

HET LAND VAN NEVELE

DECEMBER
2008

JAARGANG
XXXIX

AFLEVERING
4a

Verantwoordelijke uitgever: J. LUYSSAERT, Veldestraat 26, 9850 Merendree

INHOUD

DEEL I

Woord vooraf	4
1 BELGIË AAN DE VOORAVOND VAN DE EERSTE WERELDOORLOG	7
De machtsverhoudingen in Europa op het einde van de 19 ^e eeuw	7
De Belgische neutraliteit	8
2 DE INVAL IN BELGIË	10
De 'stommitieit op de Balkan'	10
Het Belgisch leger bij het uitbreken van de oorlog	11
De Burgerwacht	13
De Burgerwacht van Hansbeke, Merendree en Nevele (augustus 1914)	13
Het dure verblijf van de Brusselse Burgerwacht in Merendree (september 1914)	14
De militaire gebeurtenissen in ons land in augustus, september en oktober 1914	16
Nieuws over onze gekwetste soldaten	17
De Nevelse gemeenten, klaar voor een oorlog?	18
De aftocht naar de IJzer en de beveiliging van die aftocht in oktober 1914	20
De verdediging van het Schipdonkkanaal en de Brugse Vaart 0in oktober 1914	21
Verdediging van de Brugse Vaart	22
Verdediging van het Schipdonkkanaal: troepenopstelling	22
De Slag van Overbroek	22
Gesneuvelden bij de Slag van Overbroek	25
De dood van Robert Donny	26
Aanhouding van de gebroeders Steyaert te Merendree	27
Virginie Loveling over de Slag van Overbroek	28
Ooggetuigenverslagen over de Duitse inval in het Nevelse	29
Materiële schade in Nevele door het oorlogsgebeurtenissen van oktober 1914	41

3 VLUCHTELINGEN	43
Vluchtelingen tijdens en na de Duitse inval in 1914	43
Een tweede vluchtelingengolf in 1917	46
Vluchten in oktober 1918	48
4 DE DUITSE MILITAIRE BEZETTING	51
Het militaire bestuur	51
Organisatie van het militaire bestuur	51
Militaire maatregelen in de bezette gemeenten	54
Inkwartiering van Duitse soldaten	56
Een militair vliegveld in Hansbeke	59
Bescherming tegen gasaanvallen	59
Toestand in de gemeenten tijdens de Duitse bezetting	60
Duitse controle op alle domeinen van het dagelijks leven: handel en ambacht, paarden en reisduiven, persoonlijke bewegingsvrijheid, grondstoffen en voedselvoorraden	65
Controle op paarden en ... reisduiven	65
Controle op de voedselvoorraden	70
Controle op grondstoffen	79
Controle op de landbouwvoorraden: hooi, stro, veevoeder en graangewassen	84
Controle op het vlees runderen en varkens	91
Controle op ambachtslieden	94
Controle op motoren en stoommachines	96
Controle op de handelaars	97
Controle op personen	97
Controle op het openbaar leven	103
Rantsoenering	111
Levensmiddelen	111
Kolen	112
Petroleum	113
Verplichte leveringen en opeisingen	113
Levensmiddelen	114
Landbouwproducten	118
Grondstoffen	130
Opeising van werklieden	137

WOORD VOORAF

Toen we in oktober 2007 begonnen met onze opzoekingen over de gebeurtenissen tijdens de Eerste Wereldoorlog in het Land van Nevele was het de bedoeling alle gemeenten uit ons werkgebied in de studie te betrekken. Door het overaanbod aan documenten en de soms rijke gemeentearchieven moesten we vlug van dit plan afzien en ons beperken tot de gemeenten gelegen op de oever van het Schipdonkkanaal en die het zwaarst werden getroffen door het oorlogsgeweld: Hansbeke, Landegem, Merendree, Nevele, Vosselare en in mindere mate Poesele.

Al vlug werd het duidelijk dat in onze streek de militaire gebeurtenissen in 1914 en in 1918 zich concentreerden aan het Schipdonkkanaal tussen Deinze en Zomergem, met als zwaartepunten Nevele, Landegem en Merendree. De bewaarde bronnen waren een dwingende uitnodiging om ons te beperken tot die gemeenten. Die militaire gebeurtenissen speelden zich in 1918 hoofdzakelijk af in het grensgebied tussen Nevele en Landegem (Heirenthoek) en tussen Landegem (Heirenthoek) en Merendree. Het ligt dus voor de hand dat ik mij bij het relaas van die gevechten vooral focus op Landegem.

Voor de invasie van 1914 kon ik terugvallen op de notities van de expert in de militaire geschiedenis Roger Moelaert die op het internet werden gepubliceerd¹. Voor de geschiedenis van het eindoffensief in het Nevelse waren vooral twee dagboeken van soldaten die het zelf hebben meegeemaakt van grote betekenis: dat van de Landegemnaar Florimond Pynaert en dat van Valère De Boodt. Zij bieden ons genoeg informatie om ons een beeld te kunnen vormen van de veldslag rondom het Schipdonkkanaal in oktober-november 1918.

Een artikel over de Grote Oorlog mag zich niet beperken tot de militaire gebeurtenissen, want onze voorouders hebben hier vier lange bange jaren moeten leven en overleven onder een keiharde Duitse bezetting.

In het Gemeentearchief van Nevele bevinden zich lijvige en goed gestofeerde dossiers van de gemeenten Landegem, Merendree en Nevele; hoewel ongelijk van omvang en inhoud kunnen we hiermee zeer goed het dagelijks leven tijdens de Grote Oorlog reconstrueren. Voor de gemeenten Hansbeke en Vosselare moest ik mijn toevlucht zoeken tot het Rijksar-

¹ R. Moelaert, *Het Belgisch leger in het Meetjesland tijdens de Duitse inval in 1914*, in <http://wfa-belgië.be/artikels/meetjesland.pdf>.

chief in Gent. Mijn verbazing en vreugde waren groot toen ik er op een bundel niet geklasseerde “Oorlogsarchieven” stootte. Bij het openen viel het verstorven touwtje uit mekaar; ik was de eerste die na negentig jaar de kaft met documenten opende... Mijn verrassing was bijzonder groot toen ik er brieven met “Befehle” en “Verordnungen” in aantrof. Ze zijn grotendeels in het Duits opgesteld en voor mij, als gewezen docent Duitse taal en Duitse geschiedenis, was het een uitdaging om mij in die tientallen brieven, geschreven in “Papierdeutsch” (stijf, ambtelijk Duits) vast te bijten. Nog groter was mijn verbazing toen ik tussen de vele brieven de antwoorden van de gemeentesecretaris van Hansbeke Achiel Vuylsteke terugvond. Hij schreef een bijna perfect Duits in het zogenoemde “Frakturschrift”, het Duitse gotische handschrift van vóór 1945, dat hij zeker op school zeer goed had geleerd. Zo was ik genoodzaakt dit handschrift te leren om zijn brieven te kunnen ontcijferen, maar het loonde de moeite. Voor de gemeente Vosselare zijn deze “Oorlogsarchieven” bijna de enige bron, want het gemeentearchief zelf is voor het grootste gedeelte verloren gegaan voor de fusie van de gemeenten in 1977 en werd allicht op veilingen in Nederland verkocht.

Voor de gemeente Poesele is er in het gemeentearchief voor de periode 1914-1918 niets bewaard. Onze enige bronnen zijn de verslagen opgetekend door de gemeenteamttenaar Jules De Meulenaere en pastoor Leonard De Roo². Sfeerbeelden van die tijd heb ik overgenomen uit de Oorlogsdagboeken van Virginie Loveling en uit enkele schetsen van Cyriel Buysse.

Zonder de hulp van enkele gemotiveerde medeauteurs zou ik niet in staat zijn geweest om dit werk tot een goed einde te brengen. Onze voorzitter André Bollaert en onze secretaris Patrick Tuytschaever hebben in de universiteitsbibliotheek te Gent de meeste eigentijdse kranten doorbladerd en belangrijke berichten over de periode 1914-1918 in onze gemeenten gekopieerd. Ons bestuurslid André Stevens heeft zich vooral toegelegd op de dossiers van de Landegemse dienstplichtigen van de periode 1914-1918. Zijn werk resulteerde in een lijst van een kleine 140 bladzijden die kan geraadpleegd worden op de website van de heemkundige kring 'Het Land van Nevele' www.landvannevele.com.

² A. Bollaert, Twee getuigenissen over de grote oorlog: notities over de gebeurtenissen in Poesele tijdens de Eerste Wereldoorlog opgetekend door de gemeenteamttenaar Jules De Meulenaere en pastoor Leonard De Roo, in *Het Land van Nevele*, jg. XXXIV (2003), afl. 4, blz. 369-381.

Mijn bijzondere dank gaat ook naar de heer Leon De Winter uit Zulte die mij met raad en vooral met daad heeft bijgestaan bij het opmaken van de lijst van de gesneuvelden aan het Schipdonkkanaal in oktober-november 1918 (zie bijlage 7).

Het archiefpersoneel van Nevele dank ik oprecht omdat zij mij en mijn medeauteurs alle faciliteiten hebben geboden om het gemeentearchief te raadplegen. Tijdens ons geconcentreerd onderzoekswerk konden we even verpozen bij een kop koffie ons door Vera aangeboden.

Tot slot wil ik allen danken die ons direct of indirect op de een of andere manier met inlichtingen, documenten, foto's en tips hebben geholpen: Daniël D'Hooge, Carlos Lips, Marcel Van Landegem, Julien Scherpereel, Paul Van Damme, Inge De Bruyne, Roland Luttens, Mia Pynaert, Willy Quintyn, Alex Van Maldeghem, Walter De Smet, Firmin Vanhecke, Yvonne De Keere.

In dit artikel streven we geen volledigheid na en het is ook geen definitieve studie van de gebeurtenissen tijdens de Eerste Wereldoorlog in onze streek. Met het vorderen van de opzoekingen besepte ik dat vele facetten toch maar eventjes konden worden vermeld. Zo zouden bijvoorbeeld nog volgende thema's grondig kunnen bestudeerd worden: burgerwacht, oorlogsvrijwilligers, burgerlijke slachtoffers, opgeëisten en verplicht tewerkgesteld, rantsoenering en smokkel, verhouding tussen de plaatselijke bezettingssoldaten en de bevolking, strijd van de gemeentebesturen tegen de bezetter, Plaatselijke Hulp- en Voedingscomités en honderden schadedossiers... Dit artikel is een aanzet en een uitnodiging tot diepgaand verder onderzoek.

Jan Luyssaert
Merendree 1 oktober 2008

DEEL I

1 BELGIË AAN DE VOORAVOND VAN DE EERSTE WERELDOORLOG

De machtsverhoudingen in Europa op het einde van de 19de eeuw

Met de stichting van het Duitse Rijk in 1871 ontstond er in Midden-Europa een economisch en militair machtscentrum dat door de andere Europese grootmachten als een latente bedreiging voor het Europese evenwicht werd ervaren.

Door de annexatie van Elzas-Lotharingen na de Duits-Franse oorlog in 1871 had Duitsland zich de vijandschap van Frankrijk op de hals gehaald. Engeland verloor gaandeweg zijn economische en militaire suprematie en was niet meer in staat zijn *Pax Britannica* aan de rest van Europa op te leggen.

Het devies van de Duitse keizer Wilhelm II luidde: 'Weltpolitik als Aufgabe, Weltmacht als Ziel, Flotte als Instrument'³ en om zijn woorden kracht bij te zetten, begon hij met de bouw van een grote vloot, waardoor hij in aanvaaring kwam met Engeland, dé zeevarende mogendheid bij uitstek.

Om zijn eigen veiligheid te garanderen, probeerde Duitsland door het sluiten van allianties en verdragen het politiek evenwicht in Europa te herstellen en zo ontstonden er in Europa twee machtsblokken:

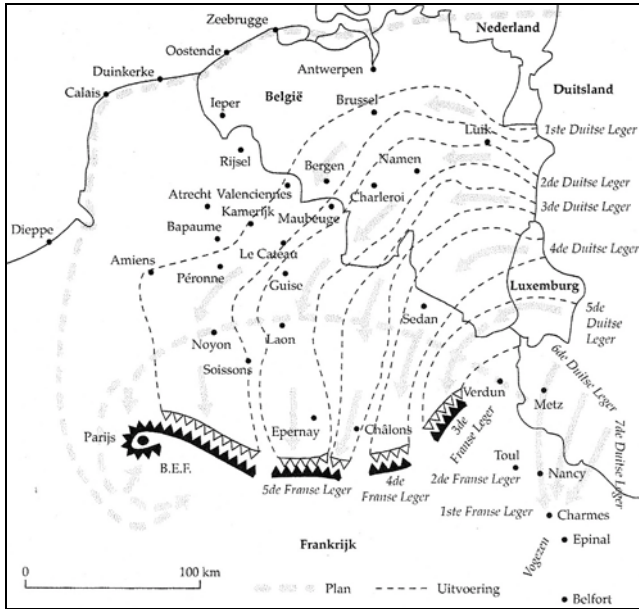
- Duitsland, Oostenrijk-Hongarije en Italië;
- Frankrijk, Engeland en Rusland.

In 1905 reeds stond het vast dat er een oorlog zou komen. De Duitse keizer was tijdens een cruise aan land gegaan in Marokko, dat onder Franse invloed stond, en had er enkele uitspraken over Duitse rechten gedaan.

Duitsland ontwikkelde reeds in 1906 een aanvalsstrategie, het zogenoemde von Schlieffen-Moltke-plan. Bij een tweefrontenoorlog tegen Rusland en zijn bondgenoot Frankrijk zou Duitsland eerst Frankrijk verpletteren en dan zijn troepen terugtrekken tegen Rusland. Frankrijk zou in de tang genomen worden tussen een linkervleugel in de Elzas en een rechtervleugel die vanuit België zou aanstormen.

³ Wereldpolitiek als opdracht, wereldmacht als doel, vloot als middel.

In 1912 lag een Duitse kanonneerboot voor de kust van Agadir. Een oorlog tussen Frankrijk en Duitsland was onvermijdelijk geworden; in beide landen verschenen boeken zoals *Deutschland und der nächste Krieg* en *La renaissance de l'orgueil français*⁴.

Het Schlieffen-Moltke plan (1912).
(L. De Vos, *De Eerste Wereldoorlog*, Leuven, 199, p. 40)

De Belgische neutraliteit

De neutraliteit van België was een lapmiddel geweest waarmee de Europese diplomatie de nieuwe staat in het evenwicht van de bestaande machten kon inpassen; een toevallige beslissing die voor België gaandeweg een bindende waarborg werd. In 1914 voelden de Belgen zich even neutraal als de Zwitsers vandaag.

Het von Schlieffen-Moltke-plan hield hoofdzakelijk een inval in het neutra-

⁴ Duitsland en de volgende oorlog; De heropleving van de Franse trots.

le buurland België in en we mogen hierbij niet vergeten dat Duitsland zich in 1839 mede borg had gesteld voor België's onschendbaarheid.

Uitspraken van Duitse en Franse politici en auteurs deden toch twijfel rijzen bij de Belgische politici.

In 1909 maakte een nieuwe dienstplichtwet een einde aan het systeem van loting. Voortaan moest één jongen per gezin in dienst. In 1913 werd de dienstplicht veralgemeend, waardoor het aantal miliciens verdubbelde.

In 1913 vernam koning Albert I in Berlijn dat Duitsland binnen zeer afzienbare tijd een oorlog met Frankrijk verwachtte.

Niemand in België geloofde dat zelfs het pas versterkte Belgische leger zich zou kunnen verdedigen tegen een frontale Duitse aanval. Het leger moest dienen als afschrikking en als grensverdediging en niet als oorlogvoerend instrument.

Zowel de Duitse als de Franse diplomatieke en militaire kringen dachten dat België een invasie lijdzaam zou ondergaan.

2 DE INVAL IN BELGIË

De 'stomiteit op de Balkan'

Reeds in 1898 had de Duitse kanselier Bismarck gewaarschuwd dat er nog eens een grote oorlog in Europa zou uitbreken door een of andere 'stomiteit op de Balkan'. Die stomiteit vond plaats in de Bosnische hoofdstad Sarajevo. Op 28 juni 1914 doodde Gavrilo Princip in die stad met twee revolvergeschoten erfgroothertog Frans Ferdinand van Oostenrijk en diens vrouw Sofie van Hohenberg. Sarajevo was de hoofdstad van Bosnië, een provincie van Servië, in 1908 geannexeerd door Oostenrijk-Hongarije. Die moord was een nationalistische daad, een protest tegen de annexatie van Bosnië door Oostenrijk-Hongarije.

Oostenrijk wist dat Servië achter de aanslag zat en dat land moest hiervoor gestraft worden. Wenen wist ook dat Rusland partij zou kiezen voor Servië, maar Oostenrijk had een verbond met het machtige Duitsland.

Op 28 juli 1914 verklaarde Oostenrijk de oorlog aan Servië, en daarmee kwam het hele mechanisme van onderlinge militaire bijstandsverdragen in werking. Rusland, bondgenoot van Servië, mobiliseerde zijn troepen. Duitsland, bondgenoot van Oostenrijk, verklaarde op 1 augustus de oorlog aan Rusland. Op 3 augustus verklaarde Duitsland de oorlog aan Frankrijk, een bondgenoot van Rusland.

In de 19de eeuw had Duitsland zich opgewerkt tot een economische grootmacht en dacht het aan een koloniale expansie. Om de behoefte aan 'Lebensraum' te realiseren, was het bezit van de Noordzeekust, die een gemakkelijke verbinding met de Afrikaanse kolonies moest verzekeren, onmisbaar. In deze optiek had de Duitse stafchef von Schlieffen het plan opgevat om in geval van een tweefrontenoorlog - één tegen het westen en één tegen het oosten - eerst het westen te verslaan en dan het oosten. Om dit plan te kunnen uitvoeren was voor de Duitse troepen die oprukten tegen Frankrijk, een vrije doortocht door België noodzakelijk.

Op zondag 2 augustus liet het Duitse rijk aan de Belgische regering weten dat de Fransen van plan waren om via Namen tegen Duitsland op te rukken. Duitsland zag zich dus wel verplicht zijn troepen op Belgisch grondgebied te sturen aangezien het Belgisch leger niet op kon tegen de Franse overmacht. Een weigering zou Duitsland als een vijandelijke daad be-

schouwen en België dus als dusdanig behandelen.

Wat moest de Belgische regering doen? Als België het Duitse voorstel afwees, viel het machtigste leger ter wereld binnen de dag België binnen en niet enkel op doortocht naar de Franse vijand.

Als België toegaf, schond het zijn eigen neutraliteit ook tegenover Frankrijk.

In de nacht van 2 op 3 augustus werd na lang overleg door de regering het antwoord opgesteld en goedgekeurd. De regering weigerde elke schending van de neutraliteit en verklaarde vastbesloten te zijn “elke aanslag op België's recht af te weren”.

Op dinsdag 4 augustus verklaarde Duitsland Frankrijk de oorlog, maar nog steeds niet aan België in de hoop dat de Belgen ‘verstandig’ zouden worden en zich niet zouden verzetten.

Maar de aanval was om negen uur 's avonds al een feit. Duitse troepen hadden de grens overgestoken en trokken op naar Luik. De Belgische strategie was aangepast aan de Belgische neutraliteitspolitiek. Het verdedigingssysteem was ontworpen als een driehoek met als basis de forten rondom Antwerpen en als punten de forten van Luik en Namen. Daarmee kon men het land verdedigen zowel tegen Duitsland als tegen Frankrijk. Luik was waarschijnlijk het zwaarst gepantserde fort van Europa, verdedigd door ongeveer 32.000 soldaten. Maar na tien dagen hevige gevechten vielen de forten rond Luik op 15 augustus in Duitse handen. Hierbij sneuvelden enkele honderden Belgen, waarschijnlijk iets meer Duitsers, maar de Duitsers hadden in de grensdorpen enkele honderden Belgische burgers op gruwelijke wijze vermoord.

Het Belgisch leger bij het uitbreken van de oorlog

Op 28 mei 1913 werd het wetsontwerp op de veralgemeende dienstplicht goedgekeurd. Het jaarlijks contingent werd hiermee van 19.000 op 33.000 gebracht en het oorlogseffectief steeg van 180.000 tot 340.000 man.

Op 29 juli 1914 begon België met de mobilisatie van zijn troepen. De regering beperkte zich tot het oproepen van slechts drie lichten om de grenzen te bezetten, want België wilde de Duitse overheid niet voor het hoofd stoten.

Op 31 juli 1914 werd de volledige mobilisatie afgekondigd. Nu moesten 15 klassen worden opgeroepen. De zeven oudste militieklassen (1899-1905) die nog dateerden van het regime van de loting en van mindere kwaliteit waren, werden belast met de verdediging van de forten. Het mobiele leger

bestond uit de acht jongste klassen (1906-1913). De klasse 1914 werd zoals gebruikelijk pas op 15 september 1914 onder de wapens geroepen en was dus niet bruikbaar op 4 augustus 1914. Na haar opleiding zou ze pas vanaf januari 1915 op het front verschijnen.

De Duitse oorlogsverklaring veroorzaakte een enorme opleving van patriotisme onder de Belgen. Van begin september 1914 meldden zich ongeveer 20.000 vrijwilligers. Het merendeel waren Vlamingen omdat Wallonië al door de Duitsers was overrompeld. De strijd werd op 4 augustus 1914 ingezet met ongeveer 190.000 man.

In 1914 speelden vier soorten legers bij de verdediging van ons land tegen de Duitse inval een min of meer belangrijke rol⁵:

1. De Burgerwacht of *garde-civique*, een lichtingsleger dat uit leden van de burgerij bestond en als een tegenpool van het gewone leger was opgericht, dat voornamelijk uit proletariërs was gevormd.
2. Het veldleger (117.000 manschappen) verdeeld over zes legerafdelingen (LA) en één Cavaleriedivisie (CD).
3. Het vestingleger (90.000 manschappen) dat de forten van Antwerpen, Luik, Namen bezette.
4. De Franse en Britse legereenheden die ter hulp waren gestuurd.

Tijdens de Duitse invasie vooral dan in september-oktober was onze streek het toneel van:

- bewakingsopdrachten door de Burgerwachten uitgevoerd;
- de doortocht van de Belgische troepen waarbij het merendeel van het leger voor enkele uren hier was gelogeed in afwachting van vervoer per trein, bv. vanuit het station van Hansbeke;
- de doortocht van Franse en Britse troepen, per trein en te voet; sporadisch nam een kleine eenheid voor een zeer korte duur hier een stelling in (bv. in Nevele);
- een kortstondige frontvorming op het Schipdonkkanaal door eenheden van de cavalerie met soms korte vertragingsoefeningen.

⁵ R. Moelaert, Het Belgisch leger in het Meetjesland tijdens de Duitse inval in 1914, in <http://wfa-belgië.be/artikels/meetjesland.pdf>

De Burgerwacht

De Burgerwacht in beide Vlaanders stond onder het bevel van luitenant-generaal Keucker de Watlet. Aanvankelijk waren de meeste Burgerwachters in eigen dorp of omgeving bedrijvig. Vanaf 4 augustus voerde de Burgerwacht bewakingsopdrachten uit bij spoorwegen, spoorweginstallaties, bruggen, toegangswegen tot steden, enz. Ze traden vooral op tegen de vijandelijke raids van de ulanen⁶.

In de nacht van 19 op 20 augustus 1914 kwam de Burgerwacht uit het Brusselse in Gent aan en werd doorverwezen naar Eeklo. Omdat op 21 augustus 1914 de Burgerwacht in beide Vlaanders door de Minister van Oorlog werd ontbonden, moesten alle wapens worden ingeleverd. Op 25 augustus echter werd ze opnieuw ingericht door diezelfde.

Vanaf begin september 1914 bezette de Burgerwacht o.m. Nevele, Vosselare en Merendree en op 9 september 1914 was er een treffen tussen de Burgerwachtpatrouille van de Jagers van Gent en ulanen tussen Vosselare en Sint-Martens-Leerne.

Om het vervoer van de 4 LA te beschermen (zie verder) bewaakte de Burgerwacht van generaal Keucker de Watlet van 10 tot 28 september 1914 de spoorlijn Antwerpen-Brugge en dus ook het traject Gent-Brugge, de stations van Hansbeke en Landegem en de spoorwegbrug in Landegem.

Na 28 september 1914 bleven twee wachtbataljons van de Burgerwacht in een positie lopende van Nevele over Lotenhulle-Hansbeke tot voorbij Aalter. Ze bewaakten toen de brug van Nevele en hun hoofdkwartier lag in Landegem.

Op 4 oktober werd het hoofdkwartier van Keucker verlegd naar Tielt.

Over de verdere rol van de Burgerwacht zijn de gegevens heel schaars.

De Burgerwacht van Hansbeke, Merendree en Nevele (augustus 1914)

Op 5 augustus 1914 werd de Burgerwacht in Merendree ingericht met aan het hoofd de heren A. Mechelynck en graaf van der Stegen de Putte⁷. Maar graaf van der Stegen de Putte, een gepensionoord luitenant-generaal van het leger en wonende in Merendree, verbleef sedert het uitbreken van de

⁶ Lansier: 'lichtgewapende ruiter in het Duitse leger, vooral voor strategische verkenning ingezet'.

⁷ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 06-08-1914.

oorlog in Schoondijke (NL)⁸! De Burgerwacht van Merendree bestond uit 1 compagnie van 3 pelotons, hetzij maximum 150 manschappen, officieren niet meegeteld⁹.

De gemeente Nevele telde op 9 augustus 1914 driehonderd Burgerwachten¹⁰. Van 11 tot 23 september 1914 en van 24 tot 25 september 1914 was de Burgerwacht van Sint-Gillis in Nevele gestationeerd¹¹ maar er was geen geld in de gemeentekas om het logement te betalen¹². Bij hun vertrek lieten ze negen nieuwe geweren in goede staat na in het gemeentehuis van Nevele en de gemeente vroeg aan de majoor om die weg te halen¹³.

Op 11 augustus 1914 bestond de Burgerwacht van Hansbeke uit 130 leden waaronder vele vrijwilligers¹⁴.

Het dure verblijf van de Brusselse Burgerwacht in Merendree (september 1914)

Op zaterdag 5 september 1914 komen in Merendree ca. 850 manschappen aan van de Burgerwacht van Brussel en ze krijgen er logement en eten. Uit de rekeningen kunnen we afleiden dat de Burgerwachten van Sint-Jans-Molenbeek in Merendree verbleven van ongeveer 5 tot 26-28 september 1914. En dat ze veel 'teire' hebben gedaan, bewijzen die rekeningen: alleen al bij de handelaars en ambachtslui van Merendree stonden ze voor ongeveer 1.500 fr. in het krijt. Niettegenstaande zij beloofd hadden alles te zullen betalen, vertrekken ze zonder hun rekeningen te betalen. De burgemeester vraagt aan de gouverneur of de gemeente verplicht is die schul-

⁸ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 10-09-1914.

⁹ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 13-08-1914.

¹⁰ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 09-08-1914.

¹¹ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 29-09-1914.

¹² GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 19-09-1914.

¹³ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 30-09-1914.

¹⁴ RAG, Modern gemeentearchief Hansbeke, nr. 80, brief 11-08-1914.

den te betalen?¹⁵

Ze maakten schulden bij¹⁶ August Bekaert (schoenmaker), Théophile Bekaert (fietsenmaker), Aug. Van Peteghem-Wille (schoenmaker), Aloïs Copens (schoenmaker), Aug. De Schryver (schoenmaker), Remi Cocquyt (kleermaker), A. Duchâteau-Claeys (ellegoederen), weduwe Waelput (herstellen van een broek), A. Pauwels-De Muynck (kleermaker). Andere inwoners van Merendree verkochten stro aan de Burgerwacht en moesten ook op hun geld wachten, zoals weduwe Taeye, Camiel Huyvaert en Cyriel Claeys.

Tijdens hun verblijf in Merendree deden de Burgerwachten vaak een beroep op de plaatselijk bevolking om goederen, wapens en andere militaire voorwerpen te vervoeren, o.m. naar Ursel, Lotenhulle, het station van Landegem en Nevele. Reisden met paard en kar voor de Burgerwachten: de gebroeders Steyaert (naar Ursel en Lotenhulle), J. De Roo, (naar Ursel), Van Vlaenderen-Schelstraete (molenaar en handelaar) reisde naar Ursel, August De Vreese (naar Ursel), August De Schryver (naar het station van Landegem, naar Zwijnaarde en Ukkel), J. Colpaert (vervoer van wapens en ander gerief van het gemeentehuis naar de gemeenteschool).

De Burgerwachten hebben zeker aan gevechten in Merendree deelgenomen want drie Merendreenaren voerden gekwetsten naar een hulppost: Ch. Leenesonne, twintig gekwetsten op 7 september naar Ursel; C. Bultynck, gekwetsten naar Ursel; Van Vlaenderen- Schelstraete (molenaar en handelaar) gekwetsten naar Ursel ook op 7 september en A. De Schryver een gekwetste naar Nevele.

Uiteindelijk ontving de gemeente twee cheques voor het logement en de voeding van de Burgerwachten, op 21 september een bedrag van 2.500 fr.¹⁷ en op 30 september 10.500 fr.¹⁸. Ik durf veronderstellen dat met dit bedrag ook de inwoners van Merendree werden vergoed die diensten hadden geleverd aan de Burgerwachten want in het gemeentearchief zit-

¹⁵ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 10-09-1914.

¹⁶ In bijlage 5 vindt u een gedetailleerde lijst.

¹⁷ GAN, Merendree, 2.073.532.21, register dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 21-09-1914

¹⁸ GAN, Merendree, 2.073.532.21, register dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 30-09-1914.

ten de rekeningen die ze aan de gemeente hebben aangeboden.

Vanaf 4 augustus, de dag van de Duitse inval in België, voeren de Burgerwachten van beide Vlaanders dag en nacht bewakingsopdrachten uit bij spoorwegen en spoorweginstallaties, bruggen, toegangswegen tot steden, enz. Ze treden op tegen de vijandelijke raids van de ulanen.

Eén wachtbataljon van de Burgerwacht van Gent bewaakt na 28 september de bruggen van Terdonk, Langerbrugge en Meulestede. De twee andere bataljons worden naar een positie gebracht lopend van Nevele over Lotenhulle, Hansbeke tot bij Aalter. De brug van over het Schipdonkanaal in Nevele werd toen door hen bewaakt en het HK kwam toen naar Landegem.

Op 9 september volgt er een treffen tussen een vijandelijke patrouille en een Burgerwachtpatrouille van de Jagers van Gent in Nevele.

De militaire gebeurtenissen in ons land in augustus, september en oktober 1914

Op 4 augustus 1914 zetten de Duitsers de oorlog in op het westelijk front met een tangbeweging in de richting van Luik, vanuit Gemblours in het noorden en ter hoogte van Verviers in het zuiden.

In de nacht van 6 op 7 augustus trokken ze onder leiding van kolonel Ludendorff Luik binnen en begonnen ze met de belegering van de twaalf forten. Tien dagen later viel het laatste fort. Na de val van de forten van Luik trok het Belgisch leger zich terug op een afwachtingstelling langs de Gete. Het wachtte daar op de komst van de geallieerde strijdkrachten om samen een front te kunnen vormen dat tot Namen reikte. Op 10 augustus bestookten Duitse cavaleristen de Belgische Getestelling. Op 12 augustus 1914 kwam het tot een zware slag tussen Duitse cavaleristen en Belgische troepen bij Halen, in de omgeving van Diest. De Belgische cyclisten, liniesoldaten, lansiers en gidsen konden er de overtocht van de Duitsers over de Gete verhinderen.

Op 14 augustus zetten de Duitse legers zich in beweging in zuidwestelijke richting. Het zwaartepunt van de strijd verlegde zich naar het noordoosten van Frankrijk in de streek van de Marne en de Aisne.

Het Belgisch leger bood weerstand o.m. op 18 augustus te St.-Margriete-Houtem, maar was niet opgewassen tegen de superioriteit van de Duitsers. Bovendien was de Belgische legerleiding onervaren en deels onkundig. Om een dreigende omsingeling te vermijden, gelastte de koning op 20 augustus

tus een terugtrekking van het leger achter de nationale vesting Antwerpen. Nog diezelfde dag werd Brussel bezet.

Tussen 21 en 24 augustus vielen ook de Naamse fortificaties. In Henegouwen botsten de Duitsers op Britse troepen van het kleine expeditieleger, maar de samenwerking tussen Britten, Fransen en Belgen vlotte niet. De omsingelde Britten konden zich ten koste van zware verliezen een weg naar Frankrijk vechten.

Op 25 augustus 1914 brandden Duitse troepen de stad Leuven plat: 218 burgers kwamen hierbij om en 2.117 van de 9.000 huizen waren verwoest. Na de slag aan de Marne vormde het Duitse opperbevel een belegerings-groepering van 120.000 manschappen om komaf te maken met Antwerpen. De aanval startte op 1 oktober. De forten van Walem, Sint-Katelijne-Waver en Koningshooikt en de schansen van Dorpveld en Duffel boden hardnekkig weerstand.

Van 4 tot 8 oktober werd er hard gevochten. Duitse troepen braken door bij Lier en staken de Schelde over bij Dendermonde en de stad werd bezet. In extremis verliet het veldleger Antwerpen, de vestingtroepen die de stad moesten verdedigen, bleven achter. Maar de burgemeester van Antwerpen bood de capitulatie aan.

Een sterk uitgedund en gedesorganiseerd leger verzamelde zich in de streek van Veurne, Torhout en Oostende. 9.000 mensen waren in de gevechten van de twee voorbije maanden omgekomen. 15.000 werden wegens ziekte of verwonding van actieve dienst ontslagen. Meer dan 30.000, waarvan het merendeel vestingsoldaten, waren krijgsgevangen gemaakt en 33.000 Belgische soldaten vluchtten naar Nederland en werden daar geïnterneerd.

"Mensen, nauwelijks nog in legeruniform, strompelden stilzwijgend voort, her en der vermengd met vluchtelingen. Het rantsoen bestond uit beschuiten van de Antwerpse koekjesfabrieken en sardines. Zeer vele soldaten legden er onderweg het bijltje bij neer en vluchtten naar Nederland"¹⁹.

Het gros van het Belgisch leger bereikte op 14 oktober de IJzer, waar het 'te allen prijze' stand zou houden. De slag aan de IJzer kon beginnen.

Nieuws over onze gekwetste soldaten

Sporadisch vernemen we door de kranten nieuws over de gekwetste soldaten uit onze streek.

¹⁹ R. Christens, K. De Clercq, *Frontleven 14/18. Het dagelijks leven van de Belgische soldaat aan de IJzer*, Tiel, 1987, p. 16.

Alfons Van Huffel uit Nevele, 2de Jagers te Voet, was gekwetst en werd verzorgd in de 'ambulance nr. 39' op het Vanschoonbeekplein in Antwerpen²⁰. Achiël Wille uit Merendree werd verzorgd in het Krijgsgasthuis van het Sint-Jan-Berchmanscollege in Antwerpen²¹. A. Voet uit Vosselare lag in het St.-Jans-hospitaal, (Mariastraat) te Brugge²². Cyriel Telleir uit Nevele, 4de Karabiniers lag gekwetst in de 'Ambulancie nr. 45', Lange Hospitaalstraat 34 te Antwerpen²³. August Bori uit Nevele, 3de Jagers te Voet, was gekwetst en bevond zich bij de Paters Predikheren, Ploegstraat 23 te Antwerpen²⁴.

De Nevelse gemeenten, klaar voor een oorlog?

Omdat ons land hardnekkig geloofde in zijn neutraliteit was het helemaal niet voorbereid op een lange oorlog en vrijwel meteen na de inval verviel het in grote ontredde²⁵.

De gouverneur en arrondissementscommissaris overvallen de gemeentebesturen met vragen over het aantal auto's of moto's in de gemeente, de plaats om gekwetsten op te vangen, de voedselvoorraden en of er Duitsers wonen in de gemeente. Van enkele gemeenten zijn de antwoorden op die vragen bewaard gebleven.

De Belgische overheid was bij die onverwachte Duitse inval koortsachtig op zoek naar auto's en onderdelen voor auto's. Banden, *hulsels*, *luchtpijpen* en toebehoren voor automobielen, *motocycletten* en rijwielen moeten in allerhaast naar Antwerpen worden gestuurd²⁶. De zoektocht in Nevele levert één auto op zonder geleider: Omer Dias was de trotse bezitter van een vehikel van 14-16 PK met nummerplaat 21191²⁷.

²⁰ *Fondsblad Vlaamsch Land* van 2 oktober 1914.

²¹ *Fondsblad Vlaamsch Land* van 24 september 1914.

²² *Fondsblad Vlaamsch Land* van 21 september 1914.

²³ *Fondsblad Vlaamsch Land* van 19-20 september 1914.

²⁴ *Fondsblad Vlaamsch Land* van 9 september 1914.

²⁵ S. De Schaepdrijver, *De Groote Oorlog, Het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Amsterdam-Antwerpen, 1997, p. 103.

²⁶ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 02-09-1914.

²⁷ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 12-08-1914.

Op de vraag naar de voorraad aardappelen op 10 augustus 1914, kan de burgemeester van Merendree onmogelijk een antwoord geven want de vruchten staan nog op het veld en de inwoners doen enkel uit voor het dagelijks gebruik²⁸.

De bakkers van Merendree hebben wekelijks 3.400 kg bloem nodig en hun voorraad zal weldra uitgeput zijn. Berekend op ten hoogste 400 gr per inwoner en per dag hebben ze wekelijks 4.000 kg 'dubbel zero' nodig. De gemeente verlangt dat bloem geleverd wordt door Nieuwe Molens, *Gazometerslaan* te Gent in het station *van den ijzeren weg* te Landegem, indien mogelijk in zakken van 50 kg²⁹.

Nauwelijks een maand later ziet de toestand er zorgwekkend uit. Bij de bakkers, handelaars en molenaars in Merendree is er 800 kg tarwe, 3.600 kg tarwebloem en 1.400 kg rogge³⁰. Er is geen voorraad gedorsen of ongedorsen tarwe bij de inwoners na aftrek van de voorraad voor families, huishoudens en het zaaigoed.

In Nevele hebben de bakkers in augustus 1914 per week 2.750 kg bloem nodig en aardappelen zijn bij niemand meer te koop³¹. Een maand later hebben de bakkers en handelaars geen voorraad bloem meer³². Op 12 november 1914 is de toestand in Nevele dramatisch. De voorraad tarwebloem is uitgeput. En omdat er in *Nevele* weinig tarwe geteeld wordt, moet men bij de landbouwers een hoge prijs betalen. De bevolking van Nevele, die bestaat uit 3500 inwoners, o.m. een aantal ouderlingen en wezen (in het rustoord Marie-Louise), lijdt gebrek aan *mondbehoefden*. De burgemeester doet een oproep tot het stadsbestuur van Gent om elke week 5.000 kg tarwebloem te leveren³³.

²⁸ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 10-08-1914.

²⁹ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 10-08-1914 en 13-08-1914.

³⁰ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 06-09-1914 en van 10-09-1914.

³¹ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 11-08-1914.

³² GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 05-09-1914

³³ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 12-11-1914

Bij de kolenhandelaars in Nevele zijn begin september nog volgend voorraden: bij Omer Dias 170.000 kg, Petrus De Ketelaere 70.000 kg, Ernest Vincent 70.000 kg en weduwe Voet 25.000 kg. De cichoreifabriek Buysse-Loveling heeft nog een voorraad van 20.000 kg machinekolen maar zij hebben er wekelijks 6.000 kg³⁴ nodig.

In het klooster van Hansbeke kunnen 20 gekwetsten verzorgd worden en twee zusters hebben het diploma van ziekendienstster. In nood kunnen gekwetsten nog in andere gebouwen ondergebracht worden³⁵.

Nevele beschikt over 75 bedden waarvan 10 in een groot lokaal, 10 in het godshuis en de andere bij particulieren. Voor de verzorging kunnen 2 dokters, enkele kloosterzusters, ziekenverpleegsters en 'personen van goeden wil' instaan³⁶.

Bij het uitbreken van de oorlog zijn er in Nevele geen personen van Duitse nationaliteit³⁷.

De aftocht naar de IJzer en de beveiliging van die aftocht in oktober 1914

In de namiddag van 9 oktober 1914 wordt de aftocht van de Belgische troepen uit Antwerpen bevolen. Bij deze aftocht was het vooral de 6de LA die via onze streek naar de IJzer trok. Deze Legerafdeling bevond zich in Lochristi en kreeg het bevel via Gent en Vinderhoutte verder te marcheren. Als kantonnementen kregen ze de dorpen Lovendegem, Merendree en Hansbeke toebedeeld.

Op vrijdag 9 oktober 1914 opereerden Belgische strijdkrachten onder het bevel van generaal Clooten in Deinze, Tielt, Vinkt en Nevele.

Volgens het legerorder moest de 6de LA in de nacht van 9 op 10 oktober vanuit het station Hansbeke via de treinlijn Gent-Brugge-Torhout overgebracht worden naar Diksmuide. De grote verplaatsing van het leger vond plaats op zaterdag 10 oktober 1914. Vanuit Hansbeke vertrokken acht treinen: de eerste trein om 00.15 uur; de laatste heeft Hansbeke verlaten om

³⁴ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 05-09-1914 en 11-09-1914.

³⁵ RAG, Modern gemeentearchief Hansbeke, nr. 80, brief van 08-08-1914.

³⁶ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 12-08-1914.

³⁷ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 10-08-1914.

9.00 uur

Nog op zaterdag 10 oktober 1914 bevond het 1^e half Regiment Jagers van de Burgerwacht zich in de omgeving van de Kalebrug in Merendree, maar op 11 oktober krijgen ze het bevel dat ze zich moeten terugtrekken naar Ursel en Knesselare.

De verdediging van het Schipdonkkanaal en de Brugse Vaart in oktober 1914

De twee Cavaleriedivisies kregen de opdracht de aftocht van het Belgisch leger te dekken. De Eerste Cavaleriedivisie bestond uit de Eerste en de Tweede Cavaleriebrigade. De Eerste Cavaleriebrigade was o.m. samengesteld uit de Eerste Gidsen (1ste, 2de, 3de en 4de Eskadron) en Tweede Gidsen (1ste, 2de, 3de en 4de Eskadron). De Tweede Cavaleriedivisie bestond o.m. uit 4de Lansier (4 Eskadrons), 5de Lansier (4 Eskadrons), Karbiniers-Wielrijders en Pioniers-Pontoniers-Wielrijders (1ste, 2de en 3de peloton).

Op 10 oktober krijgt de Cavaleriedivisie van generaal De Witte de opdracht het Schipdonkkanaal te beveiligen vanaf Deinze tot bij de spoorlijn Gent-Brugge (dus in de omgeving van Landegem en Merendree).

Op zondag 11 oktober 1914 kwamen de 2de Gidsen om 21 uur in Merendree aan en logeerden er. Ondertussen was de Cavaleriedivisie van generaal De Witte om 17 uur in Nevele aangekomen. De kantonnementen voor de komende nacht werden gevonden in Poeke, Nevele, Lotenhulle en Poesele. In Merendree lag de staf van de 1^e Cavaleriebrigade en van het 2de Gidsen.

De Compagnie Pioniers-Pontoniers-Wielrijders had op 11 oktober het bevel gekregen om na het opblazen van de brug in Langerbrugge naar Nevele af te zakken. Het 2de en 3de peloton vertrok onmiddellijk naar Nevele.

Op maandag 12 oktober 1914³⁸ blies het 1^e peloton omstreeks 17.30 uur de brug van Nevele op, het brugvlak tuimelde bij de westelijke oever in het water.

Hetzelfde peloton blies ook de brug op van Landegem en omstreeks 23.30 uur de Kalebrug in Merendree.

Het halve regiment Koningin Elisabeth leverde op 12 oktober een gevecht met een vijandelijke patrouille bij de Kalebrug in Merendree.

³⁸ R. Moelaert, *Het Belgisch leger in het Meetjesland tijdens de Duitse inval in 1914*, in <http://wfa-belgië.be/artikels/meetjesland.pdf>

Verdediging van de Brugse Vaart

Het 4de Eskadron/2de Gidsen lag bij Hansbekebrug. Het 3de Eskadron/2de Gidsen lag bij de kruising van de Brugse Vaart met het kanaal van Schipdonk in Merendree-Durmen samen met de Eerste compagnie wielrijders. Het 1^e en 2de Eskadron/2de Gidsen lagen in reserve in Hansbeke. De 2de bereden Batterij kwam uit Nevele naar Hansbeke.

Verdediging van het Schipdonkkanaal: troepenopstelling

Het 1ste Eskadron/5de Lansiers kreeg in de late namiddag van 12 oktober het bevel om bij de gesprongen brug van Nevele verdedigingswerken aan te leggen; ook een peloton wielrijders van de 2de Compagnie was daar aanwezig.

Het 3de Eskadron/5de Lansiers ook met een peloton van de 2de Compagnie Wielrijders kwam naar Landegembrug. Ze vonden er bij hun aankomst Engelse infanteristen die er loopgraven hadden aangelegd en een sterk peloton Engelse cavalerie; de Engelse infanteristen trokken om 17.00 uur af maar hun cavalerie bleef wel tot 21.00 uur.

Bij de gesprongen Kalebrug in Merendree en de nog intacte spoorwegbrug in Landegem kwamen het 3de Eskadron/5de Gidsen en het Peloton Wielrijders uit Drongen van de 2de Compagnie aan.

De reserve bestond uit het 2de en 4de Eskadron/5de Lansiers bij de Bosstraat in Nevele gelegerd en het 1ste en 2de Eskadron van het 1ste Gidsen in Merendree op Overbroek ondergebracht.

Het 4de Eskadron/1ste Gidsen was ter beschikking van kolonel Gillain, commandant van de 1ste Cavaleriebrigade die zijn staf in Hansbeke-Ro had ondergebracht en waar dan ook dit reserve-eskadron werd gelegd.

De Slag van Overbroek

Bij deze gevechten waren volgend troepen betrokken: 1ste Gidsen (1ste, 2de, 3de en 4de Eskadron); Karbiniers-Wielrijders; Pioniers-Pontoniers-Wielrijders, Sectie automitrailleurs.

Op dinsdag 13 oktober waren op het kanaal van Schipdonk de bruggen van Nevele, Landegem en Merendree vernietigd; enkel de spoorwegbrug in Landegem was nog intact.

Om 10.00 uur kwam het bevel om de vernieling van de spoorwegbrug ge-

reed te maken; maar de brug mocht slechts in geval van absolute noodzaak opgeblazen worden. Toen de Pioniers-Pontoniers-Wielrijders ter plaatse kwamen, was het zelfs al te laat! De Duitse infanterie was er in volle aanval.

Om 10.10 uur liet de officier van de uitgestuurde verkennerploeg (2de Gidsen) in Gent al weten dat hij in Landegem niet meer over de brug kon wegens de aanwezigheid van Duitsers!

Om 10.20 uur werd kolonel Gillain door het 1ste Gidsen verwittigd dat om 10.10 uur de Duitse infanterie en artillerie tot de aanval waren overgaan, gelijktijdig bij de Kalebrug in Merendree en de spoorwegbrug in Landegem. Vier shrapnels kwamen terecht op Merendree Overbroek; ook in de richting Nevele hoorde men artillerie-inslagen.

Op 13 oktober lag het 3de Eskadron/1ste Gidsen verdeeld over volgende gevechtsposities:

1. De pelotons van luitenant Horlait en luitenant Wittouck lagen samen met een mitrailleursnest bij de Kalebrug in loopgraven.
2. Bij de spoorwegbrug lagen ook in loopgraven de pelotons van luitenant Guy Reyntjes en onderluitenant prins Eugène de Ligne.
3. De verbinding ertussen werd deels verzekerd door een peloton Karabiniers-Wielrijders in een loopgraaf rechts van de weg.

In Overbroek zelf, dus wat achterop, lagen het 1ste en 2de Eskadron/1ste Gidsen. Het 4de Eskadron/1ste Gidsen werd uit Ro naar Overbroek gestuurd en bevond zich bij de brug van Landegem om er het 3de Eskadron/5de Lansiers af te lossen. Ook de automitrailleuse van Thiery is in Overbroek aanwezig.

Om 10.30 uur stuurde men versterking uit Overbroek naar de Kalebrug: het 2de Eskadron/1ste Gidsen met één peloton op de weg vóór de gesprongen brug en drie pelotons in onmiddellijke steun van het 3de Eskadron/1ste Gidsen; het 1ste Eskadron/1ste Gidsen met twee pelotons die zich in een iets achterop gelegen positie opstelden. De handpaarden van het regiment werden 500 m achteruit gebracht daar de hoeven waar ze stonden al onder artillerievuur lagen.

De brigadecommandant dacht dat de verdediging van de omgeving van het Sas in Merendree-Durmen (de kruising van het Schipdonkkanaal met de Brugse Vaart) te zwak was en nam zich voor om de 1ste Compagnie Karabiniers-Wielrijders die hij van de divisie in versterking had gekregen met

twee pelotons naar deze kanaalkruising te sturen en het derde peloton ter beschikking te stellen van de commandant van het 1ste Gidsen. Maar de commandant van het 1ste Gidsen dacht hier anders over en stuurde zijn peloton wielrijders van Landegembrug naar de kanaalkruising. Zo hield hij slechts nog één peloton over bij Overbroek.

Om 10.50 uur gaf de brigadecommandant bevel aan de 3de Bereden Artilleriebatterij die in stelling lag op 700 m ten zuiden van het station van Hansbeke, om op de molen van Merendree en op het kasteel Kervijn de Merendré³⁹ te schieten. Beide doelwitten liggen op de oostkant van het kanaal juist over de Kalebrug. De twee eerste schoten troffen de molen en bij het derde salvo stond deze in brand!

*De molen bij de Kalebrug in Merendree voor de vernieling in 1914.
(Verzameling Julien Scherpereel)*

Ondertussen waren toch enkele vijandelijke secties over het kanaal geraakt maar alle verdere pogingen werden dan wel door artillerievuren gestopt!

³⁹ Nu bewoond door Piet De Baets, Veldestraat nr. 48 te Merendree.

lets voor twaalf bezweek het front bij Landegembrug. De vijand kon bij de gesprongen spoorwegbrug in Landegem, ondanks hevig artillerievuur, felle tegenstand en met grote verliezen, het kanaal oversteken. De verdedigers van de omgeving van de Kalebrug werden kort nadien nu ook in de rechterflank genomen.

De kolonel van het 1ste Gidsen ontving om 12.00 uur een verslag van zijn 3de Eskadron waaruit bleek dat 30% van de effectieven waren uitgeschakeld. De luitenanten Horlait en Wittouck waren gesneuveld en luitenant Reyntjes was dodelijk gekwetst door ruiter Nachtegael achteruit gebracht. Het Eskadron trok zich dan op bevel van de korpsoverste volledig achteruit na alle munitie, zo 'n 20.000 patronen, te hebben verschoten.

(...)

Gesneuvelden bij de Slag van Overbroek⁴⁰

- **Cales**, Ruiter, 1ste Gidsen, stamnummer 17880, °Luik/ Seraing 02-04-1892, †Meren-dree 13-10-1914, gesneuveld bij het gevecht aan de Kalebrug.
- **Donny, Robert Emile William A.L. Malcolm**, Brigadier, 1ste Gidsen, °Brussel 10-06-1895, †Merendree 13-10-1914, wonende te Brussel, z.v. Leo Ernest A.F. en Margarete C.V.L. Barbanson, gesneuveld bij het gevecht aan de Kalebrug, heeft een monument bij de Kalebrug in Merendree.
- **Horlait, Emiel**, Luitenant, 1ste Gidsen, °Ligne 05-04-1878, †Merendree 13-10-1914, gesneuveld bij het gevecht aan de Kalebrug, werd te Merendree in een loopgraaf begraven.
- **Neefs, Victor**, Cavalier 1ste Gidsen, begraven op het kerkhof van Merendree. Op zijn lichaam werden gevonden: 50 fr. in briefjes van 20 en van 5 fr. En een medaille '1 regt de guides G.V. Neefs 17712'⁴¹.
- **Roelants**, Wachtmeester, 1ste Gidsen, stamnummer 17.546, †Merendree 13-10-1914, gesneuveld bij het gevecht aan de Kalebrug.
- **Thiry, Léon**, Brigadier, 1ste Gidsen, stamnummer 17.147, °Brussel 10-09-1891, †Merendree 13-10-1914.
- **Warpj, Jozef Nikolaas**, Ruiter, 1ste Gidsen, °Zoerle 02-07-1890, †Merendree 13-10-1914, wonende Heultje, ongehuwd, gesneuveld bij het gevecht aan de Kalebrug, begraven in De Panne B.M.B., graf H0064.

⁴⁰ Deze lijst heb ik kunnen samenstellen met de hulp van de heer Leon De Winter, waarvoor mijn oprechte dank.

⁴¹ GAN, Merendree, 2.073.532.21, register dubbels briefwisseling, 1910-1915, brief van 06-07-1915 aan burgemeester van Bertem (Brabant).

- **Wittouck, George Louis Viktor**, Luitenant, 1ste Gidsen, °Sint-Pieters-Leeuw 11-07-1887, †Merendree⁴² 13-10-1914, z.v. Felix en Elise Boucqueau, werd op het legerdagorder vermeld bij een gevaarlijke verkenning bij de verdediging van de Gete, sneuvelde in Merendree toen de Duitsers het kanaal trachtten over te steken op 13-10-1914, begraven in Laken, S.B.

De dood van Robert Donny

Onderluitenant de Ligne beschreef in een brief aan barones Donny de dood van haar zoon bij de slag van Overbroek⁴³.

“De aanval van de Duitse infanterie begon omstreeks 08.30 uur over de gehele lengte van het kanaal, door de Gidsen verdedigd, maar speciaal bij de Kalebrug en de spoorwegbrug bij Landegem.

Een bocht in het kanaal liet de vijand toe ons in de flank aan te vallen, een terreinplooi liet hem eveneens toe bij de oever te komen buiten bereik van onze kogels.

Het effectief van het peloton Reyntjes en van het mijne (= de Ligne) was zwak gezien de uitdunning van onze rangen en door het feit dat één ruiter op vier bij de handpaarden de wacht diende te houden.

Enkele mannen bezetten loopgraven rechts van de spoorwegbrug onder bevel van een eerste-chef. Ik was op de brug met enkele anderen. Guy Reyntjes was in een klein huis op de eerste verdieping met een mitrailleuse en een waarnemer en uw zoon in een loopgraaf links ervan, die samen met het huis, het voorwerp van de ergste aanval uitmaakten, deze dus van bezijden.

Vijf mannen van mijn peloton werden gedood of gekwetst aan de zijde van Robert Donny. Na door een kogel in de arm te zijn geraakt, ging hij verder met vuren, zich helaas iets te weinig camouflerend, want een andere kogel trof hem in de linkerslaap en doodde hem dus zonder pijn.

Alle manschappen hebben zich goed gedragen; ze hebben weerstand geboden en zonder ophouden gevuurd tot kwart vóór twaalf. De Duitse kanonnen schoten over onze hoofden op onze paarden. Munitie begon te ontbreken. Reyntjes bracht met buitengewone moed kogels aan bij

⁴² In de overlijdensakte staat “aan de Leie”, daarmee is ongetwijfeld bedoeld “aan het afleidingskanaal van de Leie”, want zo werd het Schipdonkkanaal ook genoemd.

⁴³ Geciteerd door Roger Moelaert, *Het Belgisch Leger in het Meetjesland tijdens de Duitse inval in 1914*, p. 26 (<http://wfa-belgië.be/artikels/meetjesland.pdf>).

wie er om vroeg. Zo gaf hij een mooi voorbeeld aan de manschap-
pen.(...)

Onze mitrailleuse blokkeerde en de munitie geraakte overigens uitge-
put. Een gezamenlijke bui met onze laatste verzamelde kogels moest de
vijand doen geloven dat we nog rijk aan munitie waren; dan één na één
lieten we de mannen aftrekken, er slechts vier bij ons overhoudend om
het lichaam van Robert te redden uit de handen van de vijand. Reyntjes
bleef tot de laatste en verzamelde de wapens van hen die uw zoon
droegen. Plots zakte hij aan mijn zijde ineem, getroffen door een kogel
welke dwars door hem ging. Zijn beide benen waren totaal verlamd.

Mijn plicht dwong me, u zult het begrijpen, ik ben er zeker van, om de
dierbare dode achter te laten om de gekwetste mee te nemen! (...)"

Aanhouding van de gebroeders Steyaert te Merendree

Op 14 oktober werden de gebroeders Steyaert, molenaars in Merendree,
aangehouden omdat ze door het laten draaien van hun molen in de Vel-
destraat signalen zouden hebben gegeven. Ze werden door de oprukkende
Duitsers gevankelijk naar Hansbeke gebracht en er in een kapelletje langs-
heen de weg opgesloten. 's Anderendaags zijn ze naar Gent overgebracht.
Daar kon een familielid hun vrij spraak bepleiten!

Virginie Loveling over de Slag van Overbroek

Virginie Loveling tekende op 16 december 1915 over de gevechten in Me-
rendree in haar dagboek volgend verhaal op⁴⁴.

"Eergisteren was ik op een vriendenavondmaal. De gastheer schepen
der stad Gent, deed het volgende verhaal van het door hem bijge-
woonde in het verleden jaar. In het begin van den oorlog zijn in de
schermutselingen te Landegem en te Meerendree ettelijke Belgen ge-
sneuveld, onder dezen bevonden zich twee officieren van het korps der
gidsen, vermisten, uit den adelstand. Door bemiddeling van den vertel-
ler verkreeg de familie van de duitsche overheid oorlof om opzoekin-
gen te doen, zelfs een geleide van soldaten daartoe. Hij zelf ging mede
ter plaats. Beide officieren waren op het einde der twintig oud. De eene
droeg den naam van Orley⁴⁵, de andere heette geloof ik Witttock⁴⁶. Juist

⁴⁴ Loveling 1999, 373-374 en http://www.kantl.be/ctb/pub/loveling/html/m_1915_-12.htm

⁴⁵ Emiel Horlait.

⁴⁶ Joris Witttock.

achter de brug, die de twee gemeenten scheidt, in den tuin van een klein kasteel, veel lager liggend dan de steenweg, ging men over tot de ontgravingen. Het jonge vrouwtje van een der verdwenenen (sic) wachtte in een herberg van het dorp den uitslag af, terwijl hare twee tantes de akelige groep der zoekenden moedig begeleidden.

Het duurde niet lang: op de plaats aangeduid door ooggetuigen der ter aardebestelling vond men de eerste lijken, allen in hetzelfde graf, niet dieper dan vijftig centimeters. Het waren simpele soldaten. Nog een laag werd uitgedolven en nog eene. Ha! geheel van onderen kwamen blinkende borduursels te voorschijn: Twee officieren, de eerste was het voorzekeer niet, dien ze zochten. De ander krookte dubbel toe, zoodra uit den grond gelicht: de ruggegraat was doorschoten. Een flinke gestalte moet het zijn geweest — evenals de anderen lag hij zonder omhulsel met aarde bedekt: bezoedeld, bebloed, paars en groen het ge-laat geworden.

De omstanders zagen toe. De tantes keken. Ze twijfelden. De beambte vergezellende voelde in de zakken naar een persoonsbewijs. Er stak niets meer in, geen enkel muntstukje. Zijn horloge ook was verdwenen; geen schoenen en geen kousen meer. De ringen waren afgetrokken met zulke brutale handen, dat de huid van zijn vingers was meegeerukt. Sidderend stonden de twee dames daar en dorsten niet meer nader treden om de ontheiliging beter waar te nemen, terwijl de duitsche ontgravers, in hun grijze uniformen op hun spaden leunend, een nieuw bevel afwachtten:

"Mijnheer de schepen," sprak eindelijk, aarzelend, eene der tantes, "wilt gij eens naar zijn teenen zien: de voorlaatste teen ligt over den tweeden gekruld... indien hij het is," besloot ze met een laatste flikkering van hoop dat hij 't niet wezen zou, "ik heb het zoo dikwijls be-merkt, als hij, uit zijn badje genomen, op mijn schoot zat."

En de schepen knikte "ja het is zoo", opkijkend na te hebben gebogen over het lijk. Het werd gelegd in de gereedstaande kist, die open bleef. Maar nu moest het jonge weduwtje verwittigd worden.

Wie van hen zou het gaan aanzeggen en hoe?...

De schepen en de tantes begaven zich schoorvoetend naar de herberg. Hun houding, hun neergezonken hoofden hadden haar moeten inlichten... en zij hoopte nog! Ze vloog naar den schepen en met verkropte stem: "Niet waar, mijnheer, ge hebt hem niet gevonden, niet waar hij is niet dood?"

Niemand sprak. Toen zei de oudste der tantes: "hun kind!" en trok het

hoofd der bedrukte op haar schouders.

Ze richtte zich spoedig op. Ze weende niet, ze snikte niet: "Ik wil hem zien," verklaarde zij vastberaden.

Er was geen tegenhouden aan en alle vier gingen ze naar het klein kasteel. Sprakeloos keek ze in de kist, diep hijgend, krampachtig de hand van eene der oudere dames vasthoudend tot steun.

Deze zei, radeloos rondziende: "Ach, er is hier geen geestelijke om hem den laatsten zegen te geven, ten minste," en naar den schepen gewend: "Mijnheer, hij was zoo godvruchtig!"

"Mevrouw," antwoordde deze, diep ontroerd, "bid een Onze Vader voor hem, gij zelve."

Ze vouwde de handen, wat de twee vrouwen haar nadeden. De beambte, een vrijdenker, nam den hoed af en met ietwat bevende, plechtige stem bad de tante: "Notre père, qui êtes aux cieus, que votre nom soit sanctifié, que votre règne nous arrive, que votre volonté soit faite au ciel comme sur la terre, enz,..."

Ooggetuigenverslagen over de Duitse inval in het Nevelse

Plaatselijke getuigen

In het begin 1919 kregen de pastoors van het bisdom Gent een lijst toegestuurd met vragen over de gebeurtenissen in hun parochie. De pastoors van Merendree, Nevele, Poesele en Vosselare stuurden een (uitvoerig) verslag in. De pastoors van Nevele en van Merendree schreven zelfs hun verslag in het Frans! Pastoor De Schinkel van Landegem schreef op 16 juni 1919 aan de kanunnik: "(...) Binnen een tiental dagen zend ik U.E. nog eenige andere aanduidingen; nu ben ik te veel overlast door bezigheid aan en in de voorlopige kerk en door de bereiding (sic) tot de groote processie en het H. Vormsel (...)". Voor de gemeente Poesele beschikken we bovendien over de notities van gemeentebtenaar Jules de Meulenaere⁴⁷.

Voor Hansbeke beschikken we over het memorieboek der Zusters Franciscanessen⁴⁸. Ook voor Merendree is er een met de hand geschreven *Ge-*

⁴⁷ A. Bollaert, Twee getuigenissen over de grote oorlog: notities over de gebeurtenissen in Poesele tijdens de Eerste Wereldoorlog opgetekend door de gemeentebtenaar Jules De Meulenaere en pastoor Leonard De Roo, *Het Land van Nevele*, jg. XXXIV (2003), afl. 4, blz. 369-381.

⁴⁸ A. Martens, *Hansbeekse doden in de Eerste Wereldoorlog*, Hansbeke, 2005, p. 9-10.

schiedenis van het klooster der Zusters Franciscanessen te Merendree bewaard⁴⁹.

Hansbeke⁵⁰

Op 27 augustus 1914 werden ongeveer 140 vluchtelingen van Mechelen naar Hansbeke gestuurd waaronder 100 behoeftigen, die bijna allen bij de landbouwers waren geplaatst. Deze landbouwers vroegen hiervoor een billijke vergoeding. In de zitting van 14 september 1914 keurde de voltallige gemeenteraad een besluit goed om 0,5 frank daags per vluchteling en 0,2 frank daags voor kinderen jonger dan 3 jaar uit te keren⁵¹.

In het godshuis te Hansbeke werden 18 vluchtelingen uit het gasthuis van Mechelen opgenomen. In september overnachtte een afdeling Belgische vrijwilligers in de klaslokalen van de meisjesschool.

In de nacht van zondag 4 op 5 oktober verzocht een korps van Belgische rijkswachters dat te Oordegem met Duitsers in een gevecht verwickeld was geweest, aan de kloosterpoort om een tijdelijk onderkomen. Na een rustpoos van enkele uren ruimden ze schoolklassen voor een afdeling ziekenverplegers van het Rode Kruis.

In de nacht van zondag 11 op 12 oktober trokken aanhoudend Engelse en Franse troepen door de dorpsstraat. Omstreeks 5 uur namen een 400-tal Engelse soldaten hun intrek in het klooster. Gans de voormiddag waren de kloosterzusters in de weer om thee te zetten en vlees te braden. Een eerste groep soldaten vertrok in de namiddag, een tweede tijdens de nacht en een laatste in de morgen van 13 oktober.

Het kwam te Merendree tot enige schermutselingen tussen hen⁵² en Duitse soldaten.

Drie gekwetsten werden ter verzorging bij de kloosterzusters teruggebracht. In de voormiddag van 13 oktober gingen vele dorpsbewoners met pak en zak op de vlucht voor het naderend oorlogsgeweld, de meesten tot in Zeeuws-Vlaanderen (Nederland). Ook de 18 vluchtelingen uit het Mechels gasthuis spoedden zich naar Brugge.

⁴⁹ J. Luyssaert, *Kroniek van het klooster te Merendree (1876-1952)*, in *Het Land van Nevele*, jg. 38 (2007), afl. 1, p. 10-12.

⁵⁰ Voor het verslag van Hansbeke hebben we dankbaar gebruik kunnen maken van het bijzonder waardevolle werk van A. Martens, *Hansbeekse doden in de Eerste Wereldoorlog*, Hansbeke, 2005.

⁵¹ RAG, Modern gemeentearchief Hansbeke, nr. 75.

⁵² Dit is een historische fout; bij de gevechten in Merendree waren enkel Belgische troepen betrokken.

De kloosterbewoners werden door het gefluit van kogels eveneens door schrik bevangen. Moeder Coleta (Mathilde Van Boxstael uit Aaigem) besloot dan ook te vluchten. In allerijl maakte iedereen een pakje klaar met het hoogst nodige. De koeien van de (klooster)boerderij werden voor een wagen gespannen. Twee zusters, die vrouwenklederen aantrokken, zouden thuisblijven om het klooster te bewaken. Toen de zusters, samen met de weesjes en de ouderlingen die in staat waren om de tocht te ondernemen, langs de schoolpoort in de dorpsstraat kwamen werden ze door soldaten tegengehouden die zegden dat het verkeer gestremd was omdat de bruggen vernietigd waren en er niets anders te doen was dan thuis te blijven.

Na een karig middagmaal ruimden de kloosterzusters dan afval op die verschillende troepen achtergelaten hadden. Omstreeks twee uur in de namiddag verscheen een Duitse voorpost aan het spoorwegstation, kort daarna gevolgd door Duitse troepen. Burgemeester Graaf Bauduyn de Bousies en gemeentesecretaris Achiel Vuylsteke⁵³, traden de Duitsers tegemoet en smeekten de legeroverheid geen gewelddaden te laten gebeuren want dat de bevolking geen sabotage zou plegen. Hansbeke bleef gespaard van gruweldaden zoals er op veel andere plaatsen plaatsvonden. Wel werden meerdere (verlaten) huizen geplunderd.

De speelplaats van de meisjesschool werd diezelfde namiddag door Duitse soldaten overrompeld die zich agressief gedroegen. Het kloosterpand werd ingenomen. Moeder-overste en een kloosterzuster werden door schreeuwende en gewapende soldaten voorop gejaagd om hen te overtuigen dat er geen Belgische, Engelse of Franse soldaten binnen het klooster en de boerderij verscholen zaten. Ook de slaapplek van de kloosterzusters, alwaar zuster Nivarda (Maria Bogaert uit Staden) ziek te bed lag, werd door de Duitse soldaten doorzocht. Zuster Nivarda kreeg door hevige schrik inwendige stuip trekkingen (ze werd 's anderendaags berecht, overleed op donderdag 15 oktober en werd zonder klokgelui begraven).

Voor het vallen van de duisternis verlieten de Duitse soldaten het klooster maar nog diezelfde avond van 13 oktober kwam een andere troep Duitsers de speelplaats bezetten. Ze gedroegen zich behoorlijk, mochten van de officieren het nonnenhuis niet betreden en enkel van de klaslokalen gebruik maken.

Enkele dagen later stond het klooster in rep en roer toen een Duits soldaat aan moeder-overste mededeelde dat de jongste zes kloosterzusters het Duitse leger moesten volgen om gekwetsten te verzorgen. Gravin Lucie

⁵³ Uit de brieven aan de Duitse overheid geschreven door Achiel Vuylsteke weten we dat hij bijna foutloos Duits schreef (J.L.).

Borluut, echtgenote van graaf Bauduyn de Bousies, sprak hierover met de legeroverheid die op het kasteel verbleef. Twee officieren kwamen met haar naar het klooster om de boodschapper te interpellieren en verklaarden daarna dat het om een misplaatste grap (!) ging.

Er volgden in de volgende weken nog verscheidene inkwartieringen van legerafdelingen. Op donderdag 12 november kon het schooljaar eindelijk heropend worden.

Merendree⁵⁴

Toen in 1914 de oorlog uitbrak werden de lokalen van de meisjesschool ontruimd om vluchtelingen uit Mechelen en de leden van de Burgerwacht uit het Brusselse op te vangen (zie vroeger). Eind september kwamen er in het klooster vluchtelingen aan uit Aalst en Wetteren.

In de nacht van donderdag 8 oktober werd er geschoten voor het gemeentehuis. Iedereen vreesde dat de Duitsers reeds aangekomen waren, maar het geschut kwam van Belgische soldaten die niet binnengelaten werden door de bevreesde inwoners van het 'Gemeentehuis'. Van vluchten was er dus geen sprake meer.

In de nacht van 9 oktober kwamen uitgeputte Belgische soldaten uit Antwerpen in Merendree aan en richtten het klooster als hun logement in. Na een uur rust moesten ze weer vertrekken en plaats ruimen voor andere nog meer uitgeputte soldaten.

In die nacht bakten de zusters drie ovens brood en deelden twee kuipen vlees aan de soldaten uit. 's Morgens vroeg bleef er voor het ontbijt van de huisbewoners niets over. Er werd opnieuw gebakken, maar er kwamen onophoudelijk troepen toe.

De pastoor Remi Van Rechem van Merendree houdt het heel bondig in zijn in het Frans opgesteld verslag aan de bisschop: "Op 13 oktober 1914 is de vijand tegengehouden aan de brug over het Schipdonkkanaal van 9 u 's morgens tot 2 u in de namiddag; de molen en enkele huizen zijn verbrand of zwaar beschadigd".

Nevele⁵⁵

Te Nevele werd een Duitse spion aangehouden; hij verscheen op 6 augustus 1914 voor het parket⁵⁶.

⁵⁴ J. Luysaert, *Kroniek van het klooster van Merendree (1876-1952)*, in *Het Land van Nevele*, jg. 38 (2007), afl. 1, p. 11.

⁵⁵ Verslag deken Bessems van Nevele.

⁵⁶ *Gazette van Gent* van 06-08-1914.

In september vielen de eerste Duitsers Nevele binnen, een groepje van drie ulanen die van Nazareth kwamen. De Burgerwacht die zich in Lotenhulle bevond, werd verwittigd en viel de patrouille aan tussen Vosselare en Sint-Martens-Leerne. Van één ulaan werd het paard onder hem gedood, hij werd gevangen genomen. De twee anderen konden vluchten en uitten bedreigingen tegen Nevele en verweten de gemeente dat vrijschutters (francs-tireurs) op hen hadden geschoten. Nevele was bezet door gardarmen; de Duitsers kwamen niet meer terug.

Vanaf begin september 1914 was het dorp bezet door Burgerwachten. Van 9 oktober tot 13 oktober trok het Belgisch leger op terugtocht door de gemeente. De Belgische troepen waren moe en hadden honger.

Op maandag 12 oktober was er een grote troepenbeweging, de trams reden niet meer. Omstreeks 18 uur werd de brug over het kanaal van Schipdonk in het centrum van Nevele tot springen gebracht, enkele huizen leden schade. Duitse voorposten worden in Deurle aangekondigd en Belgische reservetroepen bleven in Nevele om de brug te verdedigen.

Op dinsdag 13 oktober kwamen omstreeks 9.45 uur Duitse patrouilles van de weg van Vosselare naar Nevele. Een kanonbeschieting en vuurgevecht begonnen en duurden tot 2 uur 's nachts. Om 3 uur hadden de Duitsers zich meester gemaakt van het dorp en trokken over de brug die zij gerepareerd hebben. De bevolking op de rechteroever van het kanaal was afgesneden van de Belgische troepen, wist niet dat de vijand was aangekomen en bleef ter plaatse. Van zodra ze de eerste ontploffingen hoorden, verscholen ze zich in hun kelders.

De bewoners op de linkeroever van het kanaal waren verwittigd en zodra ze de eerste geweschoten hoorden, vluchtten ze naar de buitenwijken van het dorp.

De priesters waren verwittigd, hadden burgerkleren aangetrokken en zich verborgen in een hoeve van het dorp. De schade aan de kerk was gering, enkel de toren kreeg enkele inslagen te verduren en de noordelijke wijzerplaat van het torenuurwerk was gedeeltelijk geplooid.

Een persoon is per ongeluk gedood op de rechteroever. Op de linkeroever zijn twee personen gekwetst van wie de meid (Schelpe) van de honderdjarige Juffr. de Kerkhove d' Exaerde; zij werd getroffen door een obus terwijl zij haar meesteres verzorgde⁵⁷.

⁵⁷ Zie ook de dagboeknotitie van Virginie Loveling op 21 oktober 1914.

Poesele

Van de zes deelgemeenten van het huidige Nevele heeft Poesele veruit het minst te lijden gehad onder de Duitse bezetting en het oorlogsgeweld dat nauwelijks enkele kilometer verder vele tientallen slachtoffers maakte.

In het gemeentearchief is over deze periode niets bewaard gebleven. Alle documenten waren reeds voor de fusie in 1977 verloren gegaan of verdwenen uit het Poeselse gemeentehuis. Dank zij twee getuigenissen van respectievelijk de toenmalige pastoor Leonard De Roo en van gemeentebeambte Jules De Meulenaere, die later uitweek naar de Verenigde Staten, kan nog een zekere summiere reconstructie gemaakt worden van enkele zaken die zich hebben afgespeeld tussen oktober 1914 en november 1918.⁵⁸

Jules De Meulenaere (Poesele 15 april 1895 – Moline 23 maart 1969) was toegevoegd aan de gemeentelijke administratie van zijn geboortedorp voor de contacten met de Kommandantur te Deinze. Drie maal per week kwamen de afgevaardigden van de gemeenten te Deinze samen om er de instructies van de bezetter in ontvangst te nemen. Het was De Meulenaere zijn taak deze te vertalen in het Nederlands of het *Vlaamsch*, zoals hij zelf schreef.

Volgens zijn getuigenis trokken tijdens de namiddag van 14 oktober 1914 de eerste Duitse soldaten door de straten van Poesele zonder enige tegenstand te ondervinden. De doortocht van de zwaar bewapende troepen zou zo'n vier weken duren.

Voor de komst van de Duitsers waren de bijzonderste voorwerpen die de eredienst in de kerk aangingen in veiligheid gebracht. Aan de kerk en de woningen in het dorp werd geen schade aangebracht. Een deel van de bevolking was op de vlucht geslagen en vond na haar terugkeer hun woning geplunderd door de Duitse soldaten.

Bij de inval werden de scholen gesloten en vanaf begin 1915 konden de leslokalen opnieuw worden ingenomen.

Vosselare⁵⁹

Tijdens de eerste maand van de oorlog verschenen in Vosselare Belgische vrijwilligers onder het bevel van een wachtmeester van gendarmerie en

⁵⁸ A. Bollaert, Twee getuigenissen over de grote oorlog: notities over de gebeurtenissen in Poesele tijdens de Eerste Wereldoorlog opgetekend door de gemeentebtenaar Jules De Meulenaere en pastoor Leonard De Roo, in *Het Land van Nevele*, jg. XXXIV (2003), afl. 4, blz. 369-381.

⁵⁹ Verslag van pastoor L. Fr. Lippens aan het bisdom, ondertekend op 11-3-1919.

Burgerwachten van St-Gillis (Brussel), Gent en Leuven.

In september 1914 werden de drie Duitse ulanen te paard beschoten door een achttal Burgerwachten; van een van de ulanen werd zijn paard doodgeschoten en de man zelf werd krijgsgevangen genomen; de andere twee konden vluchten.

Bij het binnenvallen van Vosselare op 13 oktober 1918 viel het Duitse leger Vosselare binnen. De Duitse artillerie beschoot twee keer de kerktoren.

De schade werd geschat door de bouwkundige Gaston Van den Heuvel uit Nevele en beliep voor de toren een drieduizend frank. De schade aan de daken van de koren, veroorzaakt door het neerstorten van stenen van de toren werd geschat op 370 fr. Een schade-eis hiervan werd later ingediend bij de Duitse Kommandantur van Deinze. In zijn verslag merkt de pastoor fijntjes op: "Het spreekt van zelf dat deze som nooit ontvangen is geworden". Aangezien de schade maar voorlopig kon hersteld worden, hebben regen en wind verdere schade veroorzaakt ook binnen de kerk aan muren en koorschildering. En de pastoor gaat verder: "De vijand is in de gemeente binnengerukt op 13 oktober 1914 omtrent halftien 's morgens. Tot rond de middag is de voorwacht van het Duitse leger in gevecht geweest met de achterwacht van de verbondenen: Belgen en Engelsen; langs beide kanten van den Schipdonkse vaart, waarvan de brug op Nevele, de verbondenen op maandag 12 oktober, omstreeks 8 ure 's avonds hadden doen springen. Het gevecht was dus tusschen Vosselare (Duitsers) en Nevele (Verbondenen)".

Getuigenis van Virginie Loveling⁶⁰

Maandag 28 september 1914

"Aalst en Mechelen zijn gebombardeerd. Nieuwe vluchtelingen bij duizendtallen komen aan. (...) Bomben zijn geworpen op Deynze, Nevele, Vosselaere, Meygem en Grammene. Mechelen is gisteren opnieuw gebombardeerd. Men spreekt van talrijke doden; burgers, vrouwen en kinderen, uit de mis komend, werden doodgeschoten."

Donderdag 15 oktober 1914.

"Een mijner neven, advocaat A.B.⁶¹ heeft zijn buiten op Landegem, in een wijk vol pachthoeven. Met vertrouwen bleef zijn familie er tot op Maandag 12 October. Doch nu werden de dagen te kort, het weder was

⁶⁰ L. Stynen, S. Van Peteghem, *In Oorlogsnoed. Virginie Lovelings dagboek 1914-1918*, Gent, 1999.

⁶¹ Arthur Buysse, broer van Cyriel en Alice.

kil en men zou naar de stad trekken. Het was vroeg in den morgen. Mijn neef was eerst weg. Zijn vrouw en de eenige dochter met twee kinderen, een van anderhalf jaar en een van zes maanden, zouden dien dag volgen; nog eenige schikkingen waren te nemen. De verhuizingwagen stond klaar.

In eens weergalmt een ontzaglijk geplof: de ruiten van het huis springen; vele stukken eener collectie kopertuigen rinkelen van de muren af, en op het hof storten kuipen met hortensias van hun schragen plomp neder: "Bombardement! gauw, gauw, allen in den kelder, vrouwen, meiden, kinderen!" Een vliegmachien zweeft over den bijvang.

En nu gaat het er op los: ketterslag op ketterslag; rikketikkeknetteren van machiengeweren; schroot, dat de dakpannen aan scherven slaat; mortel brokkelt af en op eens stort een zijgevel met groot gedruisch van steenen neer.

In dien kelder is het niet meer uit te houden van stiklucht. De kinderen hijgen, snakkend naar adem; de vrouwen ook krijgen het te benauwd: "Komt, komt, liever buiten sterven dan hier!" en heel de erbarmelijke schaar vlucht onder den kogelregen in een open loods, die tot bergplaats diende van de auto, voordat deze hun ontnomen werd.

Daarnevens is het hondenhok.

De hond, zijn meesters hoorend, kruipt er uit met den staart ingetrokken. Hij kijkt hen aan met zijn trouwe oogen vol schrik, als smeekt hij om bescherming... en plof! daar slaat een projectiel hem een der dijen af. Hij valt, Hij jankt zelfs niet... Is hij dood?...

"Verder, verder, laat ons verder uit het vuur en het kartetsgeknetter."

En allen loopen naar de eerste hoeve, kloppen op de deur met groot lawaai en weegeroep... Maar de deur gaat niet open; geen leven roert daarachter. "Elders, elders!"

Langs de hagen zijn ze voortgeslopen, over het gedroogd slijk der slooten strompelden ze gebogen, zich vasthoudend aan den barm en het gras; soms bleef er eene dralen, schuil zoekend achter een dikken stam, vol angst de overigen schier kruipend inhalend. Nergens opent men. Durven de bewoners niet of zijn ze weg? En de vrouwen met de gedragen kinders staan weder aan een gesloten schuur. Geen koe, die loeit, geen paard, dat hinnikt, geen hond, die blaft, geen wicht dat schreit; vee, losgesprongen of losgelaten, overdraaft de velden in wilde vlucht. En steeds kogeldonder in het zwerk. En eensklaps een snel voorbijtrekkende donkere wolk boven de schuur, geruisch van vleugelslag; benden vluchtende vogels, solidair vereenigd in gezamenlijken

doodsnood...

Dan weder algehele levensstijle, slechts verbroken door het granatenbarsten om hen heen...

"Ginder, ginder," roept eene der meiden, "zie, menschen aan die hut!"

Ze kan het met moeite uitbrengen.

Menschen, menschen! Redding misschien! En allen vlieden er heen over het rapenland en de voren, struikelend, vallend, weder oprijzend. Een arme man, een arme vrouw. Ze staan en kijken naar het gebeurende, onbevreesd, onbewust van het schrikkelijke rondom hen.

"Kijkt om," zegt de man eenvoudig, met den arm achteruitwijzend, "ginder staat een dak in brand."

"Binnen, binnen onvoorzichtige," en de vluchtelingen duwen de twee voor hen in het huis.

In die hut hebben ze geslapen met zes in een donker hokje. Twee dagen zijn ze er gebleven. De brug over de vaart gesprongen, geen treinverkeer; geen paarden te krijgen voor wagenvervoer; of waar er nog paarden op stal stonden, dorst geen boer ze buitenbrengen uit vrees voor inbeslagname. Die arme menschen waren goed: broederlijk deelden ze hun roggebrood en het spek, dat ze hadden. De kinderen kregen geitemelk.

"Kom, madame," zei de vrouw den tweeden dag, hier in de meerschen liggen twee dooden.

"Ja," zei de man, die soldaat was geweest:

"Het zijn guiden⁶² van den koning."

"Nee, vrouw, ik moet dat niet zien, ik heb te veel bijgewoond."

"Alle menschen gaan kijken," hernam ze, "de een is zijn hoofd half af, de ander heeft maar een klein gaatje in den kop. Ge zoudt meenen dat hij slaapt."

"Waarom begraaft men ze niet?"

Zij haalde de schouders op."

Nog te Landegem

Nadat de Duitschers zich meester hadden gemaakt van het dorp, werd hun toevallig bericht, dat er aldaar een kind geboren was. Dit gaf aanleiding tot feestviering in een herberg: er werd gedronken en 'geprosit'. Aan de ouders zonden ze een geschenk, omdat de eerste Duitser er te Landegem ter wereld was gekomen. Dienzelfden morgen werkte er

⁶² 'Guiden': ruiters.

op een nabijgelegen dorp een vijftienjarig meisje argeloos in den tuin der pastorie. Met een lang, stekelig ijzer schrapte zij het onkruid der wegelingen af. Ze wist niet, dat mijnheer de pastoor heel slecht lag. Om den oorlog die verder woedde bekommerde zij zich niet. Die woning staat wat achteruit van de straat. Er is een rozenperk voor de deur en een ijzeren hek verleent toegang tusschen twee weelderig met klimop-begroeide zuilen. Dat hek staat overdag altijd open. Het meisje hoorde bellen aan het huis. Ze lette er eerst niet op bezig zijnde achteraan. De schel ging nogmaals over, ditmaal met geweld.

"Zou Wika — de meid — het niet hooren?"

Neen. Hulpvaardig schoot ze toe en op hetzelfde oogenblik werd de voordeur met luide kolflagen ingebeukt en stortte zij uit hare hengsels.

Ze vluchtte achter het huis.

Ze hoorde voetstappen in de gang en de nieuwsgierigheid nam de bovenhand over den schrik. De pastoor had zijn slaapkamer beneden langs den tuinkant. Schuw, aarzelend, ging ze kijken door een spleet van de gordijn. Ze zag mannen binnenkomen, allen in 't grijs, met een rooden band over de pet. Hun voeten traden zwaar; de kolven van hun geweren werden bonkend tegen den muur aangeleund.

Een hunner trad voor de sponde en zei iets, wat ze niet kon hooren. En toen richtte de zieke pastoor zich op in het bed, in zijn witte hemdsmouwen, de borst half ontbloot voor meer adem. Een groote verschrikking sprak uit zijn opengespalkte oogen. Hij deed een beweging met zijn ontvleesde hand, wilde spreken, maar heel zijn aangezicht ontkleurde vervaarlijk en hij viel achterover op het kussen.

De Duitschers stonden verplet dat schouwspel aan te staren. Een hunner, degene die gesproken had, hief den elleboog horizontaal omhoog en bracht de vingers aan de slape. De overigen deden 't hem na en allen knielden voor het ledikant...

Toen liep het meisje weg, in eens door angst overweldigd en wierp zich als verlamd achter een grooten palmstruik neder. De onderpastoor en de oude meid waren gevlucht, na 't eerste gebulder.

Het beschieten had lang opgehouden. Het was echter reeds avond, toen het kind haar schuilhoekje verliet en naar huis sloop. De ouders, ook gevlucht in den morgen, waren teruggekeerd.

"Waar was ze geweest? Waar had ze verdoken gezeten?" schier met verwijt gevraagd.

En ze vertelde van de soldaten.

"En mijnheer de pastoor?"

"Mijnheer de pastoor is dood," zei ze. "Misschien zijn er nog Duitschers in huis, misschien hebben ze daar hun nachtkwartier ingericht." Voorzeker zouden de onderpastoor en de meid nu ook weergekeerd zijn. Niemand die dorst gaan kijken. Maar het was vreemd, dat er geen licht brandde in de pastorie.

Des anderdaags al vroeg werd de pastoor dood gevonden in zijn bed. De gehaalde dokter stelde het overlijden vast... maar hij moest nog tot omtrent den dageraad hebben geleefd!

In alle stilte met een "zinking" — korte priestergebeden bij de kist van achteren in de kerk — werd hij aan 't beenderhuis in de aarde gelegd.

Het bericht hangt in de lucht, waar komt het vandaan? dat de Duitschers tusschen Châlons en Langres een beslissende nederlaag hebben geleden.

Groote troepen trekken zuidwaarts de stad uit.

De hemel is grauw, de wolken hangen laag; het regent druilerig, kil. Ze zingen luid, heel luid maar het klinkt treurig zonder geestdrift, veel meer een klagelied dan een uiting van hoop en vreugd."

Woensdag 21 oktober 14

"Het moet er verschrikkelijk zijn toegegaan te Nevele en te Landegem, verleden maandag, vreedzame dorpen zonder belgische soldaten, onbarmhartig gebombardeerd.

Het laatste kanongedreun, dat zoo aangrijpend tot hier overwaaide, uit de richting van het zuidwesten, was dat van bruggenspringen en bombardement. Ik vermoedde wel, dat het kwam van Nevele en Landegem, waar verwanten wonen van mij. Te Nevele was nagenoeg heel de bevolking gevlucht. Engelsche soldaten legerden in het dorp. De mare kwam, dat de Duitschers in aantocht waren. De Engelschen waanden, dat het enkel eene patroelje gold en vertrouwden in overmacht te wezen. Ze stonden op de marktplaats en openden het vuur, na de brug over de vaart van Schipdonck te hebben opgeblazen.

De vijand antwoordde, gebruikmakend van mitrailleuzen. De Engelschen moesten zwichten voor de overmacht en namen de wijk.

Op korten tijd was de brug hersteld en een groote afdeeling van 't leger nam bezit van het dorp.

De boden der fabriek B.L.⁶³ met vrouwen en kinderen uit de buurt —

⁶³ Louis Buysse, echtgenoot van Pauline Loveling, vader van Cyriel, Arthur en Alice.

zaten verstopt in den kelder, sidderend onder het gedonder boven hun hoofden.

Eensklaps zegt de oude meid, die aldaar sedert zeven en veertig jaren haar meesters dient, en het werkmanskruis voor trouw en plichtsbefes bezit: "Och Heere, mijn kiekens! Ze hebben nog geen eten gehad." Zij worstelt zich los uit haar tegenhoudende handen: "Wat gaat ge doen, Julie, den dood tegen loopen! Blijf, blijf, dwaashoofd!" Maar onder een regen van shrapnells ijlt ze voort de trap op, de achterdeur uit en komt behouden, buiten adem, in den beschuttenden kelder terug.

De kamenier van een juffrouw, die verleden jaar met grooten luister en praal haar honderdsten verjaardag — 6 december — door heel de bevolking van Nevele en 't omliggende heeft mogen zien vieren, werd door een shrapnell in den buik getroffen, terwijl zij hare verschrikte meesteres naar dezer slaapkamer leidde. Ze ligt op sterven.

De vijand nam bezit van al de bruikbare huizen en handelde er naar believen: de groote ontvangstzaal in de dekenij, waar de feestelijke mid-dagmalen voor de pastoors der dorpen onder 't gebied van hun overste plaats hebben ter gelegenheid van het uitdeelen der Heilige Olie of andere kerkelijke ceremonieën, werd paardenstal zelfs zonder de vloer-kleeden te verwijderen.

Toen de deken, na afloop der bestormingen terugkwam, was hij in civil. Bij een anderen staatsbeambte werden de confituurpotten uitgegeten, omgekeerd gevonden op zijn deerlijk bevleekte rekenboeken."

Zaterdag 5 december 1914

"Denzelfden dag kwamen soldaten in de fabriek B. L. te Nevele aan. Ze eischten twee paarden, kozen de besten uit en gingen er mede voort. Protest werd daartegen bij de Commandantur ingediend. Uitslag nog onbekend."

Zaterdag 19 december 1914

"Mej. M. bewoont te Nevele een groot huis met verscheidene dienstboden. Dezer dagen hield een wagen stil voor hare deur. Soldaten bel-den aan, traden binnen, daalden in den kelder, laadden al den aanwezigen wijn op hun wagen en reden er mede weg."

Materiële schade in Nevele door de oorlogsgebeurtenissen van oktober 1914

Door het opblazen van de brug in Nevele op 12 oktober 1914 werd er vrij grote materiële schade veroorzaakt aan de huizen en bedrijfsgebouwen in de omgeving van de brug. De totale schade werd geraamd op 12.254,93 fr. (Zie bijlage 1: Namen van de eigenaars en ligging van de beschadigde gebouwen door het springen van de brug over de vaart te Nevele op 12 oktober 1914).

Vooraf de straten die het dichtst aansloten bij de brug leden de meeste schade. In de Kortemunt en Langemunt werden telkens 13 huizen getroffen. In de Tieltstraat leden 29 huizen schade, inbegrepen het gemeentehuis, het klooster en de schoolgebouwen. Ook in de Tieltstraat was de cichoreifabriek Buysse-Loveling beschadigd. In de Vierboomstraat: de gebouwen van hospitaal Louise en een woonhuis en in de Borrelwal⁶⁴ de gebouwen en het woonhuis van de buurtspoorwegen. In de Zeistraat gaf een zekere Louis Van Hese als schade een dood varken aan. Van de kerk waren de toren en het torenuurwerk beschadigd. Schilder Camiel Van Gampelaere in de Tieltstraat zag zijn laders vernield.

Op 13 oktober werd de brug door de Duitse bezetters opnieuw bruikbaar gemaakt. Hiervoor trokken ze twee grote telefoonpalen om op het schip 'Isabella' van schipper Charles Andries. De schade aan *deksel luiken dekpanelen cabine en tuin* werd op 600 à 700 fr. geschat⁶⁵.

De schade op 13 oktober 1914 door het geschut van Duitse troepen aangebracht aan het woonhuis en loods van de Nationale Maatschappij van Buurtspoorwegen werd door de *Statie overste* C. Vermeiren geschat op 412 fr.⁶⁶.

Op 22 november 1914 vroeg de gemeente Nevele aan de Duitse commandant in Deinze de toestemming om het kerkhorloge te herstellen⁶⁷. En in december 1914 bood L. Meire-Verdonck 'Fabriek van torenuurwerken' uit Gent aan het gemeentebestuur een rekening aan van 100 fr. Voor dit bedrag werd het *wijswerk* vernieuwd en de buizen van de *cadran* opnieuw geplaatst⁶⁸.

⁶⁴ Nu: Borrewal.

⁶⁵ GAN, Nevele, 1.841.934, schadedossiers, brief van 25 maart 1915.

⁶⁶ GAN, Nevele, 1.841.934, schadedossiers, verslag van 15 februari 1915.

⁶⁷ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 22-11-1914.

⁶⁸ GAN, Nevele, 1.841.934, schadedossiers.

*Het vernielde huis van de brugwachter van Landegem August Willems.
Het huis lag langs het Schipdonkkanaal op het grondgebied Nevele.
(Verzameling Carlos Lips)*

Ook de brugwachter van Landegem August Willems diende een schade-dossier in bij de gemeente Nevele aangezien zijn huis op het grondgebied van Nevele stond. Aan *August T'Hooft, mester te Landegem*, had hij 84,05 fr. betaald; aan *Désiré van Wassenhove, glazenmaker* 53 fr. en aan *Blondinus Lippens, timmerman* 16 fr. De barsten in de muren, reparatie van de daken, vernieling van het herberggerief en de schade aan de meubelen werden geschat op 200 fr. maar dit was nog niet hersteld. Bovendien vroeg hij nog schadevergoeding voor een door de soldaten gebruikte en niet teruggegeven *engelsche sleutel en vijsdraaier*⁶⁹.

⁶⁹ GAN, Nevele, 1.841.934, schadedossiers, August Willems, brugwachter te Landegem.

3 VLUCHTELINGEN

Vluchtelingen tijdens en na de Duitse inval in 1914

Tijdens de Eerste Wereldoorlog werden in het Nevelse vooral de gemeenten Hansbeke, Landegem, Merendree en Nevele geconfronteerd met vluchtelingen.

Bij het begin van de Duitse inval in ons land werden eind augustus o.m. Mechelen en omgeving door de Duitsers gebombardeerd. Een stroom van vluchtelingen kwam op gang in westelijke richting die een veilig onderkomen zochten in onze gemeenten. Eerst enkele getuigenissen uit 1914.

Hansbeke⁷⁰:

“Op het eind van de maand augustus 1914 werden 18 vluchtelingen uit het gasthuis van Mechelen in het godshuis te Hansbeke opgenomen.

In de voormiddag van 13 oktober gingen vele dorpsbewoners met pak en zak op de vlucht voor het naderend oorlogsgeweld, de meesten tot in Zeeuws-Vlaanderen (Nederland). Ook de 18 vluchtelingen uit het Mechels gasthuis spoedden zich naar Brugge.”

Merendree⁷¹:

“Wanneer in 1914 de groote wereldoorlog uitbarstte, was men genoodzaakt de kost- en werkschool te schorsen. De lokalen zouden voortaan ter beschikking gesteld worden van de vluchtelingen, die vanaf de eerste dagen aankwamen. Een menigte hopelooze en bedrukte lieden uit Mechelen werden hier geherbergd; alsook de Burgerwacht van Brusselse voorsteden.

Uit het Moederhuis van Gent zond men ons 4 oude zusters, te weten: Moeder Cecilia en de Zusters Laurentia, Arsenia en Oda, met het gedacht hier in veiligheid te zijn.

Einde September kwamen er vluchtelingen toe van Aalst, alsook uit Wetteren, waaronder de moeder van Zuster Leopoldine, een zieke vrouw.”

Ook de archieven en kranten van die tijd geven ons een duidelijker beeld van het vluchtelingenprobleem in onze gemeenten.

⁷⁰ A. Martens, *Hansbeekse doden in de Eerste Wereldoorlog*, Hansbeke, 2005, p. 9-10.

⁷¹ J. Luyssaert, Kroniek van het klooster van Merendree, in *Het Land van Nevele*, jg. 38 (2007), afl.1, 10-11.

Hansbeke⁷²:

Op 27 augustus waren ongeveer 140 vluchtelingen van Mechelen naar de gemeente angekommen, waaronder 100 behoeftigen, die bijna allen bij de landbouwers waren geplaatst. Het schepencollege keurt op 14 september 1914 voor die landbouwers die vluchtelingen een onderdak bezorgen een vergoeding goed van 0,5 frank per dag per vluchteling en 0,2 frank per dag voor kinderen jonger dan 3 jaar.

Op 21 september 1914 stuurt de burgemeester van Hansbeke aan de gouverneur een lijst van de militairen die zich als vluchteling in zijn gemeente bevinden. Op 25 september vertrekken deze militairen-vluchtelingen uit Mechelen naar het Legerdepot in Hemiksem⁷³.

Landegem

Een deel van de vluchtelingen die zich op 17 september 1914 in Landegem bevinden, kennen we dank zij een krantenartikel van die dag⁷⁴. Het zijn uit Hofstade: Charles Verschaeren; uit Mechelen: Marie Govaerts; Emiel, Edgard, Anna, Victor en Hendrik Verschaeren; Stock en Rombout; Anna-Catharina Govaerts; Anna-Maria, Marie-Alina, René en Joanna Stock; Octavie Peeters; Virginie, Frans, Louis, Josephine en Rosalie Verlinden; Louis Hoogers; Elisa Van de Wyer; Armand, Mahilde, Adolf, Camiel, Gustaaf, Frans en Alice Hoogers; Jozef Van Tolhuysse; Sophie en Marie Van Branden; Jan, Gentiël, Jeanne en Joseph Van Tolhuysse; Daniël De Beir; Maria-Antonia Hoogers; Elisabeth De Beir; Gustaaf Leemans; Melanie De Neef; Coleta, Eduard en Josephine Dielens; Louis Verlinden; Maria Truyts; Rosalie en Alice Verlinden. Jan Smets, Brusselsesteenweg 230 Mechelen, zoon van Guillaume en Monica Nuyt vraagt naar zijn ouders; Pieter-Julius van Kerchoven, Sint-Jan Berchmansstraat 102, zoon van Florentien en Maria-francisca Mauus vraagt naar zijn ouders; Polydoor Verlinden, Brusselsteenweg 20 Mechelen vraagt inlichting over zijn dochter Marie-Rosalie Verlinden, geboren 5 maart 1892, gehuwd met Jan-Baptiste Wilocks, *ijzenwegbediende* en hun kind Frans, oud 4 à 5 jaar; Marie Van Kraem, Brusselsesteenweg 219 Mechelen vraagt naar haar ouders Jan Edward Van Kraem oud 65 jaar en Coleta Schoriers, 63 jaar (verblijvende misschien in Ninove) en hun dochters Joanna Van Kraem, 22 jaar, onghuwd en Marie-Bertha Van Kraem, 19 jaar, onghuwd, linnenwassers en uit Muizen: Frans Rombouts.

⁷² RAG, Modern gemeentearchief Hansbeke, nr. 75.

⁷³ RAG, Modern gemeentearchief Hansbeke, nr. 80.

⁷⁴ *Gazet van Gent* van 17-09-1914.

Ook de burgemeester van Merendree meldt aan de gouverneur dat er zich in zijn gemeente vluchtelingen uit Mechelen bevinden⁷⁵.

Maar van zodra het oorlogsgeweld begin oktober 1914 het Nevelse bereikt, proberen vele inwoners hun leven te redden en slaan in paniek op de vlucht... Hier volgen twee getuigenissen uit Nevele⁷⁶:

“Dinsdag 13 oktober (1914): Om 3 uur hebben Duitsers zich meester gemaakt van het dorp en trekken over de brug die zij gerepareerd hebben. De bevolking op de rechteroever van het kanaal is gebleven en heeft zich in kelders verscholen tijdens de ontploffingen. De bevolking op de linkeroever van het kanaal vlucht naar de wijken op 30 min. van het dorp.”

En ander verslag werd door Herman van Nuffel⁷⁷ nagelaten:

“Het gros van het vijandelijke leger naderde nu snel en de Belgen maakten hun stellingen langs het kanaal van Schipdonk dat dwars door ons dorp liep. Zij hadden reeds de brug laten springen en raadden ons aan te vluchten naar veiliger oorden. Dat deden we ook. Met pak en zak verlieten we het dorp en vonden gelukkig een goed onderkomen op de grote hoeve van boer Cocquyt, gelegen op zowat 5 km van het kanaal. Daar waren we buiten schot en werden er tevens goed ontvangen. Er was plaats genoeg in de grote schuren om ons te logeren. Want, wij waren daar niet alleen. Ook Z.E.H. Deken met zijn onderpastoors en de sekretaris, met zijn familie, hadden er hun tenten opgeslagen. Het samenzijn op de grote hoeve, het slapen in het stro, had voor ons ook wel een plezierige kant. Het was iets heel anders; een nieuwe ervaring, en we vonden het een prettig avontuur.

Na een paar dagen echter kwam er een bericht door. Er was een kort gevecht geleverd aan het kanaal, maar onze soldaten moesten bezwijken voor de overmacht en sloegen op de vlucht. De Duitse genietroepen wierpen vlug een noodbrug over de vaart en daar waren ze.

Gans de familie Cocquyt en al de vluchtelingen zaten samen in de grote keuken op verder nieuws te wachten, niemand sprak een woord. Het was er beangstigend stil, toen opeens, met forse slagen op de voordeur

⁷⁵ GAN, Merendree, 2.073.532.21, register dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 10 en 24 september 1914.

⁷⁶ Verslag van de pastoor van Nevele.

⁷⁷ H. Van Nuffel, *Gedenkschriften van Herman Van Nuffel*, Brussel, z.j. (ca. 1978), p. 37 e.v.

werd gebonds, terwijl een krachtige stem riep:” Offenmachen”⁷⁸. We durfden ons niet bewegen, maar vader Cocquyt, bewust van zijn verantwoordelijkheid, stond dadelijk recht en stapte manhaftig naar de ingang om de vreemdelingen binnen te laten. Het waren twee reusachtige, zwaar bewapende soldaten in grijs uniform en met een pinhelm op het hoofd. Wij zaten te beven van schrik. Nochtans was hun opzicht niet zo vreesaanjagend en zij begonnen zelfs vriendelijk te praten. Iemand uit het gezelschap die hun taal machtig was, bracht ons op de hoogte van het gesprek. Zij vertelden dat zij eenvoudige goede mensen waren, die niemand kwaad zouden doen. Zij vroegen slechts om op de boerderij een paar paarden te mogen stallen en te verzorgen en zouden ’s anderendaags vroeg vertrekken. Wat de vluchtelingen betreft, deze mochten wis en zeker terug naar huis terugkeren. Zij moesten absoluut niet bang zijn ingeval zij soldaten ontmoetten. Wij waren gerustgesteld en ’s anderendaags trokken we terug naar ons eigen huis, waar we alles terugvonden precies zoals we het verlaten hadden. De vlucht was ten einde (...).”

Door het totale verbod op postverkeer tussen de inwoners van het bezette België en de soldaten aan het IJzerfront krijgen de achtergebleven verwanten vaak lange tijd geen nieuws over hun broer, man of zoon. Met annonces in de kranten proberen ze een spoor van leven op te vangen. Zo vraagt de vrouw van Alfons Van Hove uit Merendree nieuws over haar zuster Celine De Reu die zich bevindt in het klooster van St.-Margueritte (sic) van Corstona in Antwerpen en over haar broer Medard De Reu, die het laatst was gehuisvest te Fourchiennes.

Op 9 juni 1915 - de oorlog is dan al tien maanden ver... - vraagt Celesta Speybroeck van Merendree inlichtingen over haar man Honoré De Dapper, soldaat bij het 7de Linie, 2de div. klasse 11, stamnummer 57306. Het laatst kreeg zij nieuws van hem uit Heist-op-den-Berg⁷⁹.

Een tweede vluchtelingengolf in 1917

Een tweede golf van vluchtelingen komt in onze gemeenten aan in 1917, vooral dan uit Mene dat heel dicht bij het operatiegebied ligt en zwaar te

⁷⁸ Het is een bekend fenomeen dat Vlamingen als het over de Duitse bezetter gaat, hun Duits proberen na te bootsen maar er niet in slagen foutloos Duits te schrijven; in correct Duits luidt het bevel: “Aufmachen”.

⁷⁹ *De Gentenaar – De Landwacht – De kleine Patriot* van 09-06-1915.

lijden heeft onder het oorlogsgeweld. Deze vluchtelingen vinden een tijdelijk onderkomen in Hansbeke, Landegem, Merendree, Nevele, Poesele en Vosselare. Enkele cijfers geven ons een beeld van wat die toestroom betekende voor onze gemeenten⁸⁰.

Op 21 juni 1917 telde Nevele 180 vluchtelingen op een bevolking van 3.454 inwoners, Vosselare 79 op een bevolking 858 inwoners, Landegem 66 op 1.803 inwoners en Poesele 48 op bevolking 608 inwoners. Naar het eind van 1917 nam het aantal vluchtelingen af maar in juni 1918 kwamen bijvoorbeeld in Merendree 56 nieuwe vluchtelingen aan op 2.096 inwoners.

Op 24 februari 1918 deelt de burgemeester van Nevele mee dat 21 vluchtelingen gedurende 14 dagen verbleven in Hospitaal Louise⁸¹.

Er wordt zelfs op 7 oktober 1917⁸² door onderpastoor Alb. Verschraegen uit Deinze een inlichtingsbureau voor vluchtelingen ingericht in het klooster van Nevele. Doel was te voorzien in de geestelijke en stoffelijke nood van de vluchtelingen en uitgedrevenen. In Nevele bevinden zich dan vooral vluchtelingen die uitgedreven werden uit Roeselare. Zo is er op 14 oktober 1917 om 3 ½ uur (kerkuur) een vergadering voor hen in het klooster.

Ook na de oorlog verbleven er in onze gemeenten nog vluchtelingen: 18 in Landegem, 139 in Nevele en 12 in Vosselare.

Voor de gemeente Landegem maakte André Stevens een grondige analyse aan de hand van de bevolkingsregisters⁸³. De 33 officiële vluchtelingen, geregistreerd in de bevolkingsregisters van Landegem vinden we terug in de Kerkstraat nr. 3, Damstraat nr. 6 en 11, Dorpplaats nr. 2, Leenwegel nr. 5, Poeldendries nr. 3 en Statiestraat nr. 6 en 16. Het gros is aangekomen in 1917 namelijk op 09-06-1917, 24-10-1917, 01-11-1917, 04-11-1917, 20-11-1917, 26-11-1917 en 15-12-1917. Ze komen uit Menen (3 personen), Oudenburg (1 persoon), Roeselare (26 personen) en Rumbeke (ook in de buurt van Roeselare) (2 personen).

Van de 33 vluchtelingen hebben het grootste deel onze gemeente weer verlaten in 1919, 1920, 1921 en 1922. Bijna allen zijn naar Roeselare vertrokken behalve een drietal die naar Halluin in Frankrijk zijn afgereisd. Elf

⁸⁰ RAG, Provinciaal Hulp- en Voedingscomité, nr. 161.

⁸¹ GAN, Nevele, 2.073.5323.21, registers van briefwisseling 1908-16-01-1915 en 1915-1920.

⁸² GAN, Nevele, 1.841.934.

⁸³ GAN, Bevolking 1910-1920 Landegem.

zijn hier nog langer gebleven, maar hoeveel zich hier definitief hebben gevestigd is in dit register niet genoteerd (zie bijlage 8).

Vluchten in oktober 1918

In oktober-november 1918 was het de plaatselijke bevolking die moest vluchten voor het oorlogsgeweld. We vonden een fragment van een verslag terug dat naar alle waarschijnlijkheid werd geschreven door de toenmalige secretaris van Merendree Octaaf Cocquyt⁸⁴:

“Den vrijdag 18 October, te 7 1/2 uur 's morgens, kregen de inwoners langs de Oostkant van de Schipdoncksche vaart, inbegrepen die van de dorpsplaats, bericht, dat zij hunne huizen moesten verlaten en te 9 uur op het kerkhof gereed zijn om vandaar over Vinderhoute en Oostakker naar St Nicolas te vertrekken.

In der haast werd een en ander ingepakt en op 't gestelde uur waren een vierhonderdtal inwoners op het kerkhof samen.

Zes uren lang moesten zij daar onder bewaking van Duitsche gendarmen te voet en te paard, op het vertrek wachten.

Wie zeer dichtbij woonde kon nog wel eens gestolen⁸⁵ weg tot aan zijne woning geraken maar niemand mocht afzonderlijk vertrekken. De inwoners waren nog daar als de Duitsche soldaten reeds bezig waren met in winkels en bijzondere huizen allerlei zaken uit kasten en laden weg te plunderen. En als men hun eene bemerking maakte dan antwoordden zij "Als wij 't niet doen, dan doen de anderen het toch!"

't Was een droeve lange stoet die zoo den weg naar Lovendegem opging, 't was rond 5 1/2 uur 's avonds als hij te Vinderhoute aankwam

Enkelen konden zich hier voor het vertrekken van den Zaterdag, van de groep afscheiden en alhier of aldaar in den omtrek bij familieleden of kenissen (sic) een onderkomen zoeken. Zelfs waren er die reeds in den namiddag naar hun dorp weerkeerden om nog een en ander voor de nakende beschieting te redden

Van beschieting was echter nog geen spraak, maar van plundering des te meer: koffers, kasten, schuiven, laden pakjes en pakken, alles was opengebrouwen en wat eenige waarde had er uit geroofd. Kleederen, beddegoed, allerlei kruidenierswaren, 't was al verdwenen: zelfs de gordijnen en storsen der vensters waren medegenomen of afgerukt en gescheurd.”

⁸⁴ Archief van de heemkundige kring “Het Land van Nevele”.

⁸⁵ Gestolen ‘in het geheim’.

De toen 13-jarige Gilbert Waelput⁸⁶ uit Merendree herinnerde zich over die dag het volgende:

“ (...) op 18 oktober, vijf dagen voor de slag werd gans het dorp geëvacueerd. We waren verplicht alles achter te laten. Alleen het noodzakelijkste konden we meenemen: wat klederen, wat slaaperief en wat voedsel. Mijn jongere broer en ik - ik was toen 13 jaar – namen elk een schaap aan de leidband mede, in de hoop daarvan melk te kunnen drinken. Doch we waren nog niet lang onderweg of voorbijtrekkende Duitse legers trokken de leiband uit onze handen en leidden ons lieve Bettie en Bessie ter slachtbank. Onze vluchtroute liep langs Vinderhoutte, Oostakker, Zeveneken, Lokeren, Belsele naar Sint-Niklaas. Onze groep bestond uit 198 personen uitgerust met kruiwagens, driewielkarren en een voermanswagen waarop de oude mensen en de kinderen mochten plaatsnemen. Vooraan de stoet reden drie Duitsers te paard, achteraan twee. Langs de Nieuwstraat kwamen we op de Grote Markt van Sint-Niklaas toe op 23 oktober in de voormiddag: een trieste, havenloze, afgematte hongerige, medelijden-opwekkende troep...”

Ook de pastoor van Merendree Remi Van Rechem⁸⁷ schreef later een verslag over deze gebeurtenissen⁸⁸.

“Op vrijdag 18 oktober 1918 ging de Ortskommandant van Hansbeke om 8 uur 's morgens naar pastoor Van Rechem van Merendree en gaf hem het bevel tot algemene evacuatie van de bevolking. De pastoor zelf kreeg de toestemming om in Merendree te blijven bij de zieken. Heel beleefd vroeg de Ortskommandant aan de pastoor om zijn best te doen opdat alles ordentelijk zou verlopen. In groep werd een groot gedeelte van de bevolking onder bewaking van gewapende Duitse soldaten weggeleid. Zij kregen verbod met iemand onderweg te spreken en gingen over Oostakker en Lokeren naar Sint-Niklaas.

Op 23 oktober konden de Duitsers de opmars van de Belgen stoppen aan het Schipdonkkanaal (Afleidingskanaal) en de Leie.

Op 24 oktober kwam het bevel dat alle inwoners het dorp moesten ver-

⁸⁶ G. Waelput, 11 novemberherinneringen. 1914 Nach Paris! 1918 Nach Berlin!, in *Het Land van Nevele*, jg. 19 (1988), afl. 2, p. 284-285.

⁸⁷ Joannes Marie Remi Van Rechem, °Bevere (Oudenaarde), 07-10-1863, priester gewijd te Gent 26-05-1888, leraar te Oudenaarde 05-09-1887, pastoor te Strijpen 10-09-1906, pastoor te Merendree 09-06-1916, †Waarschoot 04-09-1938.

⁸⁸ J. Luysaert, Oorlogsrelaas van Florimond Pynaert, de Landegemse vrijwilliger 1914-1918 (slot), in *Het Land van Nevele*, jg. 32 (2001), afl. 2, p. 147-148.

laten. Op 26 oktober om 9 uur 's morgens kwam de laatste aanmaning. Indien iemand het zou wagen te blijven, zou de doodstraf volgen. Diezelfde 26 oktober om 10 uur 's avonds moest de pastoor op bevel van de Ortskommandant de pastorie verlaten. Hij kreeg drie wagens voor zeven zieken en zes andere personen. Zij werden naar Gent gestuurd waar ze om 0 u 30 aankwamen”.

Inwoners van Merendree op de vlucht in oktober 1918.

Op de foto staan enkele familieleden op weg naar Lochristi waar hun familielid Oscar De Graeve bakker was. Na de wapenstilstand keerden Eduard en Irma Heirbrandt terug naar Merendree om te zien hoe de toestand daar was

Op de foto: 1. Marie Heirbrandt, 2. ? De Graeve, 3. Madeleine Teirlinck, 4. Raymond De Graeve, 5. Augusta Ranson, 6. Eduard De Graeve, 7. Helena Heirbrandt, 8. Leonie Heirbrandt, 9. Maria De Graeve, 10. onbekend, 11. René De Graeve, 12. Maurice Dhaenens (met accordeon), 13. ? De Graeve, 14. Leontine De Graeve, 15. onbekend, 16. Maria De Graeve, 17. onbekend, 18. Julienne De Graeve, 19. Julien De Dapper.
(Verzameling Daniël D'Hooge).

4 DE DUITSE MILITAIRE BEZETTING

Het militaire bestuur

Organisatie van het militaire bestuur

België was ingedeeld in het *Operationsgebiet* of de eigenlijk frontzone. Het grootste gedeelte van bezet België was *Okkupationsgebiet* dat onder het gezag stond van de (Duitse) gouverneur-generaal. De militaire zone, het 'Etappengebied', genoemd, besloeg West-Vlaanderen, het grootste gedeelte van Oost-Vlaanderen, het westelijk deel van Henegouwen en het uiterste zuiden van Luxemburg.

In het 'Etappengebied' heerste vrijwel volledig de militaire macht van de 'Ortskommandanturen'⁸⁹. Voor wat onze streek betreft vielen de gemeenten Merendree en Hansbeke onder de 'Ortskommandantur' Eeklo; Landegem, Nevele, Poesele en Vosselare onder de 'Ortskommandantur' Deinze. De 'Ortskommandantur' van Deinze betrok verscheidene panden op de Markt. Eerst stond ze onder het bevel van 'Etappen-Ortskommandant' Mester later onder dat van von Ruppert⁹⁰. Volgens de Poeselaar Jules De Meulenaere was Deinze gedurende drie jaar "onder districtcommandant Mester een van de beste districten onder de bezetting. Dit veranderde compleet onder von Ruppert die elke dag nieuwe onderrichtingen voor de bevolking liet verschijnen"⁹¹.

In Eeklo zwaaide 'Hauptmann und Ortskommandant' Aegidi de scepter; op 21 mei 1917 werd hij opgevolgd door een nieuwe commandant Generalmajor Gustav Georg Wilhelm von Graevenitz⁹². Na de oorlog verscheen in *Gazette van Eecklo en het District 52* (1918), 2453, 8 december 1918 een weinig vleidend beeld over Aegidi⁹³; hij werd trouwens na de oorlog door de

⁸⁹ S. De Schaepdrijver, *De Groote Oorlog. Het Koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Amsterdam-Antwerpen, 1997, p. 131.

⁹⁰ T. Vanhee, *De Eerste Wereldoorlog (1914-1918)*, in W. Prevenier, R. Van Eenoo, *Geschiedenis van Deinze*, deel 2, Deinze, 2005, p. 70.

⁹¹ A. Bollaert, Twee getuigenissen over de grote oorlog: notities over de gebeurtenissen in Poesele tijdens de Eerste Wereldoorlog opgetekend door de gemeentebtenaar Jules De Meulenaere en pastoor Leonard De Roo, in *Het Land van Nevele*, jg. XXXIV (2003), afl. 4, 373.

⁹² R. Declercq, Oorlogsdagboek August Van den Neste, in *Appeltjes van het Meetjesland*, nr. 57 (2006), p. 80 en noot 184.

⁹³ P. Ryffranck, Korte bijdragen tot de geschiedenis van Eecloo onder het Duitsch beheer (October 1914 – October 1918), in *Appeltjes van het Meetjesland*, nr. 52

geallieerden gezocht, beschuldigd van “deportatie te hebben bevolen en van slagen en wonden toegebracht te hebben te Somerghem”⁹⁴. Uit het krantenartikel nemen we enkele treffende passages over:

“Aegidi verpersoonlijkte den Duitschen overmoed. Hij was altijd correct aangedaan, zooals elke Duitse officier, zwierde gaarn met zijn breeden grijzen mantel, als Lohengrin, dien Hij niet ’n was, en praalde nog veel liever, - alweer net als elke Duitse officier, met de tweegevechtssnede⁹⁵ in zijn hals, die hij zich door zijn barbier liet zetten. (...) Aegidi was ambtenaar van beroep, en plaatscommandant door de genade van zijn Keizer. Als Hij te paard reed wist hij met zijn beenen geen weg, en als Hij orders uitdeelde riep Hij zoo luid dat men het van aan de Statie tot aan ’t Graf kon hooren⁹⁶. Aegidi was ’n geweldige roeper; Hij kookte over als eene melksoep bij de minste tegenspraak. Hij had het echter, zoals vele geweldige roepers, ook gauwe vergeten. In bestuurszaken wist Hij inschikkelijk te zijn (...). Hij kwam hier aan den 21 October 1914 met den valavond, en bracht zijn eersten nacht, uit vare, in een spoorwagen van 2de klas over; de eerste woorden die hij sprak waren in ’t Fransch. (...) Aegidi sprak gebroken Fransch, doch Hij bloosde er niet over, en zocht altijd maar naar ’n beter woord. Zijn Fransch woordenboek lag altijd naast hem op tafel. Als men voor zijne vierschaar verscheen, moogt men in geen klein lawijd verschieten. Hij overschreeuwde u van af dat Hij uw neus gezien had, en schold u uit voor al wat niet ’n docht, al waart ge nog zoo hoog van stand (...).”

Cyriel Buysse keek op zijn manier naar deze Ortskommandanten⁹⁷:

(...) “Het was een Duitser, een officier. Hij zat in ’t etappengebied, ver van de granaten, op een veilig kantoor. Daarnaast waren zijn woonkamers, in een mooi herenhuis, dat hij in beslag genomen had. Hij leefde daar met een jonge vrouw, die niet zijn eigen vrouw was. Hij had wel een eigen vrouw, en ook kinderen, maar die woonden in Duitsland.

(2001), p. 263-268.

⁹⁴ P. Ryffranck, Korte bijdragen tot de geschiedenis van Eecloo onder het Duitsch beheer (October 1914 – October 1918), in *Appeltjes van het Meetjesland*, nr. 52 (2001), noot 214.

⁹⁵ In de kringen van Duitse officieren en studenten was in de 19e eeuw een teken van stoerheid als men kon pronken met een litteken van een sabelsnede die men in een duel had opgelopen (J.L.).

⁹⁶ In Eeklo.

⁹⁷ C. Buysse, *Si j'étais roi*, in *Verzameld Werk*, Brussel, 1982, deel 7, p. 715.

Het was geen kwade man. Hij was ook veel te gelukkig om kwaadaardig te zijn. Zonder grote woorden had hij de Ersatzvrouw gevonden, die hem over de afwezigheid van de wettelijke troostte; met ietwat meer moeite had hij de geheime wijnkelder van 't herenhuis ontdekt; en vanaf dat ogenblik achtte hij zich de gelukkigste mens van de wereld en zei dat hij zich als 'Koning' voelde. Voor de oorlog, in 't gewone leven, was hij een klein, behoeftig ambtenaartje. Nu had hij overvloed van lekker eten, dronk tweemaal daags champagne, en gaf aan zijn oorlogsgezellin cadeaus die hij voor 't grijpen had. Hij droeg het IJzeren Kruis. 'Ik wist niet', jubelde hij soms, 'dat iemand zo gelukkig wezen kon. Ik ben een Koning.'(...)"

Duitse bezettingssoldaten bij het paviljoentje in de tuin van notaris Van Roy te Nevele. (Verzameling Daniël D'Hooge).

In Hansbeke was er zeker in februari 1917 een plaatselijke Duitse commandant of 'Ortskommandant'⁹⁸. Misschien was dit wel onderofficier Deccker van wie het huis volgens zijn aanwijzingen moest worden ingericht⁹⁹.

⁹⁸ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 02-02-1917 enç 04-02-1917.

⁹⁹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 17-02-1917.

Ook in Nevele was er een 'Ortskommandantur'¹⁰⁰, in het huidige huis Dias op de Markt¹⁰¹. Daar moesten op 13 oktober 1918 alle weerbare mannen tussen 15 en 50 jaar zich aanbieden om in lijsten opgenomen te worden. Voordien moest men hiervoor naar de 'Ortskommandantur' in Deinze. Nog in oktober installeert de 'Ortskommandant' zich in de pastorie en bezet er de kamers op de eerste verdieping en het gelijkvloers. Hij geeft aan de deken opdracht de dekenij te ontruimen en ergens anders plaats te zoeken voor zichzelf en zijn meubelen¹⁰².

Militaire maatregelen in de bezette gemeenten

Na de gevechten van de Duitse inval in 1914 krijgen de bezette gemeenten het bevel alle gevonden wapens in te leveren. In Hansbeke werden volgende wapens gevonden en op 17 december 1914 in Eeklo ingeleverd: 14 bogen met pijl, 1 geweer, 2 revolvers, 7 bajonetten, 1 klein pakje munitie 'Barthel'¹⁰³.

Hansbeke krijgt op 12 januari 1915 van de Duitse overheid de toestemming om de loopgrachten te vullen en de akkers te bewerken¹⁰⁴.

Na de gevechten van 13 oktober 1914 werden de Duitse gesneuvelden begraven in de tuin van Kervyn de Meerendré¹⁰⁵. Op bevel van de Duitse militaire overheid werden de lijken die begraven waren in de tuin van de heer Kervyn de Meerendré en aan de molenberg ontgraven en begraven naast hun gesneuvelde makkers in het tuintje voor de kapel in de Kerkwijk. Twee stoffelijke resten zijn onbekend en op hun grafkruis staat enkel: '2 tapfere Kameraden, 2 Komp, Batl. 35'¹⁰⁶. De voorzitter van burgerlijk bestuur Oost-Vlaanderen wil de grond aankopen voor de kapel waar de gesneuvelde Duitse soldaten begraven zijn. Het gaat over volgend perceeltje: sectie A, nr. 1028 a, groot 2 a. De burgemeester van Merendree is in de overtuiging dat die grond eigendom is van de kerkfabriek van Merendree, maar die bezit geen eigendomstitel en kan de grond niet verkopen¹⁰⁷.

¹⁰⁰ GAN, Nevele, 2.072.5, brief van 13-10-1918.

¹⁰¹ Mededeling van ons bestuurslid Daniël D'Hooge.

¹⁰² Verslag deken Bessems van Nevele.

¹⁰³ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 17-12-1914.

¹⁰⁴ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van brief van 12-01-1915.

¹⁰⁵ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels van de briefwisseling 1910-1915, brief van 01-03-1915.

¹⁰⁶ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels van de briefwisseling 1910-1915, brief van 07-06-1915.

¹⁰⁷ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels van de briefwisseling 1910-1915, brief

*Enkele graven van Duitse
gesneuvelden voor de
kapel aan de Kalebrug in
Merendree.
(Verzameling
Julien Scherpereel)*

van 15-11-1915 en 24-11-1915.

In Nevele waren er geen Duitse soldaten begraven¹⁰⁸.

Ter gelegenheid van de verjaardag van de veldslag van 13 oktober 1914 wordt in oktober 1915 in Merendree een plechtige lijkdienst opgedragen. De moeder van een van de gesneuvelden, mevrouw Roelants uit Schaarbeek, is aanwezig. Door haar zorgen wordt het graf van de vier gesneuvelden die begraven liggen op het kerkhof van Merendree met kronen en bloemen versierd. De parochianen wonen in groot getal de lijkdienst bij. Duitse soldaten die nog in Merendree verblijven, brengen hulde aan de gesneuvelde Belgen. In alle stilte wordt op het graf een kroon neergelegd met het opschrift "Von deutschen Kameraden"¹⁰⁹.

Inkwartiering van Duitse soldaten

Op 4 januari 1915 bieden de Duitse soldaten die deel uitmaken van de bezettingstroepen van Landegem (spoorlijn) zich aan bij burgemeester Lampaert van Nevele met bons om 200 beddendekens, 250 kg vlees en 650 kg aardappelen op te eisen. De burgemeester vindt dat deze hoeveelheden verre de voorraden en noden van de gemeente overschrijden. Daarom kan hij maar gedeeltelijk ingaan op hun eisen. Hij vraagt aan de commandant in Deinze of die soldaten het recht hebben opeisingen te doen in zijn gemeente aangezien Nevele gehouden is aan dezelfde opeisingen tegenover de 'Ortskommandantur' te Deinze¹¹⁰.

In 1917 moet Nevele 102 dekens leveren voor de Duitse bezettingstroepen in Landegem. Door Arthur Vander Vennet worden 100 dekens en door Henri Verplaetse 2 dekens geleverd. De Duitse overheid in Deinze weigert een geldig opeisingbewijs af te leveren omdat de inkwartiering ten laste valt van de gemeente waar de bezettingstroepen gelegerd zijn¹¹¹.

Nog in Nevele verblijven in april 1915 twee Duitse soldaten die na het vertrek van de compagnie in de gemeente zijn gebleven om de paarden op te passen. Voor het voedsel dat ze van de gemeente hebben ontvangen stuurt de secretaris een onkostennota van 66,50 fr. aan de kapitein van de

¹⁰⁸ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 25-02-1915.

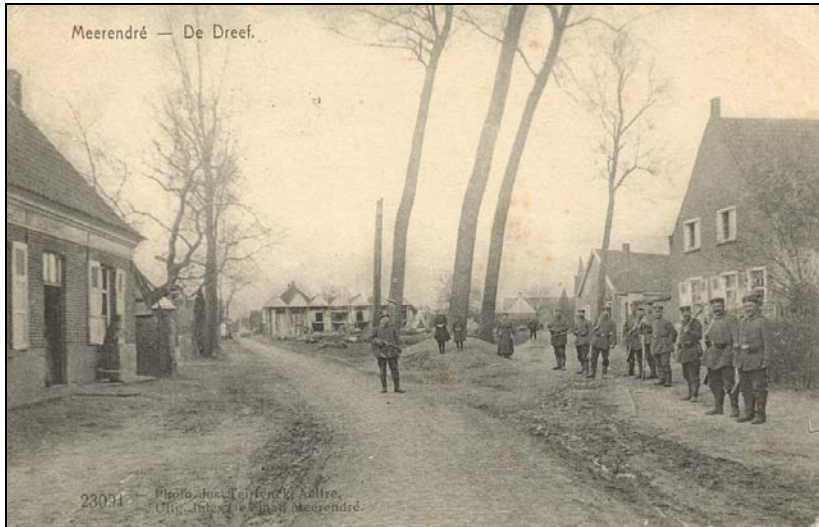
¹⁰⁹ *De Vlaamsche Post* van 21 10 1915.

¹¹⁰ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 04-01-1915.

¹¹¹ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 23-07-1917.

'Cie Armee Brücken Abt. der IV Armee' te Melle¹¹².

De gemeente Hansbeke moet in december 1916 een kwartier ter beschikking stellen voor 6 officieren, 150 manschappen en 150 paarden¹¹³. En aangezien inkwartiering op kosten van de gemeente valt, wordt in de gemeenteraad van 21 december 1916 aan de hogere overheid de toestemming gevraagd om een lening ten bedrage van 3.000 fr. aan te gaan bij de inwoners van de gemeente. De lening brengt een intrest op van 5% en is terugbetaalbaar twee jaar na het sluiten van de vrede¹¹⁴.

*Duitse bezettingssoldaten in Merendree.
(Verzameling Julien Scherpereel)*

Omdat de gemeente in april 1918 van het Duits bestuur nog eens een rekening ontvangt van 2624,25 fr. voor inkwartieringsmateriaal en de gemeente krap bij kas is, moet nog eens een lening worden aangegaan. De gemeenteraad vraagt toestemming aan de hogere overheid om een lening aan te gaan van 4800 fr. tegen een intrest van 4%. Voor die som zullen

¹¹² GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 13-04-1915.

¹¹³ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief 18-12-1916.

¹¹⁴ RAG, Modern gemeentearchief Hansbeke, nr 75, verslag van de gemeenteraad van 21 december 1916.

schuldbrieven aan drager, acht van 500 fr. en 8 van 10 fr. uitgegeven worden, terugbetaalbaar op 1 januari 1922. Deze zullen van intrestbriefjes voorzien zijn die vervallen de eerste januari van elk jaar¹¹⁵.

Van 17 maart 1915 tot 1 september 1915 zijn Duitse officieren en soldaten ingekwartierd in Merendree bij Frans De Brauwer, Edmond Goethals, Adolf Van Driessche, Alphons Cocquyt, Delphine Van Zeveren en weduwe August Taeye¹¹⁶.

*Duitse bezettingssoldaten voor het gemeentehuis van Hansbeke.
(Verzameling Oud-Hansbeke).*

Duitse soldaten die in Hansbeke geslachtsziekten oplopen, mogen niet door de plaatselijke geneesheer worden behandeld. Hij moet die personen melden bij de 'Etappen-Ortskommandant' Aegidi in Eeklo¹¹⁷.

De Duitse bezetter waarschuwt de gemeente Vosselare tegen valse Duitse

¹¹⁵ RAG, Modern gemeentearchief Hansbeke, nr 75, verslag van de gemeenteraad van 27 april 1918. Over oorlogsgeld in Hansbeke, zie F. Bastiaen, Lenen of geld drukken? Noodgeld in het Meetjesland 1914-1918, in *Appeltjes van het Meetjesland*, nr. 52 (2001), p.333-368.

¹¹⁶ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915.

¹¹⁷ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 22-03-1915.

soldaten. Soldaten of onderofficieren die opeisingen doen, onderzoek doen of zich inkwartieren hebben een schriftelijk, ondertekend en gestempeld bevel van de 'Etappen-Ortskommandant' en mogen enkel optreden in aanwezigheid van de burgemeester. Als zich in de gemeente een man bevindt, gekleed als Duits soldaat, met muts met gele rand en een oud rijwiel met gebroken bel (!) moet aanstonds de burgemeester, de militaire partrouille, de gendarmen of de 'Etappen-Kommandant' worden verwittigd zonder dat de soldaat het weet¹¹⁸.

Een militair vliegveld in Hansbeke

In september 1918 komt op de gemeente Hansbeke een schets toe van het terrein dat in aanmerking komt voor de aanleg van een Duits militair vliegveld¹¹⁹, in totaal worden hiervoor een goede 45 ha voorzien! Van de burgemeester wordt verwacht dat hij een volledige lijst opmaakt met de namen van de eigenaars, het kadastrummer, de oppervlakte van het perceel en de begroeiing in september 1918 (zie bijlage 4). Volgens de secretaris is die schets niet groot genoeg om de grens duidelijk te kunnen vastleggen; daarom is het beter ter plekke de grens aan te duiden. Hij voegt er ook aan toe dat in het westelijk deel van de gemeente de grond vochtig is en de laaggelegen akkers daar in het water liggen. Is dit weer eens een list van secretaris Achiël Vuylsteke om de Duitsers van hun plan de doen afzien? In ieder geval is het vliegveld er nooit gekomen want op 11 november 1918 was de oorlog ten einde.

Bescherming tegen gasaanvallen

In de laatste oorlogsmaanden van 1918 verwittigt de Duitse commandant de gemeenten dat de Engelsen luchtaanvallen zullen doen waarin ze gasbommen zullen gebruiken. Hij geeft de inwoners goede raad! Dit gas trekt altijd bergaf, dus naar kelders, lager gelegen plaatsen, rivieren, enz. De enige uitweg is schuilen op hoger gelegen plaatsen van het dorp en op de bovenste verdieping van huizen. Bij kalm weer of mist duurt het oplossen van gas 2-3 uur. Het gas heeft een groenachtig-gele kleur en is door zijn reuk te herkennen. Als het gas een plaats is binnengedrongen, dan moet men wachten tot de aanval voorbij is en gas verdrijven door een *gazet* aan te steken of door met de handen luchtdruk te doen ontstaan. De Duitse bezetter is in de onmogelijkheid om aan de hele bevolking gasmaskers uit te delen. De gemeentebesturen zijn verplicht de bevolking te verwittigen

¹¹⁸ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 29-01-1915.

¹¹⁹ RAG, Modern Gemeentearchief Hansbeke, nr. 82, brief van 24-09-1918.

dat bij vliegeraanvallen rekening moet worden gehouden met bommen met verstikkend gas. De besturen moeten aan de bevolking de uitwerking van zulke aanvallen uitleggen en verklaren wat bij die aanvallen te doen valt. De brandklok moet geluid worden en die moet overal hoorbaar zijn¹²⁰.

Toestand in de gemeenten tijdens de Duitse bezetting

Geregeld werden door de Duitse bezetter voor allerlei doeleinden bevolkingstellingen uitgevoerd. Op 1 januari 1917 telt Hansbeke 230 kinderen onder de 6 jaar, 258 personen boven de 60 jaar en 50 zieken¹²¹. In mei 1918 heeft Hansbeke 2.205 inwoners. Er zijn in die maand twee geboortes, zes sterfgevallen, vijf personen zijn verhuisd en negen nieuwe inwoners komen naar Hansbeke. In Hansbeke is er een parochiekerk en een kloosterkapel. De parochiekerk kan 700 tot 900 personen bevatten; de kloosterkapel 100 personen. In de kerk is er op zondag een H. Mis om 8 u en om 11 u; de vespers vinden plaats op vrijdag om 16 u. Op werkdagen is er een H. Mis om 8 en 9 u. In de kloosterkapel is er geen openbare eredienst¹²².

Allerlei voorvallen moeten aan de overheid worden gemeld, zoals bijvoorbeeld branden. Op 25 september 1918 breekt er brand uit in het huis van August Van de Voorde in het Dorp te Hansbeke. De helft van het huis met meubelen zijn vernield. De oorzaak is een olielamp. Op 28 september 1918 brandt de roggemolen bij Henri Hoste op Reibroek¹²³.

Ook uit de kranten van die tijd krijgen we af en toe een bericht over de toestand in onze gemeenten. In *De Landwacht* van 30 januari 1915¹²⁴ verschijnt een lang vervolghverhaal over de toestand in Merendree. Omwille van de soms treffende details vatten we deze in modern Nederlands krantenartikelen samen.

“Op een onzer zwerftochtjes door Vlaanderen kwamen we onlangs te Merendree, gemeente met iets meer dan 2.000 inwoners, gelegen op een twaalftal kilometers ten westen van Gent.

Tijdens de aftocht van de Belgische troepen na de val van Antwerpen werd daar hevig gevochten langs het Schipdonkkanaal. De omstaande huizen waren erg beschadigd en een schilderachtige houten molen werd in brand geschoten.

¹²⁰ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, brief van 24-05-1918.

¹²¹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 10-01-1917.

¹²² RAG, Modern gemeentearchief, Hansbeke, nr. 82.

¹²³ RAG, Modern Gemeentearchief Hansbeke, nr. 82.

¹²⁴ De spelling en het woordgebruik heb ik in modern Nederlands omgezet maar toch geprobeerd de geest van het artikel te bewaren.

Het leven gaat er zijn gang als in de andere Vlaamse gemeenten van het omliggende; de levensmiddelen zijn duur, uitgenomen de aardappelen. Een brood dat vroeger veertig centiemen betaald werd, kost er thans zeventig en dan nog kost het moeite om er zo wekelijks een of twee te bemachtigen.

In het begin werden de bakkerijen bestormd als er tarwebrood gebakken werd; nu doen de mensen zich zoveel moeite niet meer en eten eenvoudig roggebrood, 't roggebrood dat vroeger niet meer gegeten werd, is in zijn eer hersteld.

De *petroot* werd er tot 1,40 fr. per liter verkocht; thans nog 1,25 fr. Men zit er 's avonds zo lang mogelijk bij 'donkeren' en gaat zo vroeg mogelijk slapen.

Met de aardappelen die bijzonder goed gelukt zijn, zijn de boeren niet gierig. Toch heerst er grote armoede in sommige gezinnen, vooral in die waar de broodwinner thans aan het front voor het vaderland zijn leven veil heeft. En dat zou niet mogen zijn!!

't Wordt meer dan tijd dat aan die toestand verandering gebracht wordt: onze Belgische vrouwen en kinderen mogen we niet van ellende laten omkomen, terwijl hun mannen en vaders ginder voor ons aller welzijn hun bloed en hun leven *te pande* stellen. Is er geen geld in de gemeentekas, dan dient er een middel gevonden om die toestand te verhelpen!

Intussen zouden er door de overheid maatregelen moeten genomen worden om door uitdeling van soep en brood in de dringendste nood te voorzien."

En in *De Landwacht* 10 februari 1915 gaat dit verslag over Merendree verder:

"Het doet ons genoegen te mogen melden dat de toestand aldaar, sedert het schrijven dat in ons nummer van 30 januari opgenomen werd, veel verbeterd is. Verleden week ontvingen de vrouwen en moeders van onze soldaten weer voor de eerste maal de vergoeding die hun toekomt. Een der achterstallige weken (zij ontvingen niets sedert half oktober) werd hun meteen uitbetaald.

Daarenboven werden aan behoeftige families bonen, erwten, spek, enz. uitgedeeld, zodat de grote ellende aldaar, tot ieders genoegen, thans gelenigd is.

Gaarne brengen wij hulde aan degenen die er het hunne toe bijbrachten om de droevige toestand te verhelpen.

Mogen wij hier tevens de aandacht roepen op een initiatief door de zusters-onderwijzeressen der school genomen en dat ook elders met even veel gevolg zou kunnen nagevolgd worden.

De onderwijzeressen hadden met deernis vastgesteld dat veel kinderen van de school slecht van kleren voorzien waren om zich tegen de koude te beschutten. Zij lieten dan in de gezinnen van burgers en landbouwers een briefje geworden waarin verzocht werd eens de kleerkast na te zien en het overtollige in de school te bezorgen.

De oproep werd gaarne beantwoord, zodat vele oude kleren de weg vonden naar de liefdadige vraagsters. Daar werd aan alles gestikt en geflikt; klederen van grote mensen tot kinderklereu herschapen, zodat scholieren nu deftig en warm gekleed voor den dag komen.

Dringend ter navolging aanbevolen. In veel kleerkasten hangt wel een en ander, dat beter elders dan daar van nut kan zijn."

In *De Landwacht* van 19 februari 1915 lezen we het slot van het verhaal:

"In Merendree deden de zusters-onderwijzeressen van de meisjes- en bewaarschool in februari 1915 een oproep bij de gegoede inwoners om de ongebruikte kleren naar het klooster te dragen om ze voor de kinderen van de school te gebruiken. De oproep werd boven alle verwachting beantwoord; niet alleen gebruikte kleren werden gebracht maar ook veel nieuwe. Dan ging alleman aan het werk: de zusters, de weesmeisjes, de jonge dochters van de parochie, de kleermakers en klermaaksters van het dorp, en op korte tijd waren honderden rokjes, onderrokjes, hemden, broekjes en vestjes gereed. Alles werd tentoongesteld en iedereen kon met eigen ogen zien wat men uit schijnbaar niet te gebruiken stukken vervaardigd had.

Daarna werd alles aan de arme kinderen uitgedeeld; daarbij kreeg arm en rijk nog een smakelijke koek, geschonken door mevrouw Vander Steghen-De Putte.

Iedereen zet zich nu in om in de mate van zijn mogelijke de nood te lenigen. Er wordt brood uitgedeeld, geschonken door de Verenigde herbergiers van het dorp. Meel is er nog in voldoende hoeveelheid, zodat de bakkers als naar gewoonte kunnen bakken. Bloem is er ook, maar van overheidswege is het verbod gekomen om bloem te verkopen of wit brood te bakken. Alleen zieken kunnen wit brood krijgen op vertoon van een bewijs door de dokter afgeleverd."

Op 29 juni 1915¹²⁵ telt de gemeente Merendree 2.069 inwoners, 971 mannen en 1.098 vrouwen. Er zijn 285 kinderen onder de 6 jaar, 389 kinderen tussen 6-14 jaar en 101 tussen 14 en 16 jaar. 629 mannen en 766 vrouwen zijn ouder dan 14 jaar.

Op 26 oktober 1915 wonen in Merendree 181 Belgische mannen van 18-35 jaar,

24 personen waren vroeger bij de burgerwacht; er wonen geen buitenlanders of Hollanders in het dorp. Nog in Merendree breekt op 20 mei 1915 mazelen uit onder de schoolkinderen en daardoor zijn de scholen gesloten¹²⁶.

Van Vosselare is er o.m. een bevolkingstelling van 30 december 1916 bevaard. Het dorp telde toen 165 gezinnen en 779 inwoners¹²⁷. Op 2 januari 1917 zijn er 807 inwoners waarvan 9 kinderen jonger dan 1 jaar, 90 kinderen jonger dan 6 jaar; 94 inwoners boven de 65 jaar en 19 zieken¹²⁸.

Op 20 oktober 1916 meldt de gemeente Nevele aan de Duitse overheid dat de *Colonnenbrug* moet hersteld worden. De gemeente heeft geen bekwaame werklieden en geen geschikt hout en vraagt om de herstelling te laten uitvoeren door dienst Bruggen en Wegen. Die reageren niet en op 21 december wordt nog eens gemeld dat de staat van de noodbrug met de dag slechter wordt. Tegen 7 februari 1917 komt dan alles in orde en de gemeente ontvangt een rekening voor de herstellingswerken¹²⁹

Rond Pasen 1915 wordt voor de Nevelse krijgsgevangenen in Duitsland 325 fr. opgehaald en naar hen gestuurd. In de maanden september en oktober wordt er in de kerk een omhaling gedaan om tegen de winter kleren te kunnen opsturen naar die krijgsgevangenen¹³⁰. Elk ontvangt een pak met een broek, een onderbroek, een *lijfrok*, een sjerp, 2 paar kousen, 3 hemden, 1 stuk zeep en een halsdoek.

¹²⁵ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 29-06-1915.

¹²⁶ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 20-05-1915.

¹²⁷ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, brief van 30-12-1916.

¹²⁸ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, brief van 02-01-1917.

¹²⁹ GAN, Nevele, 2.073.5323.21, registers van briefwisseling 1908-16-01-1915 en 1915-1920. De rekening zelf van de herstellingswerken hebben we niet teruggevonden in de briefwisseling.

¹³⁰ *De Kleine Patriot (De Gentenaar-De Landwacht)* van 25-09-1915.

Reeds tijdens de eerste dagen van de bezetting verzamelen de parochianen van Poesele kleren voor het 'Werk der Kousen', een vereniging die de Belgische soldaten van kleren en andere noodzakelijkheden voorzagt¹³¹.

Op 3 juli 1915 wordt de tramlijn Gent-Nevele-Ruiselede opnieuw in gebruik genomen. De tram tussen Gent en Vosselare rijdt weer op vrijdag 9 juli 1915. Er zijn dagelijks vijf trams van Gent; de voorlopige vertrekuren (M.E.T.) uit de Begijnhoflaan te Gent zijn 8.25, 11.00, 14.20, 17.00 en 19.10 uur.

Tussen Gent en Drongen is geen paspoort nodig wel tussen Drongen-dorp en Vosselare¹³². De aankomst en het vertrekpunt zijn vastgesteld in Vosselare. De gemeente vraagt aan het bestuur van de Buurttramlijn de aankomst te voorzien aan de vaartbrug te Nevele in het belang van het overgrote deel van het bevolking van Nevele, Poesele, Lotenhulle en Meigem. Ook wordt gevraagd of de reis Nevele-Gent zonder paspoort kan geschieden¹³³.

Voor vele families was het een zware beproeving dat ze in onwetendheid verkeerden over het lot van de soldaten aan het front, want elk verkeer, zelfs postverkeer tussen het vrije België achter de IJzer en het bezette België, was onmogelijk. Vele families vernamen pas na lange maanden via het Rode Kruis dat hun zoon of broer gesneuveld was. Soms werden oproepen in de kranten opgenomen, in de hoop dat iemand inlichtingen zou kunnen verschaffen.

Sylvie Brusseele wonende in Nevele vraagt inlichtingen over haar man Th. De Baere, soldaat bij de artillerie, 2de batterie, klas 1914. Laatst heeft ze nieuws ontvangen uit Calais, Frankrijk¹³⁴.

Maria Mestdag, wonende in het hospitaal in Nevele, vraagt naar haar zoon Achiel Verhegge, soldaat Jagers te Paard, klas 1912¹³⁵.

Theophiel De Clercq uit Nevele vraagt op 4 mei 1915 naar zijn zoon Kamiel, gevlucht op 13 oktober 1914 langs Duinkerke, en naar zijn zoon Alfons, ingelijfd bij het Belgisch leger en die laatste geschreven heeft uit Dieppe

¹³¹ *Fondsblad Vlaamsch Land* van 10-11 oktober 1914.

¹³² *De Kleine Patriot (De Gentenaar-De Landwacht)* van 09-07-1915.

¹³³ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 03-07-1915.

¹³⁴ *De Kleine Patriot (De Gentenaar-De Landwacht)* van 20/21-07-1915.

¹³⁵ *De Kleine Patriot (De Gentenaar-De Landwacht)* van 03-09-1915.

(Frankrijk), kazerne Duquèsne, op 12 december 1914¹³⁶.

Maria De Vos van Nevele vraagt inlichtingen over haar man Gustaaf Oosterlinck, soldaat bij het 3de regiment artillerie, 50ste batterij, 3de legerafdeling. Hij heeft het laatst geschreven op 28 september 1914 uit Boom¹³⁷.

Duitse controle op alle domeinen van het dagelijks leven: handel en ambacht, paarden en reisduiven, persoonlijke bewegingsvrijheid, grondstoffen en voedselvoorraden

Voor de dagelijkse en permanente controle in de bezette gemeenten zetten de Duitsers hun militaire politie in, door onze mensen 'Markepakkers' genoemd. Over deze zgn. Markepakkers schreef Cyriel Buysse op 12 april 1919 een mooi stukje¹³⁸. Hierna volgen enkele fragmenten:

“De Markepakkers was de ‘militaire Polizei’. Meestal een afgedankte soldaat, gewond of verminkt, of dikwijls ook een boevenkerel, waarmee men geen raad wist aan het front, waar hij een gevaarlijke stemming van insubordinatie aankweekte, diende de Markepakker als hulp van de gendarm in ‘t etappengebied. (...) Men noemde ze ‘Markepakkers’ om de twee letters M.P. die zij op hun mouw droegen, en vooral om de boeten die zij moesten incasseren. (...) Het was hun taak ervoor te zorgen, dat de bevelen en plagerijen van de diverse 'Ortskommandantur'en stipt uitgevoerd werden. Zij tastten de mensen langs de wegen af, vielen te allen tijde, 's nachts zowel als overdag, bij de bewoners binnen, speurden en vorsten het hele huis af om iets verdachts te vinden. Maar de Vlaamse boeren waren hun doorgaans te slim af.”

Controle op paarden en ... reisduiven

Paarden speelden in vredes- en in oorlogstijd een belangrijke rol. Ze werden gebruikt als trekdier in de landbouw en het transportwezen maar ook als trek- en rijdier in de oorlog bijvoorbeeld om manschappen, kanonnen of wapens te vervoeren. De bezetter wilde dus op alle mogelijke manieren het paardenbestand controleren en de kweek van paarden aan banden leggen. Met allerlei middelen, zoals het inrichten van paardenmarkten werd geprobeerd het aantal paarden en de verkoop ervan te controleren.

¹³⁶ *De Kleine Patriot (De Gentenaar-De Landwacht)* van 04-05-1915.

¹³⁷ *De Kleine Patriot (De Gentenaar-De Landwacht)* van 15-05-1915.

¹³⁸ C. Buysse, *De Markepakkers*, in *Verzameld Werk*, Brussel, 1982, deel 7, p. 693-695.

Paarden

Reeds op 23 december 1914, helemaal in het begin van de Duitse bezetting, is de secretaris van Hansbeke verplicht een overzicht te geven van het aantal paarden in zijn gemeente. In totaal telt Hansbeke 98 paarden, inbegrepen veulens en kleine paardjes (pony's). Vierentwintig merries zijn drachtig; 38 paarden zijn jonger dan 2 $\frac{3}{4}$ jaar en 60 ouder. Aan het slot van zijn overzicht schrijft de secretaris: "In onze gemeente zijn al veel paarden weggenomen voor het Duitse leger"¹³⁹. Maar enkele dagen later volgt een kleine correctie: er zijn in Hansbeke 101 paarden, veulens en kleine paarden inbegrepen¹⁴⁰.

Op 15 mei 1915 moeten de paardenbezitters van Hansbeke een verklaring ondertekenen dat ze vanaf die dag geen merries meer zullen laten dekken. Het document is ondertekend door: A. De Mulder, Ch. Van der Vennet, Oct. Goethals, August Kersse, Louis Dhaenens, René Martens, Ch. Wille, V. De Meyer, C. De Bochez, Em. Olivier, Union Gebr., D. Demuynck, E. Van Vynckt, E. Bauwens, W. Fr. De Grootte, August Demey, Maurits Vermeire, We. Claeys, V. Martens, E. De Wulf, P. Opsomer, A. Dierickx, J. Sutterman, A. Van Couter, A. Verhelst, Leon vander Plaetse, (onleesbaar), W. De Vreesse, Em. De Muyt. H. Vanoverbeke, We. Mestdagh, A. Strobbe, A. Tollens, H. Hoste, Jules Standaert, weduwe Fr. Van De Walle, Camiel Baele, H. Van Vynckt, weduwe Muys, B. Bauwens, K. Bauwens, I. Van Iperen, weduwe Leon Verstraete, E. Van Vynckt¹⁴¹.

Net zoals in de maand januari 1915 wordt op 31 juli 1915 om 11 uur (Duitse tijd) in Hansbeke een schouwing gehouden van alle paarden die 3 jaar oud zijn en alle paarden die meer dan drie jaar zullen worden. Elke paardenbezitter moet aanwezig zijn en wie niet komt, krijgt 20 Mark straf; wie zijn paard niet toont mag zich aan een straf verwachten van 100 Mark of gevangenisstraf. De burgemeester en de secretaris moeten aanwezig zijn. Elke eigenaar krijgt een briefje met het lijstnummer van zijn paard¹⁴².

De commandant laat op 25 juli 1915 aan de gemeente Merendree weten dat hij een markt wil inrichten voor merrie- en ruinveulens tot 2 $\frac{1}{2}$ jaar oud. Maar niemand in het dorp is aanhanger hiervan aangezien zij zelf hun

¹³⁹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 23-12-1914.

¹⁴⁰ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 26-12-1914.

¹⁴¹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 15-05-1915.

¹⁴² RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 06-07-1915.

veulens kweken of zelf aankopen om ze te verkopen wanneer zij tot trekpaarden gedruild zijn¹⁴³. Ook voor een veulenmarkt in oktober 1915 bestaat in Merendree geen belangstelling¹⁴⁴.

Toch kan de brugmeester er niet aan ontsnappen om de lijst van paardenbezitters aan de commandant door te sturen¹⁴⁵, zo telt Merendree op 30 september 1915 113 paarden inclusief veulens¹⁴⁶, paarden van het lichte ras zijn er niet¹⁴⁷. En om de controle zichtbaar te maken worden de paarden op bevel van de bezetter op de rechter bil gebrandmerkt met het teken E.4¹⁴⁸.

In het najaar van 1915 is de bezetter van plan een veulenmarkt in te richten en tegen 26 oktober 1915 moet de gemeente Hansbeke meedelen hoeveel veulens er zullen aangeboden worden en hoe oud ze zijn¹⁴⁹. Maar ook hier is er geen belangstelling voor zo'n markt.

Reisduiven, militair gevaarlijk?

In tijden van oorlog hebben duiven een uitermate militaire betekenis want ze kunnen als koerier worden ingezet¹⁵⁰. De enige manier om te beletten dat in het land van de duivenmelkers reisduiven kunnen gebruikt worden om boodschappen over te vliegen, is alle duiven doden of opsluiten.

De eerste verordening in verband met reisduiven wordt op 1 februari 1915 ontvangen op het gemeentehuis van Hansbeke. De burgemeester moet tegen 6 februari 1915 opgeven: de namen van alle eigenaars van reisduiven, het huis waar ze wonen, de plaats waar de duiven zich bevinden, het aantal duiven per hok en de juiste beschrijving van elke duif. Indien dit

¹⁴³ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 31-07-1915.

¹⁴⁴ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 26-10-1915.

¹⁴⁵ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 12-06-1915.

¹⁴⁶ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 30-09-1915.

¹⁴⁷ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 15-10-1915.

¹⁴⁸ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 11-09-1915. E.4: Etappengebied 4.

¹⁴⁹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 13-10-1915.

¹⁵⁰ Over de duiven tijdens de Eerste Wereldoorlog zie: A. Bollaert, P. Tuytschaever, De duivensport in het Land van Nevele, in *Het Land van Nevele*, jg. 38 (2007), afl. 3 A, p. 298-303 en afl. 3 B, p. 371-373.

bevel niet wordt opgevolgd, zullen de burgemeester en de hele bevolking volgens de krijgswet worden gestraft. Elk verkeer met reisduiven binnen en buiten de gemeente is verboden. Het is bovendien verboden pluimvee te voeren met haver, gerst, rogge, tarwe, maïs. Elke overtreding wordt gestraft met 1000 fr. boete of gevangenisstraf¹⁵¹. Op 4 mei 1915 komt het drastische bevel dat tegen 7 mei 1915 elke duif in het 'Etappenbezirk' Eeklo moet worden gedood¹⁵². Maar reeds de volgende dag komt de commandant op zijn stappen terug en bindt een beetje in. Waardevolle duiven moeten niet worden gedood maar gedurende vier maand onder militaire bewaking in hokken opgesloten worden. De burgemeester moet een ruimte ter beschikking stellen en de eigenaars moeten het voeder leveren. De vleugels moeten zo afgesneden worden dat de duiven niet kunnen vliegen. Als er geen plaats is om de duiven op te sluiten, moeten ze allemaal tegen 6 mei 's avonds gedood worden¹⁵³. De burgemeester deelt mee dat 528 duiven werden opgehokt. Dat kan niet voor de bezetter. In een kleine gemeente als Hansbeke mogen ten hoogste 150 duiven blijven, de rest moet gedood worden¹⁵⁴. En dan komen er op 18 en 25 mei 1915 nog twee toemaatjes. Van de duiven die zijn opgesloten, moeten de langste veren tot aan de dekveren op $\frac{3}{4}$ lengte afgesneden worden¹⁵⁵. De bezetter zit wel in met de gezondheid van de opgesloten duiven. Getuige is volgende verordening¹⁵⁶: opgesloten duiven moeten twee keer per week kunnen baden in een ondiepe schaal met water, er moeten genoeg stokken zijn om op te zitten, elke duif moet zitgelegenheid hebben en wél zo dat de duif eronder niet kan bevuild worden, duivers moeten gescheiden worden van duivinnen op straf van 1.000 fr. boete of gevangenis. Van dode duiven moeten de kop en de ring ingeleverd worden en het nummer en de naam van de eigenaar.

In Merendree worden 156 duiven in de verzamelplaats opgesloten boven het schoollokaal. Op 14 november 1915 worden van al die duiven de vleugels opnieuw afgesneden¹⁵⁷. De bezetter stelt echter vast dat vroeger niet het getal 156 duiven maar 158 werd opgegeven. De hulpsecretaris moet

¹⁵¹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 01-02-1915.

¹⁵² RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 04-05-1915.

¹⁵³ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 05-05-1915.

¹⁵⁴ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 08-05-1915.

¹⁵⁵ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 18-05-1915.

¹⁵⁶ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 25-05-1915.

¹⁵⁷ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 14-11-1915.

zich verantwoorden en gaat in Eeklo de lijsten met eigen ogen controleren. De fout wordt vlug ontdekt: de duiven nr. 87 en 88 van eigenaar Henri Lut- tens werden gedood op 3 juni 1915. De koppen en de poten werden nog dezelfde dag naar Eeklo gezonden en de hulpsecretaris heeft op de lijsten gezien dat die nummers niet met rode inkt geschrapt stonden, vandaar het verschil van 2 duiven...¹⁵⁸ en eigenlijk lag de fout toch bij de secretaris van Merendree want in zijn brief van 3 juni 1915 schrijft hij: “Twee van de opgesloten duiven zijn gestorven. Eigenaar is Lut- tens Henri, mets- ser Dorp. Nummer van de duiven: 12 en 52 (en dus niet nr. 87 en 88!); ik voeg hierbij de koppen en de poten”¹⁵⁹. Heeft de eigenaar de verkeerde nummers opgegeven, heeft de secretaris zich vergist of is er toch een beetje geknoeid? In Nevele is het duif nr. 52 (lijst van 8 mei 1915), gemerkt 'A V' van de ge- broeders Verbiest, die werd gedood in de verzamelplaats¹⁶⁰. In Nevele worden op 10 mei 1918 duiven van de volgende liefhebbers (verplicht?) verkocht aan het Duitse leger. Hiervoor ontvangt burgemees- ter L. Lampaert uit de kassa van de 'Mob. Etappen-Kommandatur 88' het bedrag van 100 mark¹⁶¹:

Naam	Aantal	Eenheidsprijs	Bedrag in Mark
Camiel Dhooge	1	2	2
K. Tavernier	3	2	6
Oscar de Poorter	1	2	2
E. Van Haezebroeck	2	2	4
Verbiest kinders	1	2	2
Ad. De Paepe	3	2	6
Ch. De Paepe	5	2	10
P. De Moor	3	2	6
Th. Van Haezebroeck	2	2	4
Ernest Vincent	1	2	2
Em. Vander Vennet	2	2	4
L. Van den Berghe	2	2	4

¹⁵⁸ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915 , brief van 17-11-1915

¹⁵⁹ GAN, Merendree, 2.073.532.21, register dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 03-06-1915.

¹⁶⁰ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 25-05-1915.

¹⁶¹ GAN, Nevele, 2.072.5, lijst 10-05-1918.☐

Em. Van Haezebroeck	1	2	2
Jules Van Lerberghe	2	2	4
Leop. De Smet	3	2	6
Jules Martens	4	2	8
Gemeente Nevele	14	2	28
totaal	50		100

Controle op de voedselvoorraden

Aardappelen

Op 20 november 1916 ontvangen de gemeenten Hansbeke en Merendree een vrij lange brief¹⁶² van de commandant waarin hij maatregelen aankondigt om de aardappeloogst van 1917 veilig te stellen: "Wegens de slechte oogst moet men erop bedacht zijn voor de volgende zomer grote hoeveelheden oogst te kunnen gebruiken"¹⁶³. Het plantgoed zal door het 'Landbouwkomitee' van Oost-Vlaanderen ter beschikking worden gesteld. Om een overzicht (en dus controle) te hebben over de beplante oppervlakte moeten 'plantcontracten' gesloten worden ook voor de kleinste oppervlakte. De burgemeesters moeten hiervoor reclame maken en de landbouwers aansporen om vroege aardappelen te planten. Om het plantgoed tijdig te kunnen leveren, moet de reclamecampagne op 29 november 1916 beëindigd zijn. Die verordening geldt niet enkel voor landbouwers maar voor iedereen die geschikte grond heeft om aardappelen te planten.

Op 26 november 1916 is Hansbeke verplicht de hoeveelheid aardappelen die nog in de gemeente voorhanden is, mee te delen aan de bezetter zodat die een deel ervan kan in beslag nemen voor het leger. In de privé-huishoudens ligt er 4.584 kg en bij de landbouwers 155.517 kg, samen is dit een voorraad van 160.101 kg. Voor de periode 1 december 1916 tot 15 juni 1917 is er 143.416 kg nodig voor de bevolking. De resterende 16.685 kg kunnen dus door het Duitse leger in beslag worden genomen¹⁶⁴.

De bezetter wil in 1916 van de burgemeester vernemen hoeveel ha herfst-aardappelen elke landbouwer in het volgende jaar zal aanplanten en hoeveel plantgoed hiervoor nodig is. De burgemeester moet controleren of dit plantgoed er is¹⁶⁵.

¹⁶² RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15 Hansbeke, brief van 20-11-1916

¹⁶³ De brief is oorspronkelijk in het Duits opgesteld.

¹⁶⁴ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 26-11-1916.

¹⁶⁵ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief 22-12-1916.

Eind 1916 wordt de voedselbevoorrading steeds slechter. Op 18 december 1916¹⁶⁶ krijgt de gemeente Hansbeke van de 'Provinciale Bevoorradingscommissie' te Eeklo de toestemming om 30.000 kg aardappelen in Hansbeke voor de bevolking op te slaan.

Tegen 15 februari 1917¹⁶⁷ moet de burgemeester laten weten of er aardappelen zijn in Hansbeke die door de vorst hebben geleden en niet meer kunnen gegeten worden; het leger betaalt hiervoor 8,5 fr./100 kg, geleverd in het station van Eeklo. Het was zo slecht gesteld met de aardappeloogst dat de bezetter zelfs bevroren aardappelen wilde kopen!

In de eerste maanden van de oorlog en zelfs nog tot maart 1915 ging de gemeente Merendree leningen aan om voorraden graan en eetwaren aan te kunnen leggen. Zo besliste de gemeenteraad in zitting van 1 februari en van 14 februari leningen aan te gaan van respectievelijk 5.000 fr. en 15.000 fr. voor de aankoop van bloem en andere eetwaren om onder de bevolking te verdelen¹⁶⁸.

De aardappeloogst van september 1915 brengt 1.415.240 kg voeder-aardappelen op in Merendree waarvan 23.500 kg kunnen verkocht worden. De opbrengst aan eetaardappelen bedraagt 6.650 kg en daarvan is niets te koop. De industrieaardappelen worden zelfs gebruikt als eet- en voeder-aardappel¹⁶⁹.

Eind september 1915 krijgen we heel nauwkeurige cijfers over de aardappeloogst. De opbrengst bedraagt 799.870 kg, daarvan is nodig voor de bevolking: 124.140 kg; 166.660 kg moeten bewaard worden als plantaardappelen en 449.130 kg voor de dieren. Voor de Duitsers blijft er nog 59.940 kg over¹⁷⁰.

De landbouwers van Nevele verklaren in maart 1915 dat er geen aardappelen te veel zijn, aangezien zij ook moeten dienen als diervoer, ter vervanging van het weinige groenvoer. Aardappelen worden ook gebruikt om maïs en ander graan voor het pluimgedierte te vervangen.¹⁷¹

¹⁶⁶ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 18-12-1916.

¹⁶⁷ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 06-02-1917.

¹⁶⁸ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 01-03-1915 aan voorzitter van burgerlijk beheer te Gent.

¹⁶⁹ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 20-09-1915.

¹⁷⁰ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 30-09-1915.

¹⁷¹ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 02-03-

In een brief van 10 december 1915 laat commandant Mester van Deinze aan de gemeente Vosselare weten dat de uitvoer van aardappelen buiten de omschrijving van de 'Ortskommandantur' enkel met uitdrukkelijke toelating van de commandant is toegelaten¹⁷².

Boter en eieren

De Duitse bezetter probeert de botermarkt in bedwang te houden door de prijzen vast te leggen. Begin 1915 mogen landbouwers en handelaars voor 1 kg boter niet meer dan 3,80 fr. vragen maar sommige Merendreenaren hebben meer gevraagd. Daarom laat de burgemeester van Merendree het Duitse bevel uitplakken en voegt er ook aan toe dat op de overtreding zware straffen staan¹⁷³.

De Duitse overheid probeert zeker in de winter 1916-1917 de voedselproductie in de gemeenten volledig te controleren.

Hansbeke levert naar de mening van de Duitsers te weinig boter en de commandant dreigt in een brief van 2 december 1916: als boterleveringen verder zo slecht uitvallen, zal 'Molkereizwang' ingevoerd worden. De gemeente zal dan het bevel krijgen om een aantal melkkannen aan te schaffen en de melk onder toezicht van de gemeente door handcentrifuges tot boter te maken. Dan zal slechts de toegelaten portie aan de inwoners worden verdeeld¹⁷⁴.

Om te verhinderen dat de inwoners ergens in het geheim boter zouden bewaren, die dus ontsnapt aan de Duitse controle, krijgt de burgemeester van Hansbeke¹⁷⁵ het bevel een lijst op te stellen van het aantal voorhanden botervaten in Hansbeke. De vaten moeten in de gemeente ingediend worden en de gemeente moet ze in een opslagruimte bewaren. De burgemeester stuurt die lijst op 12 december 1916 aan de commandant in Eeklo¹⁷⁶. Op 22 januari ontvangt de commandant nog een brief van de gemeente Hansbeke waarin uitvluchten worden gezocht om de botervaten

1915.

¹⁷² RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, brief van 10-12-1915.

¹⁷³ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 11-03-1915.

¹⁷⁴ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 02-12-1916.

¹⁷⁵ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, Hansbeke.

¹⁷⁶ De lijst zelf hebben we niet teruggevonden, wel het antwoord van de Duitse commandant.

toch maar niet te moeten inleveren. Eén van die uitvluchten is dat de gemeente geen opslagruimte heeft om de vaten te bewaren. Per kerende post stuurt de commandant zijn niet mis te verstane antwoord. Hij denkt dat er meer dan 35 botervaten in de gemeente voorhanden zijn, dit aantal is door de gemeente opgegeven. De burgemeester blijft ervoor verantwoordelijk dat alle boeren hun botervaten inleveren. Volgens de commandant kan het niet zo moeilijk zijn een opbergruimte te maken of te vinden voor die 35 vaten. Het is niet toegelaten om slechts de mobiele delen van de vaten op te bergen; de volledige vaten moeten opgeborgen worden. En de vrees dat de vaten door op te bergen uit mekaar zullen vallen, wordt weggewimpeld: als men ze regelmatig controleert en ze met natte doeken bedekt kan dit verhinderd worden zeker in het koudere seizoen (alles speelt zich toch af in de maand januari!)

We zullen in andere situaties nog zien dat de burgemeester van Hansbeke bij monde of beter door de pen van zijn gemeentesecretaris allerlei uitvluchten zoekt om aan de Duitse eisen te ontsnappen of toch de uitvoering ervan te rekken door erover te corresponderen met de Duitse overheid. Hoe het is afgelopen met de botervaten konden we niet meer achterhalen.

Een andere manier om de botermarkt te controleren is de verplichting voor de landbouwers van Merendree om hun boter enkel te verkopen op de markt van Eeklo. De landbouwers waren reeds vroeger verwittigd dat ze hun boter naar Eeklo, de stad van de 'Etappen-Ortskommandantur' moeten brengen, maar velen hebben geen paspoort, ontzien zich de lange reis naar Eeklo en hebben boter verkocht aan de inwoners van Merendree of aan kooplieden. Op zondag 7 november 1915 worden alle landbouwers nog eens verwittigd door twee afkondigingen dat ze elke donderdag hun boter moeten naar de markt van Eeklo brengen of streng zullen gestraft worden. De politie van Merendree zal de landbouwers nog eens schriftelijk en persoonlijk aan huis verwittigen, dus mag de bezetter zich aan meer boter verwachten op de donderdagmarkt in Eeklo¹⁷⁷. Dit bevel geldt natuurlijk ook voor de gemeente Hansbeke die ook ressorteert onder de 'Ortskommandantur' Eeklo. Op 22 september 1915 krijgt de burgemeester de vraag waarom Hansbeke geen eieren en boter geleverd heeft op de markt van Eeklo. Indien ze verder weigeren zullen alle passen worden ingetrokken¹⁷⁸.

¹⁷⁷ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 07-11-1915.

¹⁷⁸ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15.

Om de voedselbevoorrading enigszins vlotter te laten verlopen wordt in 1915 de verkoop van boter en eieren door de boeren van Hansbeke toegestaan op andere markten dan die van Eeklo, opkopers echter mogen niet kopen op die markt¹⁷⁹.

Wanneer in maart 1915 de bezetter de uitvoer en de verkoopprijs van boter aan banden wil leggen en de prijs wil verhogen komt er van de gemeente Nevele tegenspel. Het gemeentebestuur is van oordeel dat de vrije uitvoer van boter moet blijven en dat de prijs in het bereik van de burgerij moet gehouden worden, zonder de landbouwers nadeel te berokkenen, en dat de prijs moet teruggebracht worden op 3,50 fr. per kilo¹⁸⁰.

De melkerij van Hansbeke¹⁸¹

Ook de levering van melk en de zuivelproductie worden gecontroleerd en aan banden gelegd. Op 18 januari 1917 stuurt de commandant volgende richtlijnen aan de burgemeester van Hansbeke, tevens eigenaar van de melkerij. Alle landbouwers van Hansbeke moeten onmiddellijk hun melk in de melkerij van Hansbeke leveren. De levering moet ten laatste op 22 januari 1917 beginnen. Elke veehouder die niet ten minste 4 liter melk per melkkoe in de melkerij levert, wordt volgens de verordening van 30 december 1916 gestraft. Bij de berekening van die 4 liter worden alle droogstaande koeien en drachtige vaarzen meegerekend. Iedereen heeft het recht meer te leveren. Het hoofd van de melkerij moet noteren hoeveel liter melk elke veehouder levert en geeft 's avonds deze cijfers aan de burgemeester.

Elke maandag overhandigt de burgemeester aan de 'Etappen-Ortskommandantur' een wekelijkse lijst van die boeren die te weinig melk hebben geleverd.

Het is elke veehouder voortaan verboden zelf boter te maken. Elk gebruik van de centrifuges (afromers) of van de botervaten (zie hoger) is ten strengste verboden. En overtredingen worden volgens de genoemde verordening gestraft.

De burgemeester moet binnen de drie dagen uit alle afromers de pennen (wiggen, bouten) wegnemen en de afromer verzegelen samen met de pennen.

Wie op 1 februari nog in het bezit is van botervaten of van een bruikbare

¹⁷⁹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 04-08-1915.

¹⁸⁰ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 06-03-1915.

¹⁸¹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, Hansbeke, brief 18-01-1917.

niet verzegelde afromer waaruit de pin niet verwijderd is, wordt volgens de verordening van 30 december 1916 gestraft. Dezelfde straffen gelden voor de gemeentelijk ambtenaar, zijn gevolmachtigde of de leider van de instelling.

Bij deze laag bepaalde hoeveelheid van 4 liter melk zijn alle behoeften van de bevolking beschouwd als gedekt.

Kolen voor de melkerij worden door de Duitse bezetter geleverd maar het zijn niet steeds de geschikte voor de stoommachines, zoals blijkt uit de brief die schepen Geirnaert op 12 januari 1917 schrijft aan de commandant: "De directeur van de melkerij heeft ons meegedeeld dat de gezonden kolen van die aard zijn, dat hij ze voor zijn machines niet kan gebruiken en dat hij voor volgende week het sturen van machinekolen verwacht. Aangezien onze arme mensen geen kolen hebben, wil graaf de Bousies de kolen van de melkerij afkopen en aan de behoeftigen schenken. Wilt u de goedheid hebben dit toe te staan?"¹⁸². Nog dezelfde dag krijgt de gemeente de toestemming.

Een Duitse kaasfabriek in Hansbeke

Zeker in 1917 had de Duitse bezetter naast de bestaande melkerij van graaf de Bousies in Hansbeke een kaasfabriek opgericht. Een brief van 13 maart 1917¹⁸³ draagt als hoofding 'Landwirtschaftliche Abteilung der Etappen-Inspektion 4. Michwirtschaftliche Betriebe Hansbeke'. Daarin vraagt Decker, Leiter der Milchw. Betriebe, aan de gemeente vier werkloze mannen om één dag in de kaasfabriek te werken. Het is een houten gebouw gedekt met geteerd karton¹⁸⁴. Waar dit gebouw stond konden we niet meer achterhalen, maar de fabriek stond zeker ergens in het dorpscentrum want na de oorlog stelde de gemeente voor om er de noodkerk in op te richten.

Een telling van het aantal werklieden die er voor de Duitse bezetter werken, geeft ons een idee van de grootte van de kaasfabriek. Tussen 24 mei 1918 en 23 september 1918 schommelt het aantal tewerkgestelden er tussen de 60 en de 72 vrouwen en tussen de 9 en 23 mannen¹⁸⁵. Na de oorlog vond men een groot aantal boterkuipjes en grote hoeveelheden zout die er door de Duitsers waren achtergelaten¹⁸⁶.

¹⁸² RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, Hansbeke, brief van 12-01-1917.

¹⁸³ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, Hansbeke

¹⁸⁴ RAG, Modern gemeentearchief Hansbeke, nr. 81, brief van 17-12-1918.

¹⁸⁵ RAG, Modern gemeentearchief Hansbeke, nr. 82.

¹⁸⁶ RAG, Modern gemeentearchief Hansbeke, nr. 81, brief van 05-01-1919.

Met grote waarschijnlijkheid is dit een foto van de werknemers in de Duitse kaasfabriek van Hansbeke. Een deel van de foto is afgesneden: de Duitse bezetters of alle mannen die er werkten???
(Verzameling Oud-Hansbeke).

Cichorei

Cichorei is in tijden van voedselschaarste een vervangmiddel van koffie. Ook de productie van cichorei wil de bezetter onder controle houden en de burgemeester van Hansbeke moet in oktober 1915 binnen de 6 dagen melden wie in de gemeente in het bezit is van gedroogde cichoreiwortels¹⁸⁷.

Merendree krijgt een gelijkaardig bevel op 28 juli 1915 maar volgens de burgemeester is er in die gemeente geen voorraad van meer dan 100 kg

¹⁸⁷ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 07-10-1915.

'gedroogde suikerij wortelen'¹⁸⁸. Er is ook geen cichoreifabriek en er zijn geen voorraden omdat cichorei niet meer wordt gezaaid¹⁸⁹, aldus de burgemeester.

In oktober 1915 beklemtoont de burgemeester van Merendree in een brief aan de Duitse bezetter nog eens dat er geen 'suikerijfabrikanten' of 'gedroogde suikerijwortels' in Merendree voorhanden zijn¹⁹⁰.

Honig

Omdat honig een belangrijke en voedzame zoetstof is, vallen ook de imkers onder de Duitse controle¹⁹¹. Op vraag van de Duitsers deelt de burgemeester op 1 oktober 1918 de namen mee van de Hansbeekse imkers: Gustaaf De Smet bezit vier korven, geen kasten; Petrus Van der Plaetse heeft twee korven en ook geen kasten.

In Landegem en Vosselare is de situatie als volgt:

Landegem	korven	Kg honig
Brackenier	3	9
Branteghem	2	6
Van Damme	3	9
Van den Berghe	3	9
de Kerchove	8	24
De Rudder	3	9
De Wispelaere	2	6

Vosselare

Stofferis	1	3
Rogge	4	12

Eikels

Eikels kunnen gebrand worden als koffie en dit genotsmiddel vervangen. Daarom gaat de bezetter ook op zoek naar voorraden eikels. In Merendree

¹⁸⁸ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 28-07-1915.

¹⁸⁹ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 21-08-1915.

¹⁹⁰ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 14-10-1915.

¹⁹¹ RAG, Modern Gemeentearchief Hansbeke, nr. 82, brief van 01-10-1918

is er geen voorraad eikels want in de zomer rapen arme mensen kleine hoeveelheden eikels om ze te drogen en pletten tot varkensvoer¹⁹².

Melasse¹⁹³

Op de achterzijde van een brief van 19 april 1915 staat in potlood een overzichtje van de hoeveelheden melasse, maïs en gerst in Hansbeke: Aug. Van Renterghem 50 kg melasse; Van de Bauwhede 50 kg gerst, 50 kg maïs; weduwe De Graeve 200 kg melasse; weduwe Claeys 100 kg melasse en zij vraagt 25 kg maïs¹⁹⁴.

Wijn

Het was een publiek geheim dat de Duitse bezettingscommandanten, die zelf vaak van adellijke afkomst waren, het liefst verbleven in herenhuizen of kastelen met een goed gevulde wijnkelder. Reeds op 7 december 1914 moet de gemeente Hansbeke de wijnvoorraden opgeven, inclusief de champagne¹⁹⁵. Dit bevel wordt herhaald op 16 januari 1915 en dan krijgt de burgemeester vier dagen tijd om de wijnvoorraden op te geven¹⁹⁶. Op eis van de commandant van Eeklo meldt de secretaris van Hansbeke in 1918 dat er in de kelder van graaf de Bousies 142 flessen Bordeaux liggen. Of dit een waarheidsgetrouwe opgave is, laat ik in het midden¹⁹⁷.

In maart 1915 liggen er in de kelder van een zekere Lippens in Vosselare 300 flessen rode wijn en 50 flessen witte wijn. Op het kasteel van de Kerchove d'Ousselghem ook in Vosselare rusten ongeveer 1.800 flessen rode wijn, 75 flessen witte wijn, 15 flessen 'zachte' wijn, 25 flessen likeurwijn, 50 flessen cider en 5 flessen champagne¹⁹⁸.

¹⁹² GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 11-09-1915.

¹⁹³ Dikvloeiware, suikerhoudende massa die bij de suikerbereiding overblijft en waaruit de suikerdelen niet meer kristalliseren.

¹⁹⁴ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 19-04-1915.

¹⁹⁵ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 07-12-1914.

¹⁹⁶ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 16-01-1915.

¹⁹⁷ RAG, Modern gemeentearchief, Hansbeke, nr. 82, bief van 02-08-1918.

¹⁹⁸ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, Vosselare, brief van 06-03-1915 en van 12-03-1915.

Controle op grondstoffen

Naarmate de oorlog vordert en de grondstoffen voor het voeren van een oorlog schaarser worden, wordt de Duitse belangstelling voor de voorraden in het bezette België groter en de controle op die voorraden strenger. De gemeentebesturen worden overstelpt met brieven, inlichtingsformulieren, in te vullen lijsten van de bezetter die door een strenge controle gemakkelijker beslag probeert te leggen op allerlei grondstoffen zoals hout, teenwilgen, vlas, varkenshaar, huiden en zelfs lege wijnvaten en korfflessen, zoals we in dit overzicht zullen zien.

Hout

Hout is een belangrijke grondstof en dus moeten de inwoners van Hansbeke voor het vellen van bomen de toestemming krijgen van de economische commissie van de 'Etappen-Inspektion der 4. Armee' in Eeklo.

Op 15 december 1916 doet schepen Geirnaert in naam van de Hansbeekse burgemeester graaf de Bousies een aanvraag voor landbouwer August Tolens op Reibroek¹⁹⁹. Hij wil 17 bomen met korte stam (tronken) 1,5 m boven de grond afzagen. De militaire politie heeft deze bomen gecontroleerd en anderhalve maand later op 31 januari 1917 loopt de toestemming van de 'Etappen-Ortskommandant' binnen.

In januari 1917 vragen drie Hansbekenaren de toestemming tot het vellen van bomen. De eerste toestemming wordt op 5 januari 1917 verleend aan de gemeentesecretaris Achille Vuylsteke en aan Van der Stichele, eigenaar uit Brussel. Zij mogen elk één canadapopulier met een omvang van 1,75 m op borsthoogte vellen om te verkopen aan klompenmakers. Op 6 januari 1917 krijgt klompenmaker De Meyer uit Hansbeke de toestemming om drie wilgen te vellen en te verwerken tot klompen. Klompenmaker Ivo De Schryver mag twee wilgen met een omvang van 0,9 m op loophoogte vellen en verkopen of zelf verwerken²⁰⁰.

Voor het maken van geweerkolven is het hout van notelaars bijzonder geschikt vandaar dat ook die voorraden worden gecontroleerd²⁰¹. Tegen 27 september 1915 moet de burgemeester melden hoeveel gezonde notelaars van meer dan 1 m omvang (33 cm doormeter) op de gemeente staan; ook fouten in het hout moeten worden aangegeven, vooral als het gaat om holle stammen.

¹⁹⁹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, Hansbeke, brief van 15-12-1916.

²⁰⁰ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 28-02-1917.

²⁰¹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 18-09-1915.

In de zomer van 1918 is er in de gemeente Hansbeke een houtvoorraad van 1.000 stère²⁰².

De houtvoorraad in Merendree²⁰³ ziet er in juni 1915 als volgt uit:

- 30 m³ beuken planken, dikte 0,04 m;
- 6 m³ beuken planken, dikte 0,08 m;
- 20 m³ eiken planken, dikte 0,08 m;
- 10 m³ olm planken, dikte 0,08 m;
- 9 m³ olm planken, dikte 0,06 m;
- 160 m³ canada planken, dikte 0,025 m;
- 75 m³ canada planken, dikte 0,04 m;
- 125 m³ planché, dikte 0,025 m;
- 475 lopende meter battens
- 18 canada bomen.

In Merendree zijn er in november 1915 61 kaprijpe, gezonde canadabomen met een doorsnede van 0,7 m of 2,1 m omtrek²⁰⁴.

Op 26 juni 1915 zijn Augustus Van Tornhout en Emiel Van Maldeghem uit Nevele verplicht een overzicht van hun houtvoorraden in te dienen bij de Duitse commandant²⁰⁵ en op 16 januari 1916 is er in Nevele geen brandhout meer in voorraad²⁰⁶.

Op 20 oktober 1916 krijgt de gemeente Vosselare het bevel te laten weten aan de bezetter hoeveel populieren en wilgen van 0,75 m tot 1,40 m omvang op borsthoogte er in de gemeente voorhanden zijn en die geschikt zijn voor het maken van *kloefen*; tevens wordt gevraagd hoeveel klompenmakers er in de gemeente wonen²⁰⁷.

Struiken en kanten

Zelfs om struiken of kanten te hakken, moet de toestemming worden gekregen²⁰⁸. Van die takken konden bijv. camouflagepanelen worden ge-

²⁰² RAG, Modern gemeentearchief, Hansbeke, nr. 82, brief van 30-08-1918.

²⁰³ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 26-06-1915.

²⁰⁴ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 23-11-1915.

²⁰⁵ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930.

²⁰⁶ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van briefwisseling 1908-16-01-1915 en 1915-1920, brief van 16-01-1916.

²⁰⁷ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, brief 20-10-1916.

²⁰⁸ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, Hansbeke, brief van 26-11-1916 en van 31-01-

vlochten en dus wil de bezetter controle op de bestemming van het slag-hout. August Dierickx van Hansbeke (Reibroek) vraagt op 26 november 1916 de toestemming om 300 lopende meter struikgewas te mogen hakken om daarvan rijshout te maken. Ongeveer een maand later vragen nog eens zes landbouwers de toestemming tot het hakken van slaghout van 7 jaar oud²⁰⁹. In de aanvraag staat uitdrukkelijk dat het hout niet bruikbaar is voor het maken van vlechtwerk. Op 31 januari 1917 krijgen weduwe De Vreese (Kippendonk), weduwe De Grootte, (Kippendonk), Frederick De Wulf (Veldstraat), Arthur De Vogelaere (Reibroek), Jules Vermeire (Hamme), Alfons Verstraete (Voorstraat) en weduwe Eduard Muys de toestemming. Graaf de Bousies deelt op 26 september 1918 mee dat een ploeg werklie-den van Nevele 15.000 kg vlechthout²¹⁰ zullen kappen in zijn bos gelegen op de wijk Veldeken. Het vlechthout moet ten laatste volgens bevel van de Duitse overheid gereed zijn op 10 oktober en zal bij nader bevel moeten aangevoerd worden. Het wordt gekapt op 1,5 tot 4 m lengte hebbende 4 cm dikte onderaan²¹¹. Was dit een verplichte levering of verkocht de graaf vrijwillig zijn kaphout aan de bezetter?

Teenwilgen²¹²

Ook naar de voorraad teenwilgen komen er geregeld vragen. Op 4 februari 1915 wordt aan de burgemeester van Hansbeke gevraagd hoeveel teenwilgen, al dan niet afgesneden, er voorradig zijn voor het maken van korven. Op 28 oktober 1915 luidt de vraag duidelijker en dwingender. De voorraad moet worden opgeven van 1- en 2-jarige groene of ontschorste teenwilgen. Indien afgesneden: hoeveel bundels of wagenladingen zijn er in voorraad; indien niet afgesneden: hoeveel ha zijn bebouwd met teenwilgen? Hoeveel is er in voorraad bij de mandenvechters? Twijgen die nog niet afgesneden zijn worden door het Duitse leger in beslag genomen en afgesneden twijgen mogen niet verkocht worden. In 1917 ziet de voorraad teenwilgen in Hansbeke er zo uit: niet afgesneden groene teenwilgen: 0, groene gesneden: 210 bundels, niet ontschorste droge (grijze): 12 bundels

1917.

²⁰⁹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, Hansbeke, brief van 29-12-1916.

²¹⁰ Dit zijn twijgen waaruit vlechtwerk kan worden gemaakt.

²¹¹ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 26-09-1918.

²¹² RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 04-02-1915 en van 28-10-1915. Teen is een twijg van een wilg.

en ontschorste witte: 25 bundels²¹³.

Bouwmaterialen

In de loop van 1915 komt er in Merendree controle op bouwmaterialen zoals cement en buizen maar in die gemeente zijn er geen cementfabrieken en geen voorraad buizen van 1 m doormeter²¹⁴ ook chloorkalk of andere ontsmettende stoffen ontbreken er²¹⁵.

Huiden

Reeds eind 1914, helemaal in het begin van de oorlog, meldt de secretaris van Hansbeke aan de Duitse commandant dat er in zijn gemeente geen huiden meer voorhanden zijn²¹⁶.

Varkenshaar

Tegen 10 augustus 1915²¹⁷ moet de burgemeester van Hansbeke meedelen hoeveel handelaars in varkenshaar er in zijn gemeente wonen; hoeveel varkenshaar er in voorraad is; hoeveel kg nieuw varkenshaar de gemeente per week kan leveren en hoe de slachters het haar van hun slachtvee verkopen. Zijn antwoord hebben we niet teruggevonden, maar als het luidt zoals in Merendree dan vangt de bezetter bot. In dat dorp zijn er geen handelaars, is er geen voorraad en de slachters trekken geen varkenshaar meer²¹⁸.

Vlas en klodden²¹⁹

Op 1 juni 1918 is er een voorraad vlas en klodden bij volgende telers of landbouwers van Hansbeke²²⁰.

²¹³ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 14-04-1917.

²¹⁴ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 03-06-1915.

²¹⁵ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 12-05-1915.

²¹⁶ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, Hansbeke, brief van 23-12-1914.

²¹⁷ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 07-08-1915.

²¹⁸ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 09-08-1915.

²¹⁹ Klodde: afval van vlas.

²²⁰ RAG, Modern gemeentearchief Hansbeke, nr. 82 brief van 01-06-1918.

Naam	gezwingeld vlas kg	klodden kg	strovlas kg	bewaar- plaats
Bultinck kend.	0	0	0	-
Cathoir Frederik			100	schuur zolder van
De Grauwe Eugeen	2300	1000	300	Aug.Verhegge
De Keyser Felix	25	70		kelder
De Mulder Aug.			125	schuur
De Vogelaere Arthur	41	30		zolder
Dhaenens Louis			25	schuur
Hoste Camiel			100	zolder
Martens René			50	schuur
Roelandts wed.	41	10	25	zolder
Union Adolf			100	zolder
Van de Putte Henri			100	zolder
Van de Walle Wed. Karel			960	schuur/zolder
Van der Bauwhede Aug.			100	schuur
Van Renterghem Wed.	200	10	300	zolder
Vriendt Petrus			700	zolder

In de zomer van 1915 zijn er in Merendree geen voorraden gezwingeld vlas, klodden, stoppen of lijnzaad in hoeveelheden van meer dan 400 kg²²¹.

Op 19 december 1914 is er in de gemeente Vosselare in het totaal 670 kg gezwingeld vlas²²² en wel bij de volgende eigenaars: Frans Lootens 100 kg, Camiel Malfait 300 kg, Charles Van de Velde 100 kg, Emiel Lootens 100 kg en Cam. Coussement 70 kg. De hoeveelheid ongezwingeld, groot vlas bedraagt 7.330 kg en dit ligt bij: weduwe Michiels 350 kg, R. Saelens 300 kg, Fr. Lootens 1.000 kg, S. Hautekeete 350 kg, C. Malfait 100 kg, Ch. Van de Velde 500 kg, Th. De Paepe 250 kg, Em. Lootens 200 kg, Cam Coussement 1.000 kg, weduwe Beelaert 150 kg, Pet. Van de Walle 150 kg, Aug. De Mulder 600 kg, Th. De Waele 80 kg, J. Danneels 150 kg, R. Coppernolle 150 kg, Alf. Byttebier 1000 kg en weduwe Claeys 1 000 kg.

²²¹ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 12-06-1915.

²²² RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, brief van 19-12-1914.

In Merendree is de bezetter uit op wijnvaten en korfflessen maar er zijn geen bruikbare voorraden voorhanden²²³.

Controle op de landbouwvoorraden: hooi, stro, veevoeder en graangewassen

Op 26 januari 1915 komt het bevel van de 'Etappen-Ortskommandantur Nr. 18' te Eeklo aan de burgemeester van Hansbeke om tegen 9 februari de stand van 5 februari 1915 op te geven van de voorraden graangewassen en stro in de gemeente²²⁴. Gemeentesecretaris A. Vuylsteke bewaarde het klad van zijn brief en zo kennen we zijn antwoord. In het Duitse formulier is een rubriek voorzien waarin moet worden ingevuld hoeveel van de opgegeven hoeveelheden te koop is. Zonder verpinken noteert de secretaris in het Duits telkens "davon verkäuflich 0 Kilo"²²⁵.

Product	Kilogram gedorst	Kilogram ongedorst	Kilogram
Hooi			28.000
Haver	6.200	36.000	
Rogge	18.200	95.000	
Haverstro	6.200	48.000	
Roggestro	21.000	180.000	

En aangezien er in Hansbeke niets te koop wordt aangeboden aan de bezetter grijpt die naar het ultieme middel: opeising. Op 27 maart 1915 komt de brief aan: "Von den in der Gemeinde vorhandenen Vorräten werden hiermit beschlagnahmt: 35.000 Kilo Roggen; 29.000 Kilo Hafer." En 'Hauptmann und Ortskommandant' Aegidi gaat verder: "Der Vorrat an Mehl ist sofort an die 'Ortskommandantur' zu melden"²²⁶.

Een inventaris van de voorraden kon uiteraard maar worden opgemaakt met de medewerking van de landbouwers. Landbouwers moeten dus zelf hun voorraden opgeven. Allicht denken ze er niet aan dat de controleurs

²²³ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling, 1910-1915, brief van 25-11-1915.

²²⁴ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15 Hansbeke.

²²⁵ Vertaling: waarvan 0 kg te koop is.

²²⁶ Vertaling: van de voorraden die in de gemeente voorhanden zijn, worden hierbij in beslag genomen: 365.000 kg rogge; 29.000 kg haver. De voorraad meel moet onmiddellijk aan de 'Ortskommandantur' worden gemeld.

ter plaatse zullen komen... Dat ondervinden in Hansbeke Viktor Martens en W. De Vreese²²⁷ in de portemonnee. Bij Martens wordt 400 kg haver²²⁸ meer gevonden dan hij heeft aangegeven. Bij De Vreese vinden de controleurs 1.700 kg rogge en 500 kg haver meer dan hij heeft aangegeven. Martens wordt door het Duitse oorlogsgerecht van Eeklo op 15 april 1915 veroordeeld tot een boete van 10 fr. of 4 dagen gevangenisstraf bij niet betaling; W. De Vreese krijgt een boete van 50 fr. of 20 dagen. Bovendien moeten ze allebei het niet aangegeven graan binnen de twee dagen afleveren aan de burgemeester. En tegen 23 april moet de burgemeester dit in beslag genomen graan gereinigd leveren in Eeklo.

Om toch maar de controle op het graan waterdicht te maken, moeten in de gemeente Hansbeke in 1917 alle graanmolentjes en handmolens worden verzegeld. Maar weer eens hebben controleurs bij boeren niet verzegelde molens gevonden. De burgemeester krijgt bevel ze te verzegelen en de namen van de overtreders op te schrijven²²⁹. Over het omzeilen van de verplichting deze graanmolens of *kwerns* (handmolen) aan te geven of te verzegelen schreef Cyriel Buysse²³⁰:

“Het was verboden graan in huis te hebben en meer nog dit te malen; doch ben ik op een boerderij geweest waar de maalstenen, - een zogenaamde ‘kwern’ - onder de grond lagen en waar elke nacht voor heel de buurt het graan gemalen werd. Het was echt cycloppenwerk. Vier jonge kerels stonden daar in een donker hol, ’t bovenlijf naakt, hijgend en zwetend van het harde zwoegen. De ‘kwern’ zoemde, het meel kwam warm uit de bak gestroomd, werd in kleine zakjes opgevangen. Zij spraken geen woord; alles gebeurde vlug en in de grootste stilte. Buiten, verscholen in de duisternis, stonden of lagen enkele vastberaden kerels met ’t geweer in de arm op wacht en er is geen seconde aan te twijfelen, dat zij er zonder de minste aarzeling de Markepakkers mee zouden hebben neergelegd, als dezen het gewaagd hadden zich te ver-tonen. Overdag was van die ganse inrichting niets te bespeuren. Dan lag de ‘kwern’ dicht en er werd een zwaar konijnehok overheen geschoven”.

²²⁷ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, Hansbeke.

²²⁸ In een andere bron staat “tarwe”.

²²⁹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 17-03-1917.

²³⁰ C. Buysse, *De Markepakkers*, in *Verzameld Werk*, Brussel, 1982, deel 7, p. 693-695.

Op 21 januari 1917 komt de gemeente Hansbeke opnieuw in aanvaring met de bezettende commandant in Eeklo²³¹. Op 22 december 1916 komt het bevel dat elke landbouwer zijn voorraad stro binnen de vijf dagen moet opgeven. Doen ze het niet dan wacht hen een boete van 150 Mark of gevangenisstraf²³². Onder zo'n dreigement geven ze hun voorraden op maar toch knoeien enkelen met de juiste cijfers en dat komt aan het licht. De opgegeven hoeveelheid stro van 10 januari 1917 klopt niet, aldus de commandant, met de oppervlakte aan graangewassen die in 1916 werd opgegeven: 64 ha haver, 192 ha rogge, 11 ha tarwe. Er moet dus meer stro zijn!

Naarmate de oorlog vordert en de schaarste ook voor het Duitse leger toeneemt, controleert de bezetter steeds nauwkeuriger de landbouwproductie. Op 21 juni van het laatste oorlogsjaar 1918²³³ moet de gemeente Hansbeke de lijst indienen van de landbouwers die weiland en klaverland kunnen leveren voor de paarden van de troep.

Volgend overzicht wordt gestuurd aan de bezetter. Grasland: Van Couter Alfons 1 ha, Van Vynckt Emiel 1 ha, De Muyt Emiel 1 ha, De Mey August ½ ha, De Mulder Aug. ½ ha. Klaverland: De Wulf Frederik 20 a, Standaert Jules 20 a, Van der Vennet Charles 20 a, weduwe Van de Walle Karel 15 a, Kerse August 15 a, Dierickx August 10 a, weduwe De Vreese Art. 10 a.

In juli 1918²³⁴ komt het bevel om 24.000 kg hooi te leveren. De boeren van Hansbeke verklaren aan de burgemeester dat ze zelf gebrek hebben aan veevoer en dat de oppervlakte hooiweide maar 8 ha 80 ca bedraagt. Ze kunnen dus onmogelijk hooi leveren!

In mei 1915 deelt Merendree aan de Duitse commandant mee dat alles samen de oogst minder goed zal zijn dan in een gewoon jaar²³⁵. Rogge, gerst, haver, klaver, gras in de weiden en hooigras zijn door de voorbije regen *verlevendigd* maar grote partijen rogge laten te wensen over. De vorst van de laatste dagen heeft schade toegebracht aan vroege aardappelen en de andere aardappelen komen ongelijkmatig uit en groeien traag. In detail ziet de toestand er zo uit: van de rogge zijn de kiemen merkelijk be-

²³¹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 21-01-1917.

²³² RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 22-12-1916.

²³³ RAG, Modern gemeentearchief, Hansbeke, nr. 82.

²³⁴ RAG, Modern gemeentearchief, Hansbeke, nr. 82

²³⁵ GAN, Merendree, 2.073.532.21 dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 20-05-1915.

schadigd door vorst van april 1915. Er is weinig tarwe gezaaid en indien ze in de groei niet gehinderd wordt door de koude nachten belooft zij een goede opbrengst. Van de haver kan men nog niets zeggen omdat zij nog te klein is. Gerst wordt weinig gezaaid omdat vogels de vrucht vernielen als het graan rijp is. De vroeg geplante aardappelen beginnen uit te komen en de andere zijn reeds geplant. De koude nachten hebben vertraging veroorzaakt in de groei van het gras maar de warmte in de eerste dagen van mei heeft het gras doen groeien. Ook de klaver heeft geleden onder de koude nachten; een middelmatige opbrengst mag verwacht worden. De groente-teelt is van weinig belang en de hele opbrengst wordt verkocht op de markt in Gent. De voederbieten komen uit maar er kan nog niet voorzien worden wat de groei zal brengen. Bij dit hele overzicht schrijft de burgemeester een venijnige opmerking aan het adres van de bezetter: "In het algemeen ontbreken de vetstoffen voor den goeden uitslag der vruchten". Die meststoffen moeten geleverd worden door de Duitse bezetter en wegens de zeeblokkade worden er nog weinig meststoffen ingevoerd; het zal dus aan de bezetter liggen als de oogst gedeeltelijk mislukt.

We vangen in Hansbeke een gelijkaardig bericht op. Daar deelt de bezetter zelf aan de gemeente mee dat de bestelde kunstmest in september-oktober 1916 niet kan geleverd worden. De boeren moeten maar stalmeest gebruiken²³⁶.

In augustus 1915 wil de bezetter na de voorspellingen, de reële cijfers over de verbouwde oppervlakte landbouwgewassen en over de toestand van de veldvruchten in Merendree²³⁷. Gezien de aanhoudende droogte zal de opbrengst van de 113 ha aardappelen zeer gering zijn. De groenten (2 ha 50 a) zijn redelijk omdat ze ook geleden hebben door de aanhoudende droogte. De voederbieten (22 ha) zullen klein blijven omdat de meststoffen ontbreken (!). Van de klaver (75 ha) was de eerste snede bijzonder goed maar de tweede snede is totaal mislukt. Over de wortels (8 ha) kan voorlopig nog niets gezegd worden. De weiden (60 ha 50 a) zijn allemaal kort afgegraasd en door de droogte kan het nieuwe gras niet opschieten. De rapen en het loof (220 ha 50 a) beloven een goede opbrengst indien het weder gunstig blijft; de maïs (groen voeder) (6 ha 30 a) staat redelijk goed.

²³⁶ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 12-02-1917.

²³⁷ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 14-08-1915.

Op 17 juni 1915 is er in Merendree nog 600 kg hooi in voorraad²³⁸. Een maand later, na het hooien, bedraagt de voorraad 131.975 kg meers-hooi en 950 kg klaverhooi. Deze voorraad is echter nodig voor de paarden en het vee van Merendree. Het hooi is minder gelukt, aangezien de landbouwers de meersen niet hebben kunnen “vetten bij gebrek aan nitrate”²³⁹ en die kunstmeststof moet door de bezetter worden geleverd.... Bij de controle op 14 augustus 1915 is er 130.975 kg meers- en klaverhooi voorhanden²⁴⁰ en op 16 september 1915 bedraagt de voorraad 122.275 kg meers- en klaverhooi²⁴¹.

De opbrengsten van de landbouwgewassen in oktober 1915²⁴² bevestigen de prognoses van augustus 1915. De aardappelen hebben niet de gewenste voorraad opgebracht omdat zij in het begin van de groei bevroren zijn geweest. De bieten hebben maar de helft opgebracht van andere jaren daar de meststoffen ontbraken en het weder te koud was in mei en juni. De wortelen zijn tamelijk goed gegroeid; de weiden en de klaver zijn kort afgegrasd door het vee. De rapen beloven een goede opbrengst. En door het mooie weer zijn de boeren al ver gevorderd met het zaaien van de gewassen voor 1916. Eind november 1915 zijn de tarwe en rogge reeds gezaaid²⁴³.

De opbrengst aan voederbieten wordt geschat op 1.161 kg en daarvan is niets te koop. De burgemeester voegt er in zijn brief aan toe dat de juiste opbrengst nog niet kan worden bepaald, omdat de bieten nog op het veld staan te groeien²⁴⁴. De opbrengst aan haver is middelmatig: 104 ha 60 a hebben 156.900 kg opgebracht²⁴⁵.

²³⁸ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 17-06-1915.

²³⁹ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 22-07-1915.

²⁴⁰ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 14-08-1915.

²⁴¹ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 16-09-1915.

²⁴² GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 15-10-1915.

²⁴³ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 29-11-1915.

²⁴⁴ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 20-09-1915.

²⁴⁵ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 22-09-1915.

Half november 1915 is er in Merendree 7.543 kg gedorsen haver in voorraad voor de handel en 14.797 kg ongedorsen haver. Tot op 15 november had het dorp al 33.650 kg haver geleverd aan de bezetter. Omdat Merendree 117 paarden telt en elk paard 1 ½ kg haver per dag nodig heeft, betekent dit, gerekend tot 1 april 1916, dat nog gedurende 151 dagen 117 paarden moeten gevoerd worden wat neerkomt op een noodzakelijke voorraad van 26.500 kg haver. Om in 1916 dezelfde oppervlakte te kunnen zaaien d.i. 104 ha 60 ca zal nog eens 17.362 kg haver nodig zijn, gerekend aan 167 kg per ha. De gemiddelde opbrengst per ha is 1.750 kg²⁴⁶.

Eind september 1915 moet de gemeente bij de bezetter het zaaigraan aanvragen voor het komende jaar. In Merendree zal 10 ha tarwe gezaaid worden waarvoor 1.734 kg zaaigraan nodig is en 248 ha 50 a rogge waarvoor men 39.760 kg zaaigraan voorziet²⁴⁷. Op die manier had de bezetter controle op de opbrengst van de nieuwe oogst.

Eind september 1915²⁴⁸ is er in de gemeente 124.400 kg gedorst stro en 264.225 kg ongedorst stro maar Merendree moet wekelijks stro en hooi leveren aan de ca. 100 Duitse paarden die in het dorp gestationeerd zijn.

In juli 1915 heeft geen enkele landbouwer nog gerst van de oogst 1914²⁴⁹ en Henri De Graeve heeft in 1915 zijn opbrengst van 455 kg verkocht aan Joseph De Smet, brouwer in Merendree²⁵⁰.

Reeds in de eerste maanden van de Duitse bezetting wordt de controle op de uitvoer van levensmiddelen verscherpt. De burgemeester van Nevele deelt op de voorlaatste dag van 1914 aan de bezetter mee dat de gemeenteraad maatregelen zal nemen om de uitvoer van levensmiddelen te verbieden²⁵¹.

Enkele dagen later ontvangt de gemeente de verordening waarin de uitvoer van hoornvee, aardappelen, hooi, stro wordt verboden. De veehou-

²⁴⁶ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 15-11-1915.

²⁴⁷ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 22-09-1915.

²⁴⁸ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 30-09-1915.

²⁴⁹ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 13-07-1915.

²⁵⁰ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 01-08-1915.

²⁵¹ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 30-12-1914 aan commandant Deinze.

ders moeten hun voorraad rogge, hooi en stro ter beschikking houden van de bezetter²⁵².

Als geheugensteuntje noteert de gemeentesecretaris van Nevele welke hoeveelheden hooi hij in augustus 1918²⁵³ aan de bezetter in Deinze opgaf.

Elke vrijdag moet de voorraad worden meegedeeld. Een overzichtje:

- 14 augustus, hooi bij landbouwers: 13.250 kg;
- 16 augustus, hooi bij landbouwers: 13.250 kg;
- 16 augustus, hooi in magazijn: 7.405 kg;
- 23 augustus, idem als 16 augustus;
- 30 augustus, idem als 16 augustus.

Om de controle op de te verwachten oogst en dus de voorraad zo goed mogelijk uit te voeren, moeten de gemeenten van de bezetter een inlichtingenblad invullen. Het formulier wordt op 13 maart 1915 toegestuurd en moet ten laatste op 17 maart teruggestuurd worden naar de commandant in Deinze. De secretaris van Vosselare dient volgende officiële cijfers in²⁵⁴:

1. Ha grond bebouwbaar voor veldvruchten: 325,33 ha.

2. Ha tot heden bewerkt: 172,38 ha.

3. Ha nog te bewerken: 152,95 ha.

4. Ha reeds bezaaid met tarwe: 11,15; met rogge 161,38 ha.

5. Ha die nog bezaaid worden met

- zomertarwe: geen;
- zomerrogge: geen;
- haver: 42,92;
- gerst: geen.
- aardappelen: 62,12;
- voederplanten (klaver, spurrie²⁵⁵ enz.): 27,69;

6. Voederbieten: 20,62 ha.

7. Zou het voordeling zijn de nog overige gronden te beplanten met suikerbieten: neen.

8. Zo ja hoeveel hectaren kunnen nog met suikerbieten beplant worden: -

In juni 1915 ontvangt het gemeentebestuur van Vosselare van de Duitse commandant van Deinze een vragenlijst. De antwoorden luiden als

²⁵² GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 04-01-1915 aan commandant Deinze.

²⁵³ GAN, Nevele, 2.072.5.

²⁵⁴ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44.

²⁵⁵ Geslacht van de muurachtige planten uit de anjerfamilie (*Spergula*).

volgt²⁵⁶:

1. Zijn er voorraden groenten, meer dan nodig voor de bevolking: neen.
2. Welke soort: geen.
3. Hoeveel omtrent: -
4. Welke hoeveelheid is er nodig voor de bevolking: twee hectaren (ongeveer).
5. Hoeveel hectaren is er bebouwd met :
 - rogge: 161,38 ha.
 - tarwe: 11,15 ha.
 - haver: 42,52 ha.

Wie zelf geen landbouwer is en toch voor zijn dieren voeder nodig heeft, kan dit niet zo maar op de markt kopen. De heer de Kerchove d' Ousselghem, grondeigenaar te Vosselare, gebruikt zelf geen landerijen en ook mulder Emile Steyaert heeft geen land. Beiden krijgen in oktober 1915 de toestemming van Hauptmann und 'Ortskommandant' Mester om in de gemeente haver te kopen voor hun dieren: de Kerchove d' Ousselghem voor zijn paard voorlopig voor één maand 45 kg haver en Emile Steyaert 45 kg ook voor één maand voor zijn paard en zijn muilezel²⁵⁷.

Controle op runderen en varkens

Controle op de veestapel betekent controle op de vleesvoorraad en de zuivelproductie. Om die controle zo efficiënt mogelijk te laten verlopen, krijgen alle runderen een identificatienummer en een merkteken in het oor²⁵⁸. Varkens worden getatoeëerd. In Hansbeke gebeurt dit o.m. op 18 december 1916 in het dorp. De gemeente moet dan twee stevige mannen ter beschikking stellen om het varken vast te houden²⁵⁹.

De burgemeester moet geregeld een overzicht van de veestapel aan de bezetter opsturen, maar hiervoor moet hij kunnen rekenen op de medewerking van de boeren zelf. En hier loopt het in 1916 verkeerd. Bij een controle worden 71 stuks vee meer geteld dan aangegeven. De burgemeester moet aan de commandant tegen 20 november 1916 antwoorden hoe dit komt, welke veehouder vee heeft achtergehouden en waarom. Als er geen antwoord komt, zal de gemeente worden gestraft²⁶⁰. Op 6 december 1916

²⁵⁶ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, brief van 01-07-1915.

²⁵⁷ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, brief van 09-10-1915.

²⁵⁸ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 27-04-1917.

²⁵⁹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 07-12-1916.

²⁶⁰ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 16-11-1916.

deelt de burgemeester mee dat Hansbeke 502 melkkoeien²⁶¹ telt, dat zal nu wel het juiste aantal zijn.

Wie varkens wil kopen of verkopen moet dit melden. Het klooster van Hansbeke levert in Eeklo op 3 januari 1917 zes varkens die op naam staan van Jules Van Wanseele. Als reden voor de aankoop van drie nieuwe varkens wordt aangegeven dat in het klooster 73 personen verblijven, o.m. zieken en oude mensen²⁶².

Het is verboden te slachten zonder toestemming en elk rund dat 'verdween' moet onmiddellijk worden aangegeven. Het is verdacht opvallend hoe vaak aan de bezettende commandant in Eeklo diefstallen van runderen en varkens worden aangegeven en hoe de daders telkens onbekend zijn. Dat valt de bezetter ook op en op 16 februari 1916 wordt de burgemeester van Hansbeke hierover zwaar aangepakt²⁶³. De commandant schrijft²⁶⁴:

“Het aantal veediefstallen is zo gestegen dat het niet meer geloofwaardig is. De gemeente moet nachtpatrouilles inrichten. Als het aantal diefstallen aanhoudt, zal de 'Etappen-Ortskommandant' de gemeente straffen wegens plichtsverzuim, elk gestolen stuk vee van het vleesrantsoen van de gemeente aftrekken en geen slachtingen meer toestaan tot elk gestolen stuk vee afgetrokken is. Zo zullen de burgers er zelf belang bij hebben op te treden tegen echte of vermeende diefstallen. In Hansbeke zijn de meeste diefstallen voorgekomen. Bij een volgende diefstal zal ik de maatregelen uitvoeren”.

Maar er wonen toch enkele onverbeterlijken in de gemeente. Op 14 juli 1916 schrijft de commandant aan de burgemeester dat bij landbouwer van der Plaetze (sic) een vijf maand oud rund werd gestolen en op de akker geslacht. De burgemeester moet zoeken naar het vlees en de dader(s) en binnen één week antwoorden²⁶⁵. De dreigingen van de commandant sorteren weinig effect, dat leiden we af uit het aantal 'diefstallen', die worden aangegeven tussen van 12 juni 1918 en 25 september 1918²⁶⁶. Een overzicht: bij Achiel Braet (Rostraat): varken nr. 909, bij Emiel De Muyt (Veld-

²⁶¹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 06-12-1916.

²⁶² RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 10-01-1917.

²⁶³ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 16-02-1917.

²⁶⁴ Deze brief heb ik uit het Duits vertaald.

²⁶⁵ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 14-07-1916.

²⁶⁶ RAG, Modern gemeentearchief, Hansbeke, nr. 82.

straat): varken nr. 809, bij Charles Van de Voorde (Kippendonk): rund nr. 25006, bij het Hulp- en Voedingscomité wordt 1 ½ kist vlees (spek) en een ½ kist suiker gestolen uit de winkel van het comité; bij August Gillis (Karmhoekstraat): varken nr. 871 en 4 hoenderen, bij Achiel Braet (Rostraat): varken nr. 909, bij Adolf Verhelst: de varkens nr. 822 en nr. 826, bij Camiel Baele (Zandestraat): vaars nr. 9824, bij Jules Zutterman: 2 biggen, bij Louis Dhaenens: springstier, bij Jules Vermeire (Hamme) springstier, bij Frederik De Wulf: os nr. 9741, bij Basiel Bauwens: vaars nr. 8132 en bij August De Baets varken nr. 1524.

Eind 1914 stuurt Vosselare aan de Duitse bezetter in Deinze volgende vee-telling²⁶⁷: 205 koeien, 12 stieren, 201 runderen, 79 kalvers, 9 ossen, 15 schapen en 192 zwijnen.

Juist een jaar later ziet het veebestand er als volgt uit²⁶⁸: 272 kweekbeesten, 31 melkkoeien, 287 jongvee, 9 slachtvee, 136 zwijnen en 20 schapen.

Slachten wordt gecontroleerd. Zo deelt de gemeente Merendree mee dat daar wekelijks een varken wordt geslacht van ca. 170 kg. Vroeger werd door weduwe De Schryver een rund geslacht van 300 kg maar omdat het verboden is samen te slachten met Coopman uit Lovendegem koopt zij nu 100 kg vlees per week in voor haar klanten²⁶⁹.

Op 14 augustus 1915 zijn de paarden van voerman Ernest Crabbé uit Merendree gestorven als gevolg van *lendenlamheid* (met attest van veearts Tavernier uit Nevele). Het vlees zal door de eigenaar en zijn gezin worden verbruikt²⁷⁰.

In 1917 overwegen de Duitsers zelfs het oprichten van een slachthuis in Hansbeke en tegen 20 april 1917 moet de burgemeester hiervoor een geschikt gebouw vinden²⁷¹. Maar blijkbaar is het er niet van gekomen...

Tegenover huisslachten van varkens stellen de Duitsers zich begin 1917 een beetje soepeler op. Het mag op volgende voorwaarden:

²⁶⁷ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, brief van 19-12-1914.

²⁶⁸ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, brief van 10-12-1915.

²⁶⁹ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling, 1910-1915, brief van 13-07-1915.

²⁷⁰ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 14-08-1915.

²⁷¹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 13-04-1917.

- De landbouwer moet reeds drie varkens geleverd hebben en moet voor één geslacht varken dadelijk twee loopvarkens²⁷² beginnen kweken.
- Voor kleine lieden die maar één of twee varkens hebben, geldt hetzelfde als ze reeds één varken aan het Duitse leger hebben geleverd.
- Het varken voor eigen slacht moet min 100 kg wegen en twee maanden in het bezit zijn van de kweker²⁷³.

In Nevele vraagt landbouwer Amand Planckaert de toestemming om zijn zwijn nr. 036 te mogen slachten voor eigen gebruik. Hij heeft sinds december 1916 de zwijnen 034 en 037 geleverd aan het Duitse Leger en het is meer dan 10 maanden geleden dat hij nog een zwijn geslacht heeft. Hij verbindt er zich toe twee *viggens* in de plaats te houden. Het te slachten zwijn weegt circa 80 kg. Daar de landbouwer een groot gezin heeft, drukt hij de hoop uit dat er goed gevolg aan zijn vraag zal gegeven worden.

Controle op de ambachtslieden

De Duitse bezetter wil op alle mogelijke manier controle op het aantal ambachtslui in onze gemeenten om dan uiteindelijk bepaalde werklieden te kunnen opeisen om voor de Duitse bezetter te gaan werken in een (Duitse) fabriek of in de frontstreek.

Volgens de burgemeester wonen er in Merendree op 19 augustus 1915 acht werklieden die in nijverheids- of handelondernemingen werkzaam zijn²⁷⁴. Merendree telt op 26 september 1915 volgende ambachtslui²⁷⁵: 3 houtzagers, 7 klompenmakers, 2 mandenmakers, 7 metselaars, 5 schilders, 4 schoenmakers, 10 smeden en 10 timmerlui. In deze gemeente biedt geen enkele metselaar of timmerman zich vrijwillig aan²⁷⁶ en dus is de burgemeester verplicht twee metselaars aan te duiden om zich op maandag 4 oktober 1915 aan te melden te Eeklo rechtover 'De Gouden Leeuw' en voorzien van alaam. Het zijn Cyriel Waelbroeck, 28 jaar en Ernest Fasseur

²⁷² In het Duits *Läuferschwine*, dit zijn jonge varkens die niet vetgemest worden en die men laat lopen.

²⁷³ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 05-01-1917.

²⁷⁴ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 19-08-1915.

²⁷⁵ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 26-09-1915.

²⁷⁶ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 30-09-1915.

23 jaar²⁷⁷. De dag voordien echter laat de burgermeester aan de commandant weten dat beide metselaars, die nochtans werkloos zijn, zich niet zullen aanbieden²⁷⁸.

In de loop van 1918 melden volgende werklieden uit Nevele zich aan bij de commandant in Deinze: Valère Lootens (boekhouder), Jules Haenebalcke, Camile Haenebalcke, August Haenebalcke, René Van Hese en Constant De Smet allen tewerkgesteld in de *suikerijfabriek* en Maurice Notte, Fons Ver-eecke, Adhemar De Vos en Jules Van Lerberghe waren in Nevele kleerma-ker²⁷⁹.

Op 22 maart 1917 dient Hansbeke de lijst van de klompenmakers in²⁸⁰. Het meest interesseert de Duitse overheid hoeveel paar klompen elke ambachtsman per week aan het leger kan leveren. Vreemd is dat bijvoorbeeld Ed. De Meyer 30 paar per week kan maken en geen enkel paar kan (wil?) leveren, terwijl zijn collega Cam. Van Hove slecht 25 paar kan maken en daarvan per week 10 paar kan leveren.

Naam	Voornaam	Helpers	Paar/week	Levering leger
Van Hove	Cam.	0	25	10
Van de Veire	Aug.	4	130	80
Langer-aert	Jan	1	35	0
De Schryver	Ivo	1	15	0
De Meyer	N.	1	15	0
De Muyter	Ed.	0	30	0
Secelle	Aug.	1	40	0

De burgemeester van Hansbeke moet tegen 1 januari 1917 een lijst indie-nen met de namen van de mandenmakers in zijn gemeente²⁸¹.

Tijdens de Duitse bezetting mogen op bevel van 9 december 1917 en gete-kend door von Ruppert 'Oberstleutnant u. Ortskommandant' in Deinze,

²⁷⁷ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 02-10-1915.

²⁷⁸ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 03-10-1915.

²⁷⁹ GAN, Nevele, 2.072.5.

²⁸⁰ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, Hansbeke: lijst van de klompenmakers 22-03-1917

²⁸¹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 01-01-1917.

slechts volgende smidsen open blijven; alle andere moeten hun deuren sluiten en overtredingen worden zoals gebruikelijk gestraft. Het zijn in het 'Etappengebied' Deinze: Josef Afschrift (Poesele), gebroeders Coussement (Vosselare), Victor Van Heule (Nevele), Daniël Dhaenens (Nevele), Karel Van Heule (Landegem) en Auguste Van Severen (Landegem)²⁸² en Hansbeke moet tegen 20 april 1917 meedelen hoeveel aambeelden er in de gemeente zijn²⁸³.

Uit een brief van de gemeentesecretaris van Vosselare aan de bezettende commandant in Deinze krijgen we volgende overzicht van de nijverheidsactiviteiten in Vosselare in de tweede helft van 1916: er zijn geen nijverheidsondernemingen; één wagenmaker; twee timmermannen en één smid; zij werken voor eigen rekening zonder knechten. De voorraad aan ruwe grondstoffen kan de secretaris niet bepalen²⁸⁴. Op de vraag van de bezetter naar de plaatsen waar wordt geleverd en de graad van werkloosheid antwoordt de secretaris niet.

Nog in Vosselare moet in de loop van 1917 aan de bevolking worden meegedeeld dat mandenmakers die verlangen voor de Duitse overheid te werken, zich vrijwillig mogen aanbieden op de 'Ortskommandantur' in Deinze. Of de oproep succes kende, hebben we niet kunnen achterhalen²⁸⁵.

En ondanks de strenge controle op handel en nijverheid zijn er inwoners die proberen illegale praktijken op de been te zetten. Bij Aloïs van Renterghem, likeurhandelaar in Vosselare wordt op 23 januari 1915 door de Belgische accijnsbedienden een geheime likeurstokerij ontdekt. Op 4 februari 1915 wordt hij door het Belgische gerecht veroordeeld tot één jaar gevangenisstraf en 10.000 fr. boete of drie maanden. In beroep wordt het vonnis bekrachtigd²⁸⁶.

Controle op motoren en stoommachines

In Hansbeke zijn er op 14 augustus 1915 twee stoommolens. Een van 60 pk kan dagelijks 3.000 kg graan malen en een van 35 pk die dagelijks 5.000 kg

²⁸² RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, Vosselare.

²⁸³ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 16-04-1917.

²⁸⁴ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, brief van 20-01-1917.

²⁸⁵ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, Vosselare (brief zonder datum, waarschijnlijk 1917).

²⁸⁶ *De Kleine Patriot (De Gentenaar-De Landwacht)*, 16-07-1915.

kan malen²⁸⁷.

Op 27 september 1915 zijn er in Merendree tien motoren op *benzol*, *petrool*, machineolie of andere stoffen; één ervan is niet gemonteerd. De motoren dienen om hout te zagen, water te pompen en melk te karnen en alle motoren zijn vast gebouwd²⁸⁸, vervoerbare stoomdorsmachines of stoomkorenmolens met cilinder zijn er niet²⁸⁹.

In Nevele is op 14 augustus 1915 de situatie als volgt: vervoerbare stoommachines zijn er niet; bij Buysse-Loveling, *suikerijfabricant*, is er een stoomkorenmolen (met maalcilinder); daar maalt men één dag per week 30 zakken graan met een machine van 54 pk. Basiel De Weirt, mulder, maalt ongeveer 30 zakken per dag, maar werkt enkel één dag per week met een stoomkorenmolen van 22 pk²⁹⁰.

Controle op de handelaars

Controle op de handel kan het best gebeuren door controle uit te oefenen op de handelaars zelf. De burgemeester van Merendree moet op 15 april 1915 aan de bezetter de lijst opgeven van de vee- en varkenshandelaars die hun dieren uitvoeren naar de markt in Gent. Voor het uitbreken van de oorlog waren dat: Emiel Wille, Eduard Cromheecke, Petrus Welvaert, alias Triphon en Henri Van de Walle²⁹¹.

Ook is elke handelaar die een open winkel heeft en levensmiddelen verkoopt verplicht de juiste prijsaanduiding uit te hangen²⁹².

Controle op personen

Identiteitskaarten en reispassen

In de loop van 1915 ontvangen de gemeenten richtlijnen in verband met het uitreiken van identiteitskaarten en reispassen. Maar blijkbaar gaan die er nogal slordig mee om zodat de commandant van Eeklo zich verplicht ziet op 7 september 1915 in een lange brief aan de burgemeesters uitvoerig in

²⁸⁷ RAG, Modern gemeentearchief Hansbeke, nr. 80.

²⁸⁸ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 27-09-1915.

²⁸⁹ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 16-08-1915.

²⁹⁰ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 14-08-1915.

²⁹¹ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 15-04-1915.

²⁹² RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 03-09-1915.

te gaan op de richtlijnen die in het 'Verordnungsblatt Nr. 5' zijn verschenen²⁹³:

“Onnauwkeurigheid en lichtzinnigheid bij het uitreiken van identiteitskaarten en aanvragen voor reispassen zijn de aanleiding om er nog eens op aan te dringen en in herinnering te brengen dat de voorschriften gewetensvol moeten worden nageleefd. Ik wijs u vooral nog eens op volgende punten. De burgemeester die het document ondertekent is volledig verantwoordelijk voor de inhoud ervan. Hij moet de gegevens van de aanvrager gewetensvol controleren en maakt zich strafbaar als er onjuiste of valse gegevens worden verstrekt. Het is ontoelaatbaar blanco identiteitskaarten of reispassen te ondertekenen. De handtekening mag pas geplaatst worden nadat het document is ingevuld en de inhoud ervan is gecontroleerd.

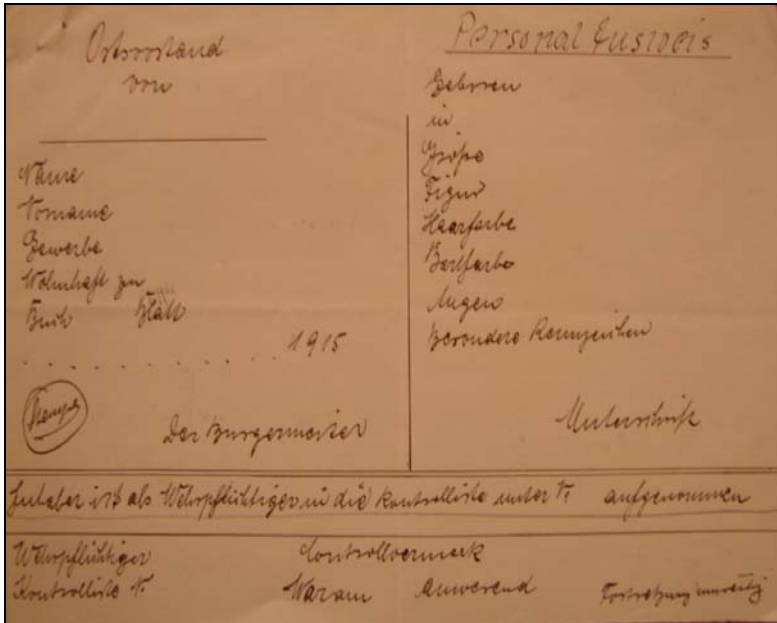
Enkel personen die in de gemeente woonachtig zijn, mogen een identiteitskaart of reipas krijgen, niet wie voorlopig in het dorp woont. Als de burgemeester de aanvrager kent, dan volstaat zijn handtekening, anders is de handtekening noodzakelijk van twee getuigen die de aanvrager persoonlijk kennen.

Bij de aanvraag van reispassen moet nauwkeurig worden opgegeven welk vervoermiddel de aanvrager zal gebruiken: fiets, een of meer paarden, tram of trein. Bij fiets, tram of trein moet de noodzaak van de reis nog eens extra worden bewezen.

Nieuw is dat elke aanvrager die zich met paarden verplaatst het aantal, de leeftijd, de kleur en speciale kenmerken van het paard moet aangeven. Die gegevens moeten in het aanvraagformulier worden opgenomen.

Aanvragen voor identiteitskaarten en reispassen moeten in de toekomst volgens bijgaand model worden opgemaakt. De formulieren moeten onmiddellijk volgens dit model worden gemaakt. Iedereen die een reipas aanvraagt moet ook een nieuwe identiteitskaart ontvangen. Alle inwoners boven de 15 jaar moeten binnen de drie maanden voorzien zijn van een identiteitskaart van het nieuwe model. De aanvragers van een reipas moeten hem op het paspoortenbureau in Eeklo persoonlijk afhalen. De gegevens over reisdoel, reisweg, reden van de reis moeten gecontroleerd worden op de noodzakelijkheid.

²⁹³ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 07-09-1915. De brief geef ik in vertaling en verkort weer.

Model van een identiteitskaart zoals de bezetter die eiste.
(Gemeentearchief Nevele)

Er zijn tot op heden veel te veel plaatsen als reisdoel opgegeven die niet noodzakelijk waren en de aanvrager enkel de mogelijkheid willen geven om veel plaatsen te bezoeken zonder dat dit op het ogenblik van de aanvraag als reden geldt. Het aantal te bezoeken plaatsen moet tot het uiterste worden beperkt. De aanvragers moeten er door de burgemeester op gewezen worden dat de kosten anders zijn voor het gebied van de 'Ortskommandantur' Eeklo, het 'Etappen-Gebiet' en het 'General-Gouvernement'. Voor arbeiders zijn de kosten lager, daarom moet steeds het beroep van aanvrager worden opgegeven. Niemand mag als arbeider worden aangeduid die het niet in werkelijkheid is. Het soort werk moet worden aangeven, bijv. landarbeider, dagloner, voerman, schoenmaker. Door valse verklaringen te verstrekken, maken alle betrokkenen zich schuldig.

Belgische staats- en gemeenteambtenaren die werken in dienst van de Duitse of Belgische overheid ontvangen voor hun dienstreizen gratis

reispassen. Zij moeten een bewijs voorleggen dat ze staats- of gemeentebtenaar zijn en dat ze in opdracht zijn van de Duitse- of Belgische overheid en dat het om dienstreizen gaat.

Ik maak er u nogmaals op attent dat de aanvragen voor identiteitskaarten en reispassen duidelijk en leesbaar moeten geschreven zijn en dat alle rubrieken moeten ingevuld worden. Bij vrouwen moet eerst de naam van de man geschreven worden en dan moet de meisjesnaam er bijgevoegd worden, bijv. Emilie Van Wassenhove geb. De Kerkhove of Marie Willems geb. De Portere.

Alle gegevens moeten in het Duits en voor wie deze taal niet genoeg beheerst in het Vlaams worden opgegeven. De namen van de gemeenten moeten in het Vlaams geschreven worden en niet meer in het Frans, zoals jammer genoeg nog te veel gebeurt”.

Deze lange brief is ondertekend door Aegidi 'Hauptmann und Ortskommandant'. Bij de brief is een model gevoegd van de nieuwe identiteitskaarten. Opvallend is dat bij mannen in een speciale rubriek van de identiteitskaart wordt genoteerd of ze dienstplichtig zijn (in het Belgisch leger!) en of ze op de controle van dienstplichtigen zijn verschenen. En juist dit is voor de Duitse overheid van bijzonder groot belang omdat zij vrezen dat dienstplichtige Belgen op een of ander manier, bijvoorbeeld via Nederland, het bezette gebied zouden verlaten en dienst nemen in het Belgisch leger.

Dienstplichtige Belgen

Om die reden moet de burgemeester elke maand controle houden en tegen elke 28de van de maand zijn verslag sturen aan de commandant. De 'Etappen-Ortskommandant' zelf houdt af en toe zelf controle en verifieert de juistheid van de gegevens van de burgemeesters. Elke verhuizing of verdwijning van een dienstplichtige Belg moet gemeld worden. Gezinshoofden, huiseigenaars en burgemeester zijn hiervoor verantwoordelijk²⁹⁴. En aangezien de burgemeesters geregeld een lijst²⁹⁵ met de namen van de dienstplichtigen in hun gemeente moeten opsturen, heeft de bezetter een goed zicht op wie zich niet heeft aangeboden.

In Merendree houdt de burgemeester o.m. op maandag 24 oktober 1915 controle van de weerbare mannen tussen 17 en 35 jaar op de koer van de gemeenteschool²⁹⁶. Op die controle is Maurice De Paepe, dienstknecht

²⁹⁴ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 10-10-1915.

²⁹⁵ Zo bijvoorbeeld op 13-08-1915 in Hansbeke (RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15).

²⁹⁶ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 15-10-1915.

(°Merendree 10-10-1898) afwezig²⁹⁷. Op 28 oktober stuurt de burgemeester van Merendree aan de commandant in Eeklo een lijst van de dienstplichtigen die op die dag niet op de controle waren verschenen. Hij vermeldt telkens de reden van hun afwezigheid²⁹⁸: Remi Mestdagh, metser, opgeëist om te gaan werken aan herstelling van huizen; Emiel Driessens, ketser, zie hierbijaande verklaring²⁹⁹, Leon Mestdagh, werkman, werkt in de koolmijnen te Peronne (Henegouwen), Camiel, Basiel Rudolf Claeys, zonder (beroep) is gebrekkig (lam been), Leon Fasseur, metser, opgeëist om te gaan werken aan de herstelling van huizen, August Wieme, werkman, gevluht om zich te onttrekken aan het Belgische gerecht³⁰⁰, Gustaaf Livin Van Vooren, ziekelijk (hierbijgevoegd een geneeskundig getuigschrift³⁰¹), Emiel Maerschallck, timmerman, opgeëist om te gaan werken aan de herstelling van huizen.

De burgemeester van Nevele stuurt op 19 mei 1915 een lijst met de namen van de personen tussen 17 en 35 jaar³⁰². De controlebijeenkomsten worden zelfs in de plaatselijke kranten openbaar bekend gemaakt zoals in Nevele. Daar moeten alle burgers tussen 17 en 35 jaar, voorzien van hun identiteitskaart zich op zondag 25 juli 1915 in het *stadhuis* aanbieden en wel op volgende uren van 9 tot 11 uur (M.E.T.³⁰³) voor de namen beginnende de letters A tot L en van 11 tot 1 uur (M.E.T.) voor de letters M tot Z³⁰⁴.

Op dinsdag 22 juni 1915 houdt de Duitse commandant controle in Hansbeke. Dan moeten alle dienstplichtige Belgen van 17-35 jaar zich om 9 uur aanbieden voor het gemeentehuis. Wie niet op tijd verschijnt, krijgt 100 fr. boete plus eventueel gevangenisstraf. Op die dag moeten alle cafés van 8

²⁹⁷ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 26-10-1915.

²⁹⁸ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 28-10-1915.

²⁹⁹ Deze verklaring steekt niet bij de dubbels van de briefwisseling.

³⁰⁰ August Wieme had volgens zijn vader de gemeente verlaten op 19-07-1915 om zich te onttrekken aan een aanhoudingsbevel wegens zedenfeiten (GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 19-09-1915.

³⁰¹ Dit getuigschrift zit niet meer in het dossier.

³⁰² GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 19-05-1915.

³⁰³ Midden-Europese tijd.

³⁰⁴ *De Kleine Patriot (De Gentenaar-De Landwacht)*, 24 juli 1915.

tot 12 uur (Duitse tijd) sluiten. Aan niemand mag in die tijd geestrijke drank worden uitgeschonken³⁰⁵.

Op de controle van 2 oktober 1915 ontbreekt Leon Joseph Hanssens die blijkens de uitleg van de burgemeester naar Gent was verhuisd. De burgemeester moet aan de commandant uitleggen waarom hij dat niet vroeger gemeld heeft³⁰⁶. Ook de dienstplichtige Hansbekenaar Adolf Fobe was naar Gent verhuisd zonder dit te melden aan de commandant³⁰⁷. De vroegere Belgische soldaat Leon Dhaeyer moet zich elke 1^e en 15de van de maand op de 'Ortskommandantur' in Eeklo persoonlijk aanbieden³⁰⁸. De burgemeester moet bovendien de lijst van de ontslagen Belgische soldaten aan de commandant bezorgen³⁰⁹.

Wie ziek is, hoeft zich niet aan te melden, bijvoorbeeld Leon Verhelst (°Lotenhulle 16-11-1898) wonende in Hansbeke, Reibroek 42 moet zich wegens ziekte gedurende drie maanden tot 30 september 1916 niet persoonlijk aanmelden op de controlebijeenkomst zonder een dokterattest te moeten voorleggen³¹⁰.

Sommigen moeten zich nog eens persoonlijk aanbieden in Eeklo om een nieuwe kaart af te halen, zoals René Van Ooteghem (°11-10-1897), wonende Hamme 35 en Maurice Martens (°08-12-1888), wonende Dorp 123 en hij moet nieuwe foto's meebrengen³¹¹.

Tegen 17 maart 1917 moet de burgemeester van Hansbeke zich bij de Duitse commandant verantwoorden waarom Leon Hanssens (°22-12-1897), wonende Dorp 92 en Richard Crabbe (°24-05-1890), wonende Hamme 42 zich niet hebben gemeld hoewel hun namen voorkomen op de lijst van de 17-45-jarigen. Eventueel moet de burgemeester ze verwijzen naar Eeklo waar ze hun aanmeldingskaarten kunnen ontvangen³¹².

De dienstplichtige Belgen René Bijl (°17.04.1899), wonende Voorstraat³¹³ 5 en Oscar Coopman (01.02.1891), wonende Reibroek 18 verliep het eender.

³⁰⁵ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 16-06-1915.

³⁰⁶ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15.

³⁰⁷ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 25-10-1915.

³⁰⁸ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 03-10-1915.

³⁰⁹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 04-11-1915.

³¹⁰ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 01-07-1916.

³¹¹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 18-12-1916.

³¹² RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 14-03-1917.

³¹³ Nu Voordestraat.

Zij waren niet op de controlebijeenvakomst verschenen en moeten zich op 26 maart 1917 om 10 u in de voormiddag op het 'Meldeamt' in Eeklo aanbieden³¹⁴.

In Vosselare is er o.m. een controlevergadering 'der weerplichtige Belgen' op donderdag 22 maart 1917 om 9.15 uur op de koer van de gemeenteschool. Alle weerplichtige Belgen moeten er met hun kaart aanwezig zijn³¹⁵.

Zelfs nog een kleine maand voor de wapenstilstand beveelt de 'Ortskommandant' van Nevele³¹⁶ dat alle weerbare mannen van 15 tot 50 jaar zich op de 'Ortskommandantur' in Nevele moeten aanbieden om in lijsten te worden opgenomen³¹⁷.

Zelfs de namen van de brandweperlui van Nevele moeten aan de bezetter worden meegedeeld want ook zij zijn een potentieel gevaar voor de Duitsers; in 1918 zijn dat Prudent Vercruysse, Louis Vereecke; Alfons Vereecke; Francies Dhaenens, Emiel Van Lerberghe, Basiel De Dobbelaere, Gustaaf Dhaenens en August Van Hese³¹⁸.

Gerechtelijke vervolgingen

Van sommige inwoners uit Hansbeke weten we dat ze met het Duitse gerecht in aanraking kwamen. Moris (sic) Tollens (landbouwer) moet op 6 september 1915 voor het gerecht verschijnen in Eeklo en 20 Mark meebrengen; om welke feiten het gaat weten we niet³¹⁹. Tegen landbouwer Adolf Verhelst loopt een procedure wegens zijn medewerking aan de poging tot verkoop van een paard, maar de procedure wordt op 21 oktober 1915 stilgelegd omdat de feiten niet konden bewezen worden³²⁰.

Controle op het openbaar leven

De Duitse bezetter wil op alle mogelijke manieren controle uitoefenen op het openbare leven en op de bewegingsvrijheid van de inwoners in de be-

³¹⁴ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 24-03-1917.

³¹⁵ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, mededelingen 1917.

³¹⁶ Woonde op de markt van Nevele in het huidige huis Dias; in oktober 1918 installeert hij zich in de pastorij-dekenij van Nevele, nu Cyriel Buyssestraat.

³¹⁷ GAN, Nevele, 2.072.5, brief van 13-10-1918.

³¹⁸ GAN, Nevele, 2.072.5, brief zonder datum (ws. eind 1918).

³¹⁹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 04-09-1915.

³²⁰ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 21-10-1915.

zette gebieden. Met de ene verordening na de andere en het ene bevel na het andere worden onze mensen gedwongen strak in het gareel te lopen.

Als voorbeeld geven we hier enkele verordeningen die in de loop van 1915 aan de burgemeester van Hansbeke worden gestuurd³²¹. Ook voor Nevele en Vosselare zijn de meeste van die brieven in diverse archieven bewaard en het gaat steeds over dezelfde onderwerpen.

Op 14 februari 1915 wordt aan de burgemeester van Hansbeke meegegeeld dat alle gebeurtenissen en voorvallen in de gemeente aan de commandant in Eeklo moeten worden gemeld. Bovendien worden de burgemeesters of hun secretaris geregeld verwacht op de 'Ortskommandantur'. Dat was het geval op 6 oktober 1915, dan moest om 16 uur (Duitse tijd) de burgemeester van Hansbeke of zijn secretaris aanwezig zijn op een vergadering in het stadhuis van Eeklo.

Ook de plaatselijke scholen worden gecontroleerd. De burgemeester van Hansbeke moet in maart 1917 binnen de twee dagen meedelen of de school van Hansbeke in 1916 en tot eind maart in 1917 moest gesloten worden³²².

Elke wagen, ook een Tilbury, elk voertuig, ook een hondenkar moet op de linkerzijde een schildje hebben met voor- en familienaam en woonplaats van de eigenaar zo niet wordt de eigenaar gestraft (brieven van 10-09-1915 en 03-10-1915). In mei 1915 is het voor de burgers verboden zich op de openbare weg te bevinden van 10 u 's avonds tot 5 u 's morgens³²³. Fietsen is verboden bij invallen van de duisternis. De Duitse commandant is ervan op de hoogte dat inwoners van Hansbeke in het donker met licht rijden binnen en buiten het dorp. Binnen het dorp is dit slechts toegestaan met speciale toestemming van de commandant (brief van 18-08-1915). In de zomermaanden is het uitgangsverbod iets soepeler. Dan is van 12 uur 's nachts tot 5 uur 's morgens elk verkeer buiten het dorp verboden, uitgezonderd voor dokters, vroedvrouwen en geestelijken (brief van 03-09-1915). Fietsen moeten bij duisternis licht hebben anders krijgt de eigenaar een geldboete, gevangenisstraf of een hogere straf (brief van 26-10-1915). Bij de aanvraag van een 'Reiseschein' (reisvergunning) moeten fietsers steeds het bewijs voorleggen dat de fietsbelasting betaald is (brief van 01-10-1915).

Wie een telefoontoestel bezit moet zich binnen de drie dagen aanmelden, wie dit niet doet, kan wegens 'Kriegsverrat' (oorlogsverraad) worden ge-

³²¹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15.

³²² RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 26-03-1917.

³²³ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 13-05-1915.

straf³²⁴. Merendree bezit geen telefoontoestellen van de Belgische post³²⁵.

Ook de aanwezigheid van honden werd gecontroleerd maar Merendree bezit geen politie- of schaaphonden³²⁶. Wie een jachtvergunning bezit, moet bij de bezetter geregistreerd worden. In Merendree zijn dat graaf van der Stegen de Putte op zijn eigendom en Theophiel Van der Vennet, landbouwer, op de grond van verscheidene landbouwers³²⁷.

Spoorwegen, wegen en wegwijzers

Tijdens de Duitse inval in 1914 had men in ons land wegwijzers en de borden met de gemeentenamen overschilderd of verwijderd om de Duitsers te saboteren en hun opmars te vertragen. Op 24 november 1914 komen in Vosselare en ook in alle andere bezette gemeenten vanwege het '2. Mobiles Landstrum-Infanterie-Batallion Spandau', gekazerneerd in Olsene, zeer duidelijke richtlijnen in het Duits op het gemeentehuis aan³²⁸. Onmiddellijk moeten alle overschilderde en verwijderde borden met de namen van gemeenten en de wegwijzers in hun oorspronkelijke staat worden hersteld en vervolledigd. Bovendien moeten op de richtingsaanduidingen in de dorpen en steden de afstanden staan en ze moeten zo opvallend zijn dat ze het autoverkeer vergemakkelijken. De gemeenten zijn verantwoordelijk voor het instandhouden van de wegwijzers en voor de verlichting ervan in de bebouwde kom.

In december 1914 komt in Hansbeke op het gemeentehuis het bevel aan dat op alle kruispunten in de dorpen wegwijzers moeten staan³²⁹.

Kruispunten moeten wegwijzers hebben, ook wegwijzers die de plaats aanduiden waarheen de straat leidt en de aanduiding of ze toegankelijk is voor auto's (brief van 25-10-1915). Op alle kruispunten moeten straatnamen staan. Alle huizen moeten een duidelijk huisnummer hebben, zoniet krijgt de eigenaar straf van 100 mark. De huisnummers moeten in duidelijk

³²⁴ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 29-11-1916.

³²⁵ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief 23-06-1915.

³²⁶ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 11-11-1915.

³²⁷ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 26-08-1915.

³²⁸ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, brief van 24-11-1914, mijn vertaling uit het Duits.

³²⁹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 07-12-1914.

ke verf aangebracht zijn, krijt is verboden³³⁰.

De inwoners moeten alle verharde en gekasseide wegen reinigen en verbeteren³³¹. Dit bevel wordt herhaald in 1915: alle wegen moeten grondig gereinigd worden, dit betekent dat nagels, glas, scherven, stenen moeten verwijderd worden om auto's veilig te laten rijden³³².

In Merendree worden op bevel van de bezetter aan de uitgangswegen van de gemeente vijf borden voor pasvrij- en nachtverkeer geplaatst³³³.

In Hansbeke moeten grachten en waterlopen tegen 15 oktober 1915 worden geruimd en gewied³³⁴.

*Duitse soldaten bij het station van Landegem.
(Verzameling Het Land van Nevele)*

De spoorlijn Gent-Brugge die o.m. door de gemeenten Hansbeke en Landegem loopt, is militair-strategisch gezien van groot belang en wordt daarom door de Duitsers bewaakt. De gemeente Hansbeke moet begin 1915 de

³³⁰ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 19-11-1916.

³³¹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 23-12-1914.

³³² RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 07-05-1915.

³³³ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 17-11-1915.

³³⁴ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15 brief van 29-09-1915.

bewakers van de spoorlijn brandhout, licht en een onderkomen bezorgen³³⁵.

Nog in het begin van 1915 komt het bevel van de stationsoverheid dat alle overwegen op de lijn Gent-Brugge bediend en bewaakt moeten worden. De Duitse commandant Aegidi stuurt zijn richtlijnen aan de burgemeester van Hansbeke: "Wanneer en voor zover volgens de mening van de gemeentelijke vertegenwoordiger sommige overwegen voor het vrachtverkeer helemaal kunnen worden gesloten, moet de voorkeur worden gegeven aan een bewaking en aan slagbomen. Binnen drie dagen moet worden meegedeeld welke overwegen op het grondgebied van Hansbeke er zijn, op welke manier de slagbomen en de bewaking van de overwegen door de gemeente zal geregeld worden en welke overwegen helemaal zullen gesloten worden". De commandant vraagt ook of de oude overwegbewakers de taak niet op zich kunnen nemen. Ook wil hij een onmiddellijk antwoord op zijn vraag aan welke overwegen er Duitse wachtposten staan³³⁶.

Te oordelen naar zijn familienaam was de seingever in Hansbeke in februari 1917 een Duitser. Een zekere Ackermann was op weg naar het station zijn portefeuille verloren. Daarin stak ongeveer 100 Mark, een fietskaart, een legitimatiekaart en een reisticket voor stationspersoneel. De burgemeester moet onmiddellijk een onderzoek instellen³³⁷.

Openbare bijeenkomsten

Op de eerste nationale feestdag van 21 juli 1915 worden door de bezetter alle feestelijkheden verboden³³⁸. Ook op 8 april 1915, de verjaardag van koning Albert, is elk feest en elke bevestiging verboden³³⁹. Op 25 mei 1915 vraagt de burgemeester van Nevele de toestemming om de nationale vlag te hissen op de kerktoren, de openbare gebouwen en andere huizen van het dorp op maandag 31 mei 1915 in de namiddag ter gelegenheid van het bezoek van zijne Hoogheid Monseigneur de bisschop van Gent. Naar alle waarschijnlijkheid kwam de bisschop het vormsel toedienen in Nevele³⁴⁰.

³³⁵ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 06-01-1915 en 13-02-1915.

³³⁶ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 24-02-1915.

³³⁷ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, Hansbeke, brief van 12-02-1917.

³³⁸ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 19-07-1915.

³³⁹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 05-04-1915.

³⁴⁰ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 25-05-1915.

In Vosselare mogen dan weer tijdens de overgang van oud naar nieuw de klokken geluid worden op 24, 25, 26 en 31 december 1914 en op 1 en 6 januari 1915³⁴¹. Op 27 januari 1916, de verjaardag van de Duitse keizer, moeten ze in alle gemeenten geluid worden³⁴².

De bezetter is als de dood van openbare bijeenkomsten want dat kunnen broeihaarden van verzet worden. Toch mogen in Hansbeke zangrepetities voor kerkelijke doeleinden worden gehouden³⁴³. Als antwoord op een vraag van de burgemeester van Hansbeke van 12 januari 1915 verneemt de gemeente dat alle bijeenkomsten die tot doel hebben armen en zieken of de gemeentelijke administratie te steunen, mogen plaatsgrijpen³⁴⁴. In augustus 1915 moet de burgemeester een antwoord geven op volgende vragen: hoeveel patronages zijn er in Hansbeke, hoe heten de leiders en wat is hun beroep?

Openbare verkopingen

In Hansbeke krijgt Seraphin Depré de toestemming om landbouwmateriaal, meubelen en wagens op 2 februari 1916 te verkopen. Victor Martens mag op dezelfde dag zijn twee runderen met de nummers 8439 en 8440 verkopen in Zomergem bij gerechtsdeurwaarder Henri De Grootte³⁴⁵ en op 13 april 1916 vraagt Charles Van Hoecke, timmerman in Hansbeke, of hij zijn gerei, hout, meubelen en voederbieten mag verkopen³⁴⁶.

Drankhuizen³⁴⁷

Op 9 april 1915 ondertekenen de drankslijters van Hansbeke een reglement waarin het sluitingsuur van de drankhuizen en het verbod op de verkoop van "alcoholische dranken van alle slag" wordt bepaald. Het zijn: vrouw Boucquaert, vrouw Haerens, Louise De Clercq, vrouw V. De Walle³⁴⁸, P. J. Viane, H. De Baets, B. Reyniers, Jos. Union, Adolf De Muynck, Adolf Saelens en Ch. Wille. Cafés mogen maar open zijn tot 9.45 uur 's avonds

³⁴¹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, brief van 19-12-1914.

³⁴² RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, brief van 24-01-1916.

³⁴³ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 13-08-1915.

³⁴⁴ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 14-01-1915.

³⁴⁵ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 03-01-1916.

³⁴⁶ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15.

³⁴⁷ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 09-04-1915.

³⁴⁸ Zij tekent met een kruisje en tussen haakjes staat naast haar naam *onwetend*.

(Duitse tijd). Om 9.50 uur moet iedereen het café verlaten hebben³⁴⁹. Volgens de burgemeester van Nevele zijn er in zijn gemeente geen on-tuchthuizen³⁵⁰.

In Vosselare mogen volgens een brief van 20 oktober 1916 nog volgende herbergen open zijn: 'Appel' bij Lamertyn, 'IJzeren Eikje' bij J. De Coster, 'Zandberg' bij Em. De Pestel, 'Gemeentehuis' bij Ev. Langerart, 'De Vos' bij Michiels, 'St.-Elooi' bij Alf. Van Hoecke en 'Vijf Linden' bij Verplaetse³⁵¹.

Volksgezondheid

Uit schrik dat ook de Duitse manschappen en dieren zouden besmet worden, is er een strenge controle op besmettelijke ziekten bij mens en dier. Alleen al in 1915 worden er in Merendree bij de Duitse overheid tientallen gevallen van mond- en klauwzeer door veearts Karel Tavernier uit Nevele vastgesteld en door de burgemeester van Merendree aan de Duitse bezetter gesignaleerd. De getroffen landbouwers zijn Theophiel Van Steenkiste (Kerkwijk), Achiel Van Parys (Overpoeke), Frederic De Vreese (Overpoeke), weduwe J. B. De Vriendt (Overpoeke), Henri De Graeve, Leo Haesaert, weduwe Eduard De Dapper, Célestin Bultinck (Biezenstraat), August De Keyser, Camiel Van den Berghe (Durmen), Alfons Haesaert, kinderen Van der Vennet, Emiel Slock, August De Meyer, Eduard Haesaert (Overpoeke) en Theodoor Lambrecht (Velde)³⁵².

In Nevele is er in de maanden april-mei 1915 mond- en klauwzeer (*muil- en pootplaag*) bij Henri Vandevelde (Braamdonk), René Tuytschaever (Peperhol), Emile De Maegt (Veldeken);, Jan Daenens (Kerrebroek) en weduwe Isidore Cackaert (Wulfhoek)³⁵³.

Als er begin 1915 schurft uitbreekt in Merendree worden de zieken van Merendree op de voet gevolgd door enkele geneesheren uit de omliggende gemeente, aangezien er in Merendree geen dokter is. Dr. Coquet uit Lovendegem begeeft zich naar de wijken Durmen en Oostergem; dr. De Waele uit Hansbeke naar Overbroek en Eiland en dr. Kluyskens uit Landegem neemt de wijken Dorp, Overpoeke en Velde onder zijn hoede³⁵⁴.

³⁴⁹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 13-05-1915.

³⁵⁰ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 06-03-1915.

³⁵¹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, brief van 20-10-1916.

³⁵² GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915.

³⁵³ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930.

³⁵⁴ G.A.N, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van

De Nevelse dokter Vander Stichele stelt op 6 mei 1915 verscheidene gevallen van mazelen en rode koorts vast³⁵⁵. Later in de oorlog op 29 maart 1917 wordt er een geval van rode koorts vastgesteld bij René Tuyttschae-ver, Peperhol³⁵⁶.

Post

Voor de 'Zivilarbeiter' of verplicht tewerkgestelden die in het Etappen- en Gouvernementsgebied van het Westen of die in Duitsland werken en afkomstig zijn van de 'Ortskommandantur' Deinze wordt eind 1916 het postverkeer als volgt geregeld: posten van postkaarten elke dinsdag in Nevele, elke woensdag in Landegem, elke donderdag in Poesele en elke vrijdag in Vosselare. Postpakketten mogen verstuurd worden de 1^e zaterdag van iedere maand 's namiddags in Landegem, de 3de zaterdag van iedere maand 's namiddags in Poesele, 2de zondag van iedere maand tot 12 uur in Nevele en de 3de zondag van iedere maand in Vosselare³⁵⁷.

Vogelvangst

Zijn de Duitse bezetters milieubewust avant la lettre? August Bram, hovenier in Hansbeke, vraagt op 27 september 1915 de toestemming om een valstrik te plaatsen om merels te vangen want die vogels eten de groenten en vruchten in zijn tuin op! Het antwoord van de commandant in Eeklo luidt kort: merels zijn zangvogels, vangen is verboden. En er komt nog een toemaatje in een brief van 15 oktober 1915 aan de burgemeester: de vangst van om het even welke vogel is verboden, ook spreeuwen, lijsters en kramsvogels. Alle krantenberichten waarin beweerd wordt dat dit toegestaan is, zijn verkeerd³⁵⁸.

Aanplantingen

Wie een haag wil planten moet dit vragen aan de bezetter. Op 10 juni 1916 krijgt Van Haver uit Nevele hiervoor de toestemming³⁵⁹.

17-02-1915.

³⁵⁵ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 06-05-1915.

³⁵⁶ GAN, Nevele, 2.072.5, brief van 29-03-1917.

³⁵⁷ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, brief van 02-12-1916.

³⁵⁸ Kramsvogel: 'veldlijster, dubbele lijster, winterlijster' (*Turdus pilaris*).

³⁵⁹ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 10-06-1916.

Rantsoenering

Levensmiddelen

Zoals reeds een paar keer gezegd was de voedselbevoorrading vanaf het begin van de vijandelijkheden in augustus 1914 in ons land een zwaar probleem. Op een inderhaast uitgevaardigd uitvoerverbod van voedsel na, had de Belgische regering niets kunnen voorzien voor de ravitaillering in oorlogstijd. België was een zeer dicht bevolkt land, dat sinds tijden niet meer in zijn eigen voedselbehoeften voorzag: zo was het voor 80 % van zijn tarwe van invoer afhankelijk. Die invoer lag stil nu de geallieerden Duitsland de economische oorlog hadden verklaard. Op de geallieerde blokkade, uitgevoerd met behulp van de Engelse vloot, had Duitsland prompt gereageerd met de mededeling niet te kunnen instaan voor de voedselvoorziening van de bezette gebieden. Tot overmaat van ramp werden de voedselvoorraden in België systematisch opgevorderd en naar Duitsland afgevoerd of door het Duitse leger geplunderd; wat nog voorradig was kon of mocht niet vervoerd worden³⁶⁰.

Ter illustratie van het schrijnende probleem, geven we enkele voorbeelden van rantsoenering in Hansbeke en Nevele.

Van 1 december 1916 tot 15 juni 1917 krijgen de inwoners van Hansbeke een rantsoen van 350 gr aardappelen per inwoner en per dag³⁶¹. Eind november 1916 stijgen in Hansbeke de dagelijkse broodgraanrantsoenen van 120 gr per inwoner tot 200 gr. De gemeentelijke overheid moet voor de periode 24 november 1916 tot 15 mei 1917 een graanstock aanleggen van 200 gr per inwoner/dag.

Vanaf maandag 3 mei 1915 heeft in Nevele iedere inwoner recht op ongeveer 1,2 kg bloem en meel of 1,6 kg brood per week.

'De Nederlandsche Subcommissie voor het Etappen-gebied der IV. Armee der Koninklijke Commissie tot regeling der voorzieningen van Noodzakelijke Levensbehoeften in België' (C.N.R.) stelt voor de periode 2 november 1916 tot 18 december 1916 een zekere hoeveelheid grijs tarwebrood ter beschikking van de gemeenten uit de 'Ortskommandantur' Eeklo. In plaats van 100 gr per hoofd en per dag, zoals vroeger aangekondigd, krijgen zij voorlopig omtrent 240 gr. Hoe en wanneer dit brood zal aankomen, kan nog niet bepaald worden. Wellicht komt het over het grenskantoor Sas van Gent. Gezien de ligging van de 'Ortskommandantur' Eeklo, wordt de wens

³⁶⁰ S. De Schaepdrijver, *De Grootte Oorlog. Het Koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Amsterdam-Antwerpen, 1997, p. 107.

³⁶¹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 15-11-1916.

uitgedrukt het brood over Watervliet of St.-Laureins te laten komen. Het brood wordt gerekend aan 19 gulden per 100 kg, daarbij komt nog één centiem per brood voor de onkosten van het bureel te Gent. Als bureelkosten zal er maandelijks een kleine som gedragen worden door de gezamenlijke gemeenten. De maximum verkoopprijs van het brood is 65 centiemmen per kg. Voor Hansbeke bedraagt de eerste storting 460 fr., daarvoor ontvangt de gemeente maandelijks omtrent 504 kg brood³⁶².

Kolen

Het is voorzien dat kolenhandelaar Maes uit Gent in februari 1917 10 ton kolen zal leveren in de melkerij van Hansbeke³⁶³. Maar reeds op 3 februari komt er een tegenbericht: de verkoop van kolen wordt geweigerd, zij moeten voor de troepen en voor de melkerij zelf gereserveerd worden. De bevolking moet zich maar verwarmen met hout; er is voldoende afvalhout voorhanden terwijl kolen misschien voor enige tijd niet meer zullen komen³⁶⁴. Tegen 1 maart 1917 moet de burgemeester van Hansbeke meedelen hoeveel bakkersbrandhout er te koop is. Zijn antwoord is duidelijk: geen, want bij gebrek aan kolen verwarmen de inwoners zich met hout³⁶⁵.

Ook in Nevele is er gebrek aan kolen en moet hout als brandstof worden gebruikt. Daar werden langs het Schipdonkkanaal door onbekenden verscheidene bomen afgezaagd. Gezien het nijpend gebrek aan kolen moet de gemeente maatregelen treffen om inwoners van brandstof te voorzien. Daarom vraagt de burgemeester op 9 maart 1917 aan de heer De Cavel, hoofdingenieur van de dienst Bruggen en Wegen in Gent “na uitputting van alle andere middelen om de inwoners van grondstoffen te voorzien” de toestemming om de *eindgaten* van de afgezaagde bomen te mogen doen ontwortelen en het hout aan de noodlijdenden uit te delen. Ook vraagt de gemeente de toestemming om beslag te mogen leggen op een zeker aantal bomen die aan de staat toebehoren en ze als brandstof te verkopen aan de inwoners³⁶⁶.

Op 17 mei 1917 betaalt de gemeente Vosselare in het stadhuis van Deinze 65 fr. voor de levering van 1.000 kg kolen³⁶⁷.

³⁶² RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 18-11-1916.

³⁶³ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 02-02-1917.

³⁶⁴ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 04-02-1917.

³⁶⁵ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 26-02-1917.

³⁶⁶ GAN, Nevele, 2.073. 5323.21, registers van briefwisseling 1908-1915 en 1915-1920, brief van 09-03-1917.

³⁶⁷ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, brief van 17-09-1917.

De schaarste aan kolen wordt in de winter van 1916-1917 steeds groter vandaar dat de scholen maar mogen verwarmd worden als ze zelf kolen hebben. Het is verboden kolen van de gemeente of het *comiteit* te gebruiken³⁶⁸. Op bevel van de Duitse commandant von Ruppert in Deinze waren de scholen van Vosselare in de winter 1917-1918 gesloten. De gemeente krijgt toelating om vanaf 15 maart 1918 scholen te heropenen. "Vanaf dit tijdstip dienen de klassen niet meer verwarmd te worden gezien het klimaat van deze streek. Verwarming van de klassen mag in geen geval na herneming van het onderwijs plaats vinden noch door kolen noch door brandhout. Overtredingen worden streng gestraft" aldus von Ruppert in zijn brief van 9 maart 1918³⁶⁹.

Petroleum

Op 12 januari 1915 is er in heel Hansbeke geen petroleum meer³⁷⁰. In Merendree is petroleum schaars geworden. In oktober 1915 wordt in Merendree met petroleum geleurd tegen 2,70 en 2,80 fr. per liter. Veel kopers zijn er niet te vinden. De mensen behelpen zich zo goed en zo kwaad het gaat en *gaan met de kiekens slapen*.

Verplichte leveringen en opeisingen

Al in de eerste weken na de Duitse inval kwamen de bevelen om auto's, paarden, vee, karren en koetsen in te leveren. Maar tijdens de laatste maanden van het jaar 1916 voerde een nieuw aangetreden gezag in het Duitse Rijk een veel harder beleid in de veroverde gebieden in. Duitsland begon tekenen van uitputting te vertonen. De Britse blokkade en de logge economische centralisering maakten de schaarste steeds nijpender. Al in de winter van 1916-1917 aten de Duitsers rapen in plaats van aardappelen. Het Duitse gezag in Brussel moest het veroverde België zonder tijd te verliezen ten dienste stellen van de oorlog. Duitsland dwong Brussel tot medewerking: het land zat barstensvol bruikbaar materiaal en mankracht. In het bezette land kwam verordening na verordening en zo ongeveer alles wat bruikbaar was voor de oorlogsvoering in beslag genomen: koper, rubber, leer, tin, paarden, trekossen, bomen (notelaar), planten en kruiden, enz. Niet zelden sloegen soldaten en officieren voor eigen rekening aan het opvorderen en namen daarbij ook wel eens geld en zilverwerk uit de bur-

³⁶⁸ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 10-02-1917.

³⁶⁹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, brief van 09-03-1918.

³⁷⁰ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 12-01-1915.

gerhuizen mee³⁷¹.

Levensmiddelen

Aardappelen

Reeds op 22 december 1914³⁷² laat de 'Ortskommandant' van Eeklo aan de burgemeester van Hansbeke weten dat hij binnen de 48 uur moet meedelen hoeveel goede aardappelen Hansbeke kan verkopen. In de brief wordt duidelijk gezegd dat het om eetaardappelen en niet om voederaardappelen gaat.

De burgemeester, eigenlijk de secretaris, had blijkbaar vorige brieven van de 'Ortskommandant' niet beantwoord want in datzelfde schrijven dreigt hij dat die onmiddellijk moeten beantwoord worden zoniet zal hij zich gedwongen zien strafmaatregelen te nemen.

De schrik zit er duidelijk in. Secretaris Achille Vuylsteke stuurt in zijn beste Duits (en hij kon zeer goed Duits!) reeds de volgende dag een antwoord. Slechts een tiende van de aardappelen zijn goede eetaardappelen, zo ongeveer 40.000 kg. De bevolking zelf van Hansbeke moet zich tevreden stellen met industrieaardappelen. Ook zo is de voorraad nog te klein voor de behoeften van de Hansbeekse bevolking. Is dit een uitvlucht van de secretaris of beantwoordt zijn brief aan de werkelijkheid? Wij hebben er onze twijfels over, omdat ook in andere brieven aan de Duitse overheid Vuylsteke niet bang is van een kleine leugen of overdrijving.

Op 27 november 1915 sluiten 'Feldwebel-Leutnant' Clemens als vertegenwoordiger van het 'Landsturm Infanterie Bataillon Hanau (XVIII.7)' enerzijds en burgemeester graaf de Bousies en secretaris Vuylsteke anderzijds een contract. De gemeente Hansbeke verbindt er zich toe in de maanden december 1915 tot september 1916 inbegrepen in het totaal 40.000 kg van de beste eetaardappelen te leveren aan de Duitse troepen die in Bellem, Hansbeke en Merendree gelegerd zijn. De waarde wordt vastgelegd op 6 fr. voor 100 kg en zal gebeuren volgens de regeling die door het 'Armeekorps-Oberkommando' is vastgelegd. De aardappelen moeten van perfecte kwaliteit zijn en enkel eetaardappelen mogen geleverd worden. Er volgen nog enkele bepalingen over boetes in geval van het niet naleven van de voorwaarden.

Uiteraard werden die aardappelen onttrokken aan de Hansbeekse markt en de Hansbeekse bevolking. Bij het begin van wat later de hongerwinter

³⁷¹ S. De Schaepdrijver, *De Grootte Oorlog. Het Koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Amsterdam-Antwerpen, 1997.

³⁷² RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15.

1916-17 zou worden, moet Hansbeke 30.000 kg aardappelen leveren omdat volgens de schatting van de bezetter er meer opbrengst is dan Hansbeke heeft opgegeven. Daarbij telt de bezetter ook nog de voorraden bij die inwoners die geen aardappelen hebben geplant, want dat heeft de burgemeester niet opgegeven³⁷³.

Tegen 25 november 1916 moet de gemeente aan de Duitsers laten weten³⁷⁴ hoeveel kilo aardappelen er in de gemeente voorhanden zijn. Het antwoord luidt 160.010 kg, maar voegt schepen Geirnaert er aan toe, “voor de periode 1 december 1915 tot 15 juni 1917 hebben we zelf 143.416 kg nodig als elke inwoner 350 gr aardappelen per dag krijgt”. Hij vestigt de aandacht van de Duitsers erop dat de vroege aardappelen gewoonlijk rond 15 juli worden geoogst en niet op 15 juni zoals de Duitsers denken en er moet rekening mee gehouden worden dat de aardappelen dit jaar niet goed bewaren en dat een aanzienlijk deel van de voorraad zal rotten. Is dit weer eens een uitvlucht van het Hansbeekse gemeentebestuur, met name, van schepen Geirnaert? Tussen de regels kunnen we lezen dat hij de Duitsers erop voorbereidt dat wellicht minder zal kunnen worden geleverd.

Op 6 december 1916 moet Hansbeke 10.000 kg aardappelen leveren maar niet als het vriest³⁷⁵.

De aardappeloogst van 1916 was slecht. Daarom vindt de Duitse commandant dat er in de komende lente dwang moet worden uitgeoefend: naast de vrijwillig aangeboden 6,93 ha aardappelen moet de gemeente nog extra 4 ha vroege aardappelen leveren. Het plantgoed wordt door Duitsland bezorgd. Experts moeten uitzoeken welke akkers geschikt zijn voor vroege aardappelen. De burgemeester moet een lijst opmaken van de oppervlakte en de boeren zijn verplicht vroege aardappelen te planten³⁷⁶.

Tegen 3 maart 1917 moet Hansbeke 10.000 kg aardappelen leveren aan het station van Eeklo. De levering begint om 9 u en moet om 10 u klaar zijn. De burgemeester regelt de aanvoer en de levering en hij moet een lijst bijhebben van de leveranciers. Elke zak moet 50 kg aardappelen inhouden en dus 52 kg wegen en de gemeente moet zelf een weegschaal en gewichten meebrengen. Wie niet op tijd is, wordt gestraft; elke boer die niet het nodige gewicht levert, staat een straf te wachten van 150 Mark of gevan-

³⁷³ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 16-11-1916

³⁷⁴ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, Hansbeke, brief van 25-11-1916.

³⁷⁵ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 28-11-1916.

³⁷⁶ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 15-12-1916.

genis³⁷⁷.

Op 5 november 1915 komt het bevel dat Vosselare voor het Duitse leger 140.000 kg aardappelen (tegen 6 fr. per 100 kg) moet reserveren. Van deze hoeveelheid moet 56.000 kg geleverd worden voor de bevolking van Gent en Valenciennes. Voor het Duitse leger moeten er dus 84.000 kg beschikbaar blijven.

De oudst bewaarde lijst³⁷⁸ van inwoners uit Vosselare die verplicht zijn aardappelen te leveren aan het Duitse leger dateert van 15 november 1915. Op een kladblaadje noteerde de secretaris de namen, de hoeveelheid te leveren aardappelen en (soms) de prijs³⁷⁹: Lamertyn L.: 300, 8 fr.; Coen Emiel: 200, 8 fr.; Geest We: 700, 9 fr.; Van de Walle E.: 200, 9 fr.; Van Kerrebroeck Ch: 600, 9 fr.; Van Hee (...?): 200, 9 fr.; Kerchove D'Ousselghem: 800; De Waele Th.: 200; De Meester A.: 300; Hertoghe: 400; Coen Fl.: 200; Blomme: 300; C. Vermeire: 100.

Op het lijstje staan nog enkele namen vermeld maar zonder opgave van het aantal te leveren kilogram, misschien is dit een reservelijst: Willems Aug., Kasteel, Rogge G., V. d. Wege Herman, (onleesbaar want geschrapt), (onleesbaar want geschrapt), Malfait G. (geschrapt), Coen C., Coen Leander, De Potter, Delmeire, V. Overbeke Al., De Smet Leon, Snoeck, (onleesbaar want geschrapt).

Op 27 november 1915 moet de gemeente Vosselare er zich toe verbinden 70.000 kg eetaardappelen te leveren aan het 'Proviantamt der 53. Res. Division' tegen de overeengekomen prijs van 7 fr. voor 100 kg. De levering moet gebeuren in zakken van 50 kg; de leveringstermijn is nog niet bekend³⁸⁰.

Op 1 december 1915 krijgt de gemeente het bevel aan de Duitse 'Hauptmann und Ortskommandant' Mester te Deinze seffens te leveren voor de bevolking van Gent 10.000 kg eetaardappelen tegen 8,00 fr. voor 100 kg franco *statie* of schip. De goederen zullen contant betaald worden³⁸¹.

Een maand later op 3 januari 1916 komt het bevel dat Vosselare voor het Duitse leger 40.000 kg eetaardappelen moet leveren en wel op de volgende dagen: 14.000 kg op donderdag 6 januari, 's voormiddags om 10 uur; 13.000 kg op vrijdag 14 januari, 's namiddags om 2 uur en 13.000 kg op woensdag 19 januari, 's voormiddags om 11 uur telkens aan de *statie*-

³⁷⁷ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 01-03-1917.

³⁷⁸ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44.

³⁷⁹ Ik spel de familienamen zoals ze op het kladblaadjes genoteerd staan.

³⁸⁰ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44.

³⁸¹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, brief van 01-12-1915.

weegschaal van Deinze. Voor de geleverde goederen zal een bon worden opgemaakt die in de 'Zahlstelle' te Gent uitbetaald wordt (8,00 fr. voor 100 kg goede aardappelen) en de zakken zullen teruggeven worden.

Indien het noodzakelijk blijkt, zal er in het voorjaar een even grote hoeveelheid aardappelen teruggegeven worden om te planten, zodra er geen vriesschade meer te vrezen valt³⁸².

En de verplichte aardappelleveringen gaan door: op 4 maart 1916: 15.000 kg in zakken van 50 kg; op 28 maart 1916: 20.000 kg en op 6 april 1916: 20.000 kg (zie ook Bijlage 3).

Bonen

Op 8 september 1918 moet de kleine Hansbeekse landbouwer Eduard Raes 48 kg bonen leveren aan de Duitsers; de gemeente deelt mee dat hij slechts 30 à 35 kg kan leveren³⁸³.

Eieren

Alle kippenbezitters van Hansbeke, ook landbouwers moeten eieren leveren³⁸⁴.

Kruidenierswaren

In de winkel van de gezusters Billiet in Nevele wordt in april 1915 door de Duitsers suiker opgeëist en bij Camiel Verplaetse (14,85) cichorei, ajuin en suiker³⁸⁵.

Melk

Op 9 mei 1916 ontvangt de gemeente Vosselare van 'Hauptmann und Ortskommandant' Mester volgend bevel³⁸⁶: voor elke melkkoe moet gemiddeld 60 l melk per week aan een melkerij van het district worden geleverd ofwel 2 kg boter per week gefabriceerd worden. Van de voortgebrachte boter moet de gemeente wekelijks 480 kg aan de 'Ortskommandantur' leveren. Voor die levering mogen de melkerijen gelegen in de omschrijving der 'Ortskommandantur' niet gevraagd worden omdat deze een

³⁸² RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, brief van 03-01-1916.

³⁸³ RAG, Modern gemeentearchief, Hansbeke, nr. 82.

³⁸⁴ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 24-04-1917.

³⁸⁵ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 13-04-1915.

³⁸⁶ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, brief van 09-05-1916, de tekst is door mij ingekort.

overeenstemmende hoeveelheid direct aan de 'Ortskommandantur' moeten leveren. De burgemeester is er verantwoordelijk voor dat enkel goede boter wordt geleverd en de naam van de leverancier van elke hoeveelheid moet op de verpakking staan. Wie zonder reden niet levert mag zich aan een boete verwachten van 1000 Mark of 6 weken gevang.

Landbouwproducten

Rogge, haver, tarwe

Ten laatste tegen 9 februari 1915 moet de burgemeester van Hansbeke aan de Duitse commandant in Eeklo de voorraden hooi, haver, rogge haverstro en roggestro op 6 februari 1915 opgeven en tevens meedelen hoeveel ervan door de Duitsers kan gekocht worden. Secretaris Achiel Vuylsteke die deze brief beantwoordt en voor geen kleintje vervaard is, noteert bij elk gewas "waarvan 0 kg te koop is".

Stand van 6 februari 1915³⁸⁷:

Hooi: 28.000 kg, waarvan 0 kg te koop is.

Haver gedorst: 6.200 kg, waarvan 0 kg te koop is; ongedorst: 36.000 kg, waarvan 0 kg te koop is.

Rogge gedorst: 18.200 kg waarvan 0 kg te koop is; ongedorst 95.000 kg (doorstreept).

Haverstro gedorst 6.200 kg, waarvan 0 kg te koop is, ongedorst: 48.000 kg, waarvan 0 kg te koop is.

Roggestro gedorst 21.000 kg, waarvan 0 kg te koop is; ongedorst: 180.000 kg, waarvan 0 kg te koop is.

Het antwoord van de commandant laat niet lang op zich wachten. Op 27 maart 1915 worden in de gemeente in beslag genomen: 35.000 kg rogge en 29.000 kg haver (geen tarwe)³⁸⁸. Op 24 april 1915 is Hansbeke verplicht 10.445 kg haver te leveren in het 'Etappenmagazin'³⁸⁹ te Gent³⁹⁰. Op 30 juli 1915 krijgt de burgemeester van Hansbeke drie dagen tijd om te melden hoeveel van de in beslag genomen graanvoorraden in de gemeente voorhanden zijn; van elke soort moet het aantal kilogram en de bewaarplaats worden opgegeven³⁹¹.

Op 29 september 1915 moet de gemeente weer eens 12.000 kg haver leveren in het station van Eeklo. De burgemeester laat aan de commandant

³⁸⁷ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 26-01-1915.

³⁸⁸ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 27-03-1915.

³⁸⁹ Dit is het magazijn van het Etappengebied.

³⁹⁰ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 24-04-1915.

³⁹¹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 30-07-1915.

weten dat Hansbeke op 3 ½ uur ligt van het station van Eeklo en vraagt of die haver niet in het station van Hansbeke mag geleverd worden. Als de hoeveelheid te klein is, kan ook Merendree in het station van Hansbeke leveren. Het antwoord luidt: er moet in Eeklo geleverd worden³⁹².

Een ander staaltje van Duitse arrogantie vinden we in een brief van 24 januari 1917 aan de burgemeester van Hansbeke. Tegen zaterdag 27 januari 1917 moet Hansbeke om 9 uur aan het stadhuis van Eeklo 5.800 kg broodgraan leveren. Elke zak moet 75 kg bevatten en dus 76 kg wegen. Elke landbouwer die niet stipt op tijd is krijgt tot 150 Mark boete of gevangenisstraf. Als er grote onregelmatigheden zijn, wordt er aan de gemeente een contributie opgelegd. Op de achterzijde van de brief noteerde de secretaris de namen van de twee landbouwers die moeten leveren: Eduard Wille 2.425 kg en Victor Martens 3.375 kg, samen: 5.800 kg³⁹³.

Voorraden rogge- en tarwemeel zijn er ook niet omdat de rogge wordt gemalen naar gelang van de behoefte van mensen en dieren³⁹⁴.

Allicht op een nieuwe vraag van de commandant schrijft de burgemeester op 20 april 1915 dat verscheidene landbouwers nog een voorraad rogge hebben voor de voeding van de bevolking. Maar omdat de maximum prijs in het 'Etappengebied' bepaald is op 31 fr./100kg willen de landbouwers niet verkopen tegen die prijs. Om te kunnen voorzien in de voeding van de bevolking en gezien de schaarste aan rogge om brood te bakken, vraagt de burgemeester of hij de voorraad rogge bij de landbouwers mag kopen tegen 38 fr./100 kg³⁹⁵.

Over de opeisingen in Merendree verscheen op 17 maart 1915 in de kranten volgend bericht³⁹⁶:

“In de eerste helft dezer maand werden alhier veel opeisingen gedaan (rundvee, zwijnen, hooi en stroo) bij de landbouwers; wijn bij de geestelijkheid en bij enkel bijzondere personen. De petrool werd verleenden week door leurders aan 1,15 fr. per liter te koop aangeboden, doch weinig verkocht; de bruine zeep geldt 0,90 fr. de kgr. De parken en pleinen voor de kasteelen zullen dit jaar niet met bloemen en gras,

³⁹² RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 29-09-1915.

³⁹³ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 24-01-1917.

³⁹⁴ GAN, Merendree, 2.073.532.21 dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van na 27-03-1915.

³⁹⁵ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 20-04-1915.

³⁹⁶ *De Landwacht* van 17-03-1915.

maar met aardappelen of graangewassen beplant en bezaaid worden. Dit op bevel der Duitsche overheid”.

In een brief van na 27 maart 1915 vraagt de commandant aan de burgemeester van Merendree om beslag te leggen op de graanvoorraden: 28.000 kg rogge, 15.000 kg haver en 600 kg. tarwe en de volledige voorraad rogge- en tarwemeel. De burgemeester antwoordt dat de voorraad rogge en haver onmisbaar is voor de voeding van mensen en paarden en dat er geen tarwe meer aanwezig is.

De Duitse commandant laat het daar niet bij en in de lente van 1915 legt hij in Merendree beslag op de graanvoorraden: 28.000 kg rogge, 15.000 kg tarwe; bovendien wil hij de andere voorraden kennen en vernemen hoeveelheden rogge en haver de inwoners nodig hebben voor de voeding van mensen en paarden³⁹⁷.

Van de voorraad graan die op 27 maart 1915 in beslag werd genomen, is er op 3 augustus 1915 nog 850 kg rogge op de zolder van de landbouwers August en Juul De Vreese op Durmen. De rest is uit noodzaak verbruikt voor het bakken van brood voor de bevolking. Er is niet genoeg haver meer voor de paarden, want op 17 april 1915 heeft Merendree 3.450 kg geleverd in het station van Eeklo. En er was nog een kleine hoeveelheid tarwe maar ook die is gebruikt voor de voeding van de inwoners³⁹⁸. Op 9 oktober 1915 laat de burgemeester aan de Duitse commandant weten dat het volstrekt onmogelijk is om een tweede hoeveelheid van 81.000 kg rogge te leveren³⁹⁹.

In augustus 1915 wordt in Nevele 730.900 kg rogge opgeëist. De burgemeester antwoordt aan de Duitse commandant dat dit onmogelijk is en dat andere schikkingen moeten worden getroffen!⁴⁰⁰

Van de gemeente Vosselare zijn de opeisingbevelen van rogge bewaard van september 1915 tot september 1916; ze volgen mekaar met grote re-

³⁹⁷ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels van de briefwisseling 1910-1915, brief geschreven tussen 27-03 en 15-04-1915.

³⁹⁸ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 03-08-1915.

³⁹⁹ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 09-10-1915.

⁴⁰⁰ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 31-08-1915.

gelmaat op. Tot 1 maart 1916 moet de gemeente in het totaal 188.500 kg rogge leveren! Een overzicht van 1915: 29 september 5.700 kg; 1 oktober 37.700 kg; 12 oktober 32.000 kg; 15 november 37.700 kg (de goederen zullen contant betaald worden; de zakken zijn te verkrijgen in de 'Kommandatur'); 9 december 24.500 kg; 17 december 10.000 kg. En in 1916: 17 januari 21.000 kg; 25 februari 21.000 kg (vanaf hier ontbreken de documenten); 13 september 12.000 kg (160 zakken van 75 kg) en 28 september 15.000 kg (200 zakken van 75 kg)⁴⁰¹.

Gras, klaver

In de Hansbeekse archieven is een naamlijst bewaard van 21 juni 1918 van de landbouwers die gras en klaver (moeten) leveren voor de paarden van de Duitse troepen. Gras moet geleverd worden door Alfons Van Couter (1 ha), Emiel Van Vynckt (1 ha), Emiel De Muylt (1 ha), August De Mey (½ ha), Aug. De Mulder (½ ha) en klaver door Frederik De Wulf (20 a), Jules Standaert (20 a), Charles Van der Vennet (20 a), weduwe Karel Van de Walle (15 a), August Kersse (15 a), August Dierickx (10 a) en weduwe Aug De Vreese (10 a)⁴⁰².

Hooi

In juli 1918 is het voor de Hansbeekse boeren onmogelijk om 24.000 kg hooi te leveren. De boeren verklaren dat ze gebrek hebben aan veevoer want de oppervlakte hooiweiden bedraagt slechts 8 ha 80 ca⁴⁰³.

In Merendree verbleven sedert 12 maart 1915 een 11-tal Duitse soldaten en een 50-tal paarden. Zij eisen om de 3 à 4 dagen hooi en stro voor de paarden. Volgens de burgemeester is het niet meer mogelijk nog hooi en stro bij de inwoners te krijgen zonder dat ze hun eigen dieren te kort doen. Daarom vraagt de burgemeester de opeisingen in Merendree te beëindigen en stro en hooi in naburige gemeente op te eisen⁴⁰⁴.

In oktober van hetzelfde jaar levert de bevolking hooi voor de Duitse paarden in Merendree. Dan zijn er in het dorp goed 100 paarden die ieder per dag 2 kg hooi verorberen. De levering is begonnen op 28 juli 1915 en op 1 oktober 1915 is reeds 2.850 kg door verscheidene landbouwers gele-

⁴⁰¹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44.

⁴⁰² RAG, Modern gemeentearchief, Hansbeke, nr. 82, brief van 21-06-1918.

⁴⁰³ RAG, Modern gemeentearchief, Hansbeke, nr. 82

⁴⁰⁴ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van na 27-03-1915.

verd⁴⁰⁵.

In november 1915 bedraagt de hooivoorraad 6.000 kg voor de paarden van 4de compagnie 'Landsturm Infanterie Bataillon Hanau'. De eigenaars zijn verwittigd dat ze het hooi moeten leveren aan de troepen⁴⁰⁶.

In augustus 1918 moet de gemeente Nevele elke vrijdag de hoeveelheden hooi aan de Duitse commandant meedelen; zo is er op 16 augustus 1918 13.250 kg bij landbouwers en 7.405 kg in het magazijn⁴⁰⁷.

De gemeente Vosselare krijgt het bevel aan het Duitse leger vanaf 12 november 1915 zo spoedig mogelijk, maar enkel als het droog weer is, 4.500 kg hooi te leveren. Het hooi moet naar de stadsweegschaal van Deinze gevoerd worden tussen 8 en 12 uur 's voormiddags of van 1 tot 4 uur 's namiddags. Voor de geleverde goederen zal een bon opgemaakt worden die in de 'Zahlstelle' te Gent uitbetaald wordt⁴⁰⁸.

Enkele dagen later komen er nieuwe richtlijnen. Op 15 november 1915 's morgens zal (in de veronderstelling dat het goed weer is) een colonne van 15 voertuigen naar Vosselare rijden om de opgeëiste 4.500 kg hooi naar Deinze te voeren. Aan de geleider moet een nauwkeurige lijst overhandigd worden waarop de namen staan van de boeren die moeten leveren, alsook de hoeveelheid die elk moet leveren. Ook moet het nodige aantal personen ter beschikking worden gesteld die de voertuigen naar de hofsteden begeleiden. De boeren moeten verwittigd worden dat ze verplicht zijn het hooi zelf te laden⁴⁰⁹.

Hooi van bladeren of *voederrijs*⁴¹⁰

In Duitsland werden zeker in de 19de eeuw ten oosten van Berlijn in Brandenburg bladeren en twijgen van bomen als veevoeder gebruikt. Ook nu nog worden reeën gevoerd met bladeren van sommige bomen. Of dit gebruik in onze streken bekend was, is niet duidelijk. Waarschijnlijk kenden onze landbouwers dit gebruik niet aangezien de bezetter hierover zeer

⁴⁰⁵ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 20-10-1915.

⁴⁰⁶ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 25-11-1915.

⁴⁰⁷ GAN, Nevele, 2.072.5.

⁴⁰⁸ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, brief van 10-11-1915.

⁴⁰⁹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, brief van 10-11-1915.

⁴¹⁰ Rijs: jong, dun takje.

gedetailleerde onderrichtingen stuurt naar de gemeenten. Tussen de correspondentie met de gemeente Vosselare hebben we zo'n brief gevonden⁴¹¹. "Onderrichtingen voor het maken van hooi van bladeren"⁴¹². In aanmerking komen de hierna vermelde houtsoorten: vlier, ahornboom⁴¹³, linde, populier, els, wis, eik, es, kastanje, sorbenboom⁴¹⁴, berk, hazelnoot, beuk, bosframboos. Komen niet in aanmerking: vuilboom⁴¹⁵, belladonna (wolfskers), goudenregen, acacia, iepenboom (*Taxus baccata*).

Het hooi wordt op de volgende manier gemaakt. Het gemakkelijkst kan het voederrijs in loofbossen of met loofbos doorzette naaldbossen, ook in parken, tuinen, langs wegen, grachten en kanten van velden worden verkregen. Voor het snijden kunnen er sikkels, tuinscharen en messen worden gebruikt. De takjes mogen niet ouder zijn dan één jaar en niet dikker zijn dan een dun potlood (1/2 cm). Dikkere takken zijn te hard en te arm aan voedingsstof, zij worden te langzaam droog en krijgen lichte schimmel. Het rijs wordt om een beetje te drogen in de halve schaduw (onder bomen) uitgespreid en na 1-2 dagen omgedraaid en omtrent 24 uur later in bossen of bundels samengebracht. De bundels moeten los zijn en omtrent 30 cm doorsnede hebben. Indien het gesneden rijs te vast gebonden is, wordt het gevaar groter dat het te stokkig wordt. Het rijs wordt met het afgesneden gedeelte aan dezelfde kant in bossen gedaan en die worden indien mogelijk in de halve schaduw rond tamelijk dikke bomen geplaatst (zoals men korenmijten maakt) met het afgesneden gedeelte op de grond of ze worden opgehangen. Indien ze rond bomen staan, moeten ze af en toe verplaatst worden om alle gedeelten goed te laten drogen. Indien men het voederrijs in te felle zon zou laten drogen, zou het de aangename geur kwijt geraken, breken en zijn bladeren verliezen. In geval van sterke regenbuien moeten de bossen worden ontknoopt, om het opkomen van schimmel te beletten.

Na het maken van bossen kan het voederrijs als het mooi weer is, na 6-8 dagen in schuren, gesloten loodsen, enz. kruisgewijs in lagen worden opgezolderd."

⁴¹¹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, niet gedateerde brief.

⁴¹² Ik heb de originele tekst in modern Nederlands omgezet.

⁴¹³ Esdoorn.

⁴¹⁴ Lijsterbes: wilde sorbenboom (*Sorbus acuparia*), tamme sorbenboom (*Sorbus domestica*).

⁴¹⁵ Sporkehout (*Rhamnus frangula* of *Frangula alnus*).

Voor de gemeente Nevele is een loonlijst bewaard van mannen en vrouwen die tussen 21 en 27 juni van een niet nader genoemd jaar voederrijs verzamelden⁴¹⁶:

Namen	Hoedanigheid	Aantal dagen	Te ontvangen
Vande Maele Ivo	ploegbaas	4 1/2	31,5
Sergeant Jozef	ploegbaas	5	35
Behaegel René	volwassen werkman	2	6
Meganck Oscar	volwassen werkman	halve dag	1,5
Martens René	volwassen werkman	4	12
Schijvens Georges	volwassen werkman	4	12
Kneuveld Prosper	volwassen werkman	4	12
Lesage Victor	volwassen werkman	4	12
De Paepe August	volwassen werkman	4	12
Silversmid Frans	volwassen werkman	4 1/2	13,5
Blancke Constant	volwassen werkman	4	12
Verniers Arthur	volwassen werkman	3 1/2	10,5
Meganck Marie	volwassen werkvrouw	3 1/2	8,75
De Paepe Mathilde	volwassen werkvrouw	4	10
Dupont Julienne	volwassen werkvrouw	3	7,5
Dupont Madeleine	volwassen werkvrouw	3	7,5
Lefèvre Marie	volwassen werkvrouw	3	7,5
Cardoen Marie	volwassen werkvrouw	3 1/2	8,75
Vrouw Lesage	volwassen werkvrouw	4	10
		totaal	230

Stro

Op bevel van de Duitse overheid in Eeklo geeft Hansbeke op 10 januari 1917 op hoeveel stro er in het dorp voorhanden is. Prompt komt het antwoord van de Duitse bezetter dat de opgegeven hoeveelheden niet kunnen kloppen want in 1916 waren in de gemeente volgende hoeveelheden graangewassen verbouwd: 54 ha haver, 192 ha rogge en 11 ha tarwe, dat bekent 267.000 kg stro. Ten minste de helft moet geleverd worden zijnde 134.000 kg. Al het roggestro dat voorhanden is wordt in beslag genomen⁴¹⁷. En op 26 januari valt het verdikt. In uitvoering van de bepaling van

⁴¹⁶ GAN, Nevele, 2.072.5, loonlijst (zonder jaartal).

⁴¹⁷ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 21-01-1917.

21 januari 1917 moet de burgemeester bij alle grotere landbouwers onmiddellijk al het stro in beslag nemen. Het Duitse leger maakt aanspraak op de helft van het geoogste stro binnen de gemeente en neemt 133.500 kg in beslag; de grootste schuren en oppers in de gemeente komen allemaal het eerst aan de beurt. De schuren worden afgesloten en samen met de oppers voorzien van het opschrift: "Voorraad van het leger". De eigenaars mogen dit in beslag genomen stro op geen enkele manier gebruiken. Aan elke landbouwer van wie het stro door de gemeente niet in beslag wordt genomen, moet met aandrang gevraagd worden de helft van zijn voorraad als compensatie aan de andere eigenaars te geven. Overtredingen tegen deze bepaling worden volgens de 'Ernte-Verordnung'⁴¹⁸ van 29 mei 1916 bestraft. Als er in de gemeente niet voldoende opbergruimte is voor het stro dan moet het op diverse geschikte plaatsen in grote oppers worden samengebracht en afgedekt worden tegen de regen. Als er voldoende opbergplaatsen zijn zoals fabrieken en brouwerijen dan moeten die als stromagazijn worden gebruikt. Als er een treinspoor is dan moet de plaats dicht bij dat spoor liggen. De gemeente moet vanaf het begin van de werken een bewaker aanstellen. Er mag enkel goed stro en enkel rogge- of tarwestro genomen worden. Pas als er hiervan onvoldoende is, mag haver- of gerststro gebruikt worden, maar dan mag er in de hele gemeente geen tarwe- of roggestro meer voorhanden zijn. In ieder geval moet tegen 6 februari 1917 133.500 kg stro aan de bevolking worden onttrokken.

De zaak wordt op 1 februari 1917 in de gemeenteraad van Hansbeke besproken. Aangezien de bezetter 500 kg stro per ha oogst van 1916 opeist, wat dus neerkomt op 133.500 kg stro, vinden de leden van de raad met eenparigheid van stemmen het rechtvaardig dat elke landbouwer moet leveren volgens zijn bebouwde oppervlakte⁴¹⁹.

Reeds op 29 januari 1917 is het zover: de gemeente Hansbeke moet op bevel van 'Hauptmann und Ortskommandant' Aegidi om 9 uur (Duitse tijd) een eerste hoeveelheid van 20.000 kg roggestro leveren aan het station van Hansbeke en om het laden vlot te laten verlopen de eerste wagen om 9 uur en de laatste om 10 uur. Het stro moet in bundels gebonden zijn. De gemeente moet 12 arbeiders, voorzien van vorken ter beschikking stellen. De burgemeester of de secretaris moeten tijdens het laden aanwezig zijn en een lijst van leveranciers en de geleverde hoeveelheden mee hebben. De burgemeester is verantwoordelijk voor de levering van perfect, lang roggestro. Elke boer die niet voldoende levert, krijgt een straf van 150

⁴¹⁸ Oogst-verordening.

⁴¹⁹ RAG, Modern gemeentearchief Hansbeke, nr. 75.

Mark (of gevangenisstraf) en zijn stro wordt geconfiscieerd. Ook wie niet op tijd komt, mag op een straf rekenen. Als er grote onregelmatigheden voorkomen, krijgt de gemeente als straf een boete. Het stro moet bij regenweer afgedekt zijn met een zeil, zoniet volgt er een geldstraf⁴²⁰. Tegen 1 februari 1917 moet de gemeente aangeven hoeveel kilo stro zij in het totaal reeds aan het Duitse leger heeft geleverd⁴²¹.

Vosselare was in 1917 achterop geraakt met de levering van stro en ontvangt een dreigbrief: "Indien het aangeslagen stro aan de Duitse overheid niet afgeleverd is voor woensdag toekomende zullen de landbouwers gestraft worden. Donderdag toekomende moet de lijst aan de Duitse overheid afgeleverd worden van de personen die het aangeslagen stro geleverd hebben"⁴²².

Veevoeder

Op 22 maart 1915 moet Vosselare aan de *statie* van Deinze volgende hoeveelheden veevoeder leveren: 1.500 kg lijnkoeken, 1.300 kg lijnkoekenmeel en 3.000 ingelegde rapen. Op dit bevelschrift noteerde de secretaris in potlood: "Niet voldaan door gemis"⁴²³. Op 8 december 1917 moet Vosselare 90.000 kg gekuiste voederbieten leveren in het station van Landegem⁴²⁴.

Paarden

Er zijn enkele documenten bewaard waaruit blijkt dat de bezetter in september 1915 in Hansbeke paarden opeist. Zo wordt aan de burgemeester meegedeeld dat de geschatte waarde van de opgeëiste paarden door het leger met baar geld zullen betaald worden, de burgemeester moet de bonnen verzamelen⁴²⁵. Tegen 30 september 1915 moet de burgemeester een lijst indienen van alle paarden en veulens⁴²⁶.

Op 14 oktober 1915 laten de Duitsers aan de burgemeester weten dat de oorlogskassa van het veldleger voor de opgeëiste paarden 14.960 Mark betaalt. De gemeente moet het geld afhalen in het justitiepaleis te Gent en

⁴²⁰ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 25-01-1917.

⁴²¹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 26-01-1917.

⁴²² RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, niet gedateerde brief (1917).

⁴²³ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, brief van 15-03-1915.

⁴²⁴ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44.

⁴²⁵ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 14-09-1915.

⁴²⁶ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 26-09-1915.

de gevolmachtigde moet zich legitimeren⁴²⁷

Op 21 januari 1917 eist het Duitse leger weer eens twee paarden op in Hansbeke. En alsof dit niet genoeg is, moet voor die paarden haver worden geleverd voor de periode 1 februari tot 15 september 1917, dit is 2.675 kg. De haver moet in zakken van 51 kg in Eeklo geleverd worden op 29 januari 1917 om 9 u (Duitse tijd). De burgemeester of de secretaris moeten bij de levering aanwezig zijn⁴²⁸.

In het laatste oorlogsjaar is de gemeente Vosselare verplicht drie kubieke meter brandhout te leveren voor het 'Pferdelazarett' (paardenkliniek), waarschijnlijk in Deinze⁴²⁹.

Varkens en runderen⁴³⁰

Bijna wekelijks en soms twee keer per week krijgen de gemeenten bevelschriften om varkens en runderen te leveren aan het Duitse leger. Het was dan de ondankbare taak van de gemeentesecretaris om die landbouwers aan te duiden die verplicht moesten leveren. Gewoonlijk noteerde de secretaris van Hansbeke Achiel Vuylsteke op de achterkant van de Duitse bevel in potlood de namen van de personen die moesten leveren en het gewicht van de dieren. Het slachtvee werd wel betaald maar daarmee was het vlees onttrokken aan de plaatselijke vleesmarkt. Voor het jaar 1916 kennen we de prijs die door het Duitse leger werd betaald voor rundvlees: stieren en vaarzen 1,25 fr. per kg, ossen 1,20 fr. per kg⁴³¹.

Aan de hand van de bewaarde documenten geven we een overzicht van de leveringen door de gemeente Hansbeke tussen 21 januari 1916 en 29 september 1916, dus een periode van ongeveer acht maanden.

Op 21 januari 1916: zeven runderen van 375 kg . De namen van de verplichte leveranciers zijn niet opgegeven. Op 22 januari 1916: tien varkens van 90 kg, ook hier zijn de namen van de leveranciers niet opgegeven. Op 25 januari 1916: dertig varkens met een gewicht van elk maximum 90 kg. De verplichte leveranciers zijn: Wille 4, Vanderplaetse 4, J. Martens 4, Van Vynckt 6, Mortier 4, weduwe De Meyer 4 en Van Vynckt 4. Op 1 februari 1916 moeten tien varkens worden geleverd met een gewicht van 90 kg. Nu

⁴²⁷ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 14-10-1915.

⁴²⁸ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 21-01-1917.

⁴²⁹ GAN, Vosselare, brief van 19-06-1918.

⁴³⁰ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15.

⁴³¹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, Hansbeke, brief van 11-09-1916.

worden door de secretaris aangeduid: August Claeys (Hamme), Jules Van Laere, weduwe Maenhaut, Adolf Van Renterghem, August Claeys (Reibroek), Henri Van Vynckt, weduwe Buysse en August Vandeputte. Sommigen onder hen moeten 2 stuks leveren. Een kleine week later op 7 februari moet Hansbeke 10 runderen leveren met een gewicht van 375 kg elk en een dag later moeten weer eens tien varkens worden geleverd van 90 kg. Op 14 februari wil het Duitse leger 9 runderen van 375 kg, in het totaal worden dan 2.967 kg rundvlees geleverd. De ongelukkigen zijn: weduwe Vande Walle 1 os en 1 vaars, Aug. De Mulder 2 vaarzen en 1 stier, Louis Dhaenens 1 vaars, Henri Carrette 1 os, René Martens 1 koe, kinderen Bultinck 1 os en Eduard De Boever 1 vaars. Op 15 februari zijn de varkens weer aan de beurt, nu wil het leger er zeven. Moeten leveren: Eug. De Grauwe 1, August Gillis 1, Jules De Mulder 3, August De Mulder 2. Op 16 februari 1916 moeten nog eens 15 varkens worden geleverd door August Vanderplaetsen 1, weduwe Muys 5, Honoré De Clercq 1, Edmond Bauwens 1, August Kersse 2, weduwe Mestdagh 2, Eduard De Boever 1 en August Dierickx 2. De vraatzucht van het Duitse leger is in deze februari maand zeer groot want op de 22de worden er nog eens 15 geleverd; nu kennen we de namen van de landbouwers niet. Op 25 februari 1916 moeten 6 runderen geleverd worden: Emile Demuydt 1 os, Josef De Boever 1 koe, weduwe De Vreeze 1 os, Henri Bauwens 1 stier, Octaaf Goethals 1 stuk en Alfons Van Couter 1 os. Bij de verplichte levering van 10 varkens op 29 februari 1916 worden zelfs varkens in stukken verdeeld om toch elke landbouwer een eerlijk deel te garanderen: Eduard Van Hoecke 1 rug, Jules Vermeire: 1 varken + 1 kop, Victor Martens 2 varkens + 1 rond lijf, Compennolle: 1 varken + 1 rond lijf, Adolf Verhelst 4 varkens en Pieter Dhaenens 1 varken + 1 kop + 1 *steert* (is dit een grapje van de gemeentesecretaris?). Op 1 maart 1916 eist de bezetter 7 runderen. De gemeentesecretaris heeft weer eens de ondankbare taak landbouwers aan te duiden. Dit keer zijn het weduwe Mestdagh 1 os, Theophiel Beke 1 koe, Henri Bauwens 1 koe, Henri Hoste 1 koe, Emile Van Vynckt 1 koe, Henri Van Ryssel 1 koe en August Deschryver 1 koe. Op 7 maart 1916 worden 10 varkens opgeëist, te leveren door kinders Union, Alfons Vande Walle, Karel Wille, Henri Claeys, Jan Boucquaert, Raymond Raes, Désiré De Muynck en kinders Bultinck. Enkel Victor Martens moet 2 stuks leveren. Op 8 maart worden 6 runderen opgeëist. Zijn verplicht te leveren Adolf Verhelst 1 vaars en 1 os, Emile Demuyt 1 os, weduwe De Groote 1 stier, August Demey 1 os en weduwe Hanssens 1 vaars. Zes dagen later worden nog eens 14 runderen verplicht geleverd door Louis Thys 1 koe, Bazile Bauwens 1 stier, Victor Martens 1 stier, (niet lees-

baar) 1 stier, Camille Bonami 1 stier, August Onderbeke 1 stier, Louis Dhaenens 1 stier, weduwe Buysse 1 os, Aug. Dierickx 1 koe, weduwe De Clercq 2 *stiers*, Karel Vander Vennet 1 stier, Emiel Van Vynckt 1 stier en R. Van Kerrebroeck 1 vaars. Op 15 maart moeten 12 varkens geleverd worden en op 22 maart nog eens 10 varkens. De verplichte leveranciers zijn Karel Mestdagh, August Cornelis, Bazile Martens, Emiel Serjans, Petrus Vreese, Karel Vander Vennet 2 stuks, Is. Vande Walle ook 2 stuks en Achille Van Ryssel. Op 22 maart 1916 zijn de runderen aan de beurt, ze moeten geleverd worden door weduwe Muys, August Kersse, Frederic De Wulf, Amandus Dhoore en Frederic Cathoir.

De rest van de verplichte leveringen van eind maart tot eind september 1916 heb ik in een tabel gegoten:

Datum	Runderen	Varkens
24-03-1916	6	0
29-03-1916	0	10
03-04-1916	2	0
05-04-1916	0	12
12-04-1916	2	6
19-04-1916	0	12
20-04-1916	6	0
21-04-1916	2	0
10-05-1916	0	4
16-05-1916	2	0
17-05-1916	0	4
30-05-1916	2	0
06-06-1916	3	0
14-06-1916	0	4
02-08-1916	2	12
09-08-1916	0	3
05-09-1916	0	2
11-09-1916	3	0
17-09-1916	0	10
22-09-1916	0	6
29-09-1916	5	0

Ook de namen van de verplichte leveranciers hebben we alfabetisch geordend, het valt op dat steeds dezelfde landbouwers worden aangeduid om varkens of een rund te leveren (zie bijlage 6).

Ook van de gemeente Vosselare zijn de namen bewaard van de landbouwers die verplicht zijn runderen of varkens te leveren⁴³². Op 31 januari 1916 moeten vijf runderen van 350 kg worden geleverd door: weduwe Claeys 1, Kam. Coussement 2, Jacobus Rogge 1, en weduwe Winter 1. Op 23 februari 1916 moet de gemeente leveren: zes *zwijnen* van meer dan 80 kg om 8 uur aan de *statie* van Deinze. Het gemeentebestuur moet de dag tevoren een lijst indienen van de personen die gelast zijn met de levering en moet hen verwittigen dat ze in geval van weigering een boete tot 500 Mark zullen krijgen en toch nog achteraf moeten leveren.

Voor de geleverde dieren zal een bon omgemaakt worden die in de 'Zahlstelle' te Gent uitbetaald wordt. De zes varkens moeten geleverd worden door weduwe De Winter 2, C. Vermeersch 1, Goethals 1, R. Voet 1 en weduwe Claeys 1. Voor de vier runderen doet men een beroep op: B. De Meester, weduwe De Winter, Ch. Janssens (trekossen) en kinderen Lootens. Ook in de volgende maanden en jaren werden er runderen en varkens opgeëist.

Grondstoffen

Bomen

Op 1 januari 1916 deelt 'Hauptmann und Ortskommandant' Aegidi uit Eeklo aan de gemeente Hansbeke mee dat ze zes notelaars moet leveren. De stammen moeten meer dan 1,80 m lang zijn, een nuttige lengte hebben van minstens 1,3 m en een minimale doormeter van 0,3 m. De notelaars moeten vrij zijn van dikke takken, een rechte vezel hebben, geen rotte plekken vertonen, mogen geen diepe vorstbarsten hebben of sterke opgezwollen aanwassen! De stammen mogen onderaan niet gezaagd zijn maar moeten met de bijl geveld zijn. De wortels en de aarde moeten verwijderd worden. Boven moet de stam onder de zijtakken afgesneden worden.

Een controleur zal de bomen merken en ze worden geveld op kosten van de gemeente. De gemeente zorgt ervoor dat de bomen zonder enige schade naar een plek worden gevoerd, liefst het station, van waar ze kunnen overgeladen worden. Indien deze richtlijnen niet worden uitgevoerd volgt een strenge straf. Op het bovenste snijvlak moeten de naam van de ge-

⁴³² RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44.

meente en een nummer vermeld worden. Tegen 25 januari 1917 moet de gemeente meedelen dat de bomen geveld zijn en op een bepaalde plaats liggen. Het meten van de bomen gebeurt door de 'Etappen-Inspektion'. De stammen die na het vellen een rotte kern, diepe barsten of jaarringen hebben die (gedeeltelijk) loskomen, moeten door de gemeente onmiddellijk worden vervangen⁴³³.

Ook Merendree moet 14 notelaars leveren op 2 februari 1917⁴³⁴.

In december 1917 is het 'Feldrekutendepot der 204 Infanterie Division' ingekwartierd te Nevele en is van plan de bomen langs de vaart in beslag te nemen en ze te vellen voor eigen gebruik. De beschrijving van de bomen, o.m. de omtrek op borsthoogte gemeten, zal aan het gemeentebestuur worden doorgegeven. Het vellen zal beginnen tussen Nevele en Meigem⁴³⁵.

Bijenwas

Op 15 juni 1918 moet Vosselare alle bijenwas die op de gemeente voorhanden is leveren; de bezetter betaalt hiervoor 8 fr./kg inclusief verpakking⁴³⁶.

Brandnetels

Het is al meer dan duizend jaar bekend dat uit de vezels van brandnetels grove weefsels werden gemaakt zoals zeilen, sloopstouwen, meel- en graanzakken. Netelweefsels werden in de loop der tijden verdrongen door katoen. Zelfs de naam netelstof is overgegaan op een product uit katoen. In tijden van gebrek aan katoenen of wollen vezels, bijvoorbeeld tijdens de Eerste Wereldoorlog, ging men over tot dit alternatief. De vezels werden door het Duitse leger vooral gebruikt om grove soldatenkleding te weven. Nu wordt de netelvezel enkel nog gebruikt als omwindsel van kaasbollen omdat hij toelaat de kaas langer te bewaren. Ook uit de lisdodde⁴³⁷ en biezen werden vezels gehaald voor de productie van kleding.

Halfweg 1918 eist de Duitse bezetter dat de gemeenten kruiden, brandne-

⁴³³ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 1-1-1916.

⁴³⁴ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 30-01-1917.

⁴³⁵ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 20-12-1917.

⁴³⁶ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44.

⁴³⁷ *Typha latifolia*, de Duitse bronnen "Kolbenschildf" genoemd en door sommige secretarissen en burgemeesters vertaald als 'kolfshelf'! Nu wordt het meer en meer als isolatie- en bouw materiaal gebruikt.

tels, biezen en lisdodden verzamelen. Per inwoner moet in het totaal 2 kg van die gedroogde planten worden ingeleverd. Ook Hansbeke ontvangt dit bevel. In zijn antwoord aan de 'Ortskommandant' van Eeklo is de secretaris van Hansbeke weer eens vindingrijk in het zoeken naar uitvluchten. Op 26 juni 1918 laat hij weten dat de bepalingen i.v.m. het verzamelen van die planten in de gemeente bekend werden gemaakt. In Hansbeke echter zijn deze planten weinig voorhanden omdat de landbouwers hun velden goed bewerken. Dergelijke planten groeien enkel maar daar waar de landbouwers nalatig zijn; geneeskundige kruiden worden in Hansbeke niet geplant. Uiteraard blijft de 'Ortskommandant' aandringen maar op 9 juli 1918 stuurt de secretaris hetzelfde antwoord: we hebben geen brandnetels, biezen of lisdodden ingeleverd omdat onze boeren hun velden zorgvuldig bewerken, dus groeit er hier geen onkruid!

Ook Nevele⁴³⁸ ontvangt van de 'Ortskommandant' in Deinze op 23 juni 1918 een gelijkaardige vordering. De gemeente moet per inwoner 2 kg gedroogde netels, biezen en lisdodden leveren. Nevele telt 3.284 inwoners dus worden 6.568 kg geëist. Wel is er een vergoeding voorzien van 35 fr. voor 100 kg brandnetels, 15 fr. voor 100 kg *kolfschelf*⁴³⁹ en 17,5 fr. voor 100 kg biezen. Na ongeveer drie weken laat de gemeente weten dat er 200 kg brandnetels werden ingezameld...

De gemeente Vosselare⁴⁴⁰ ontvangt op 23 juni 1918 van de 'Ortskommandant' van Deinze dezelfde eis tegen dezelfde prijzen. Of Vosselare die planten geleverd heeft, konden we in de archiefstukken niet terugvinden.

Huiden van runderen

Op 15 januari 1915 levert de gemeente Nevele drie dierenhuiden. De burgemeester is van oordeel dat 1,00 fr. per kg kan overeengekomen worden. Hij verzoekt (in het Frans!) de commandant dit voorstel te willen goedkeuren en een bon uit te schrijven. Hij vraagt ook of het waar is wat de kranten schrijven dat de opeisingen gedaan na 14 januari om de vier weken zullen betaald worden⁴⁴¹.

En op 26 januari 1915 levert de weduwe van Petrus Beelaert uit Vosselare

⁴³⁸ GAN, Nevele, 2.072.5.

⁴³⁹ Waarschijnlijk is dit een vertaling van de secretaris.

⁴⁴⁰ RAG, Oorlogsarchieven, Vosselare, nr. 44

⁴⁴¹ GAN, Nevele, 2.073.532.21, dubbels van brieven 1909-1930, brief van 23-01-1915.

een koefel van 33 kg in bij de 'Ortskommandantur' in Deinze. De prijs zal later worden vastgesteld...

Metaal

Tegen 25 oktober 1915 moest de burgemeester van Hansbeke opgeven welke ambachtelijk bedrijven in het bezit zijn van koper, messing of brons⁴⁴². Vooral brouwerijen, stokerijen, suikerfabrieken en dgl. komen in aanmerking. In de lijst moet worden aangegeven onder welk vorm en hoeveel kilo metaal er in die bedrijven is. De voorkeur gaat uit naar koperen ketels, koperen vaten, kabels en oud koper.

Op 16 maart 1917 ontvangt de burgemeester van de bezetter een formulier om daarop de voorraad gespaard metaal te noteren⁴⁴³.

Met de bedoeling ook de klokken op te eisen als waardevol metaal moet de gemeente Hansbeke op 5 augustus 1918⁴⁴⁴ aan de bezetter meedelen of er zich in de gemeente klokken bevinden die niet voor de eredienst worden gebruikt. Het antwoord luidt (natuurlijk) neen!

Op 5 mei 1918⁴⁴⁵ moet de burgemeester meedelen hoeveel deurklinken en raamhandvatten er in Hansbeke beschikbaar zijn. Het antwoord luidt: 10 deurklinken, nodig 10; 7 raamhandvatten, nodig 7. Waarschijnlijk was dit van de bezetter een aanzet om metaal op te eisen.

In Nevele worden op 20 februari 1918 bij de volgende inwoners metalen voorwerpen opgeëist⁴⁴⁶:

⁴⁴² RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 11-10-1915.

⁴⁴³ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 16-03-1917.

⁴⁴⁴ RAG, Modern gemeentearchief, Hansbeke, nr. 82.

⁴⁴⁵ RAG, Modern gemeentearchief, Hansbeke, nr. 82.

⁴⁴⁶ GAN, Nevele, 2.072.5

Naam	Straat	Voorwerp	Koper kg	Messing kg	Beroep
Schollier kinders	Biebuyckstraat	ketel		5	landbouwer
Leonie Maere	Lange munt, 10	kandelaars, theemoor, schotel	1	6	rentenierster
Demarrez We Alfons	Lange munt, 6	theemoor, kan		3	brouwerij
Loontjes Jufvr.	Kernemelkstraat 18	gieter, kom		3,5	rentenierster
Schelpen We Theofiel	Lange munt 18	aker, gieter, schalen		6,8	rentenierster
Eulalie De Weert	Kernemelkstraat	theemoor		2,5	rentenierster
De Mulder Edgard	Kernemelkstraat	ketel, kan		7,35	smid
Van Haver Alfons	Kernemelkstraat	ketel, kan		5,5	landbouwer
Vander Cruyssen We	Langemunt	pot, kansen, carbu-relicht	5,5	4,6	tabacfabricant
Dias Omer	Kortemunt	pot, kraan, kandelaars		5	handelaar
De Wulf Camiel	Kernemelkstraat	theemoor		2,6	kuiper
Vander Stichele Jules	Kerrebroek	theemoor, petroolvuur		3,3	
Blomme We	Tieltstraat			5,5	
Dobbels Jules	Langemunt	2 schalen		8,5	

Zeker aan het front zijn gewone ijzerdraad en prikkeldraad dringend noodzakelijk. Op 17 april 1917 moet de gemeente Hansbeke mededelen hoeveel meter draad er voorhanden is. Alle draad wordt in beslag genomen, ook de draad die dient om bossen of kreupelhout te omheinen, enkel de draad voor de afsluiting van weiden en landbouwgronden mogen de inwoners houden⁴⁴⁷.

Schaapswol

In de eerste helft van 1915 wordt in Merendree 22 kg schapswol in beslag genomen en de burgemeester verwittigt de commandant dat de wol in het gemeentehuis *berust*⁴⁴⁸.

⁴⁴⁷ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 04-03-1917, 18-03-1917 en 10-04-1917.

⁴⁴⁸ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 02-134

Veertien dagen later wordt nog eens 46 kg schaaпswol in beslag genomen; ook die ligt in het gemeentehuis. Nu schrijft de burgemeester laconiek aan de commandant: "Er zijn geen schapen meer in Merendree die moeten geschoren worden"⁴⁴⁹. Wanneer alle wol gewassen is, blijft er voor de Duitsers nog 47 ½ kg over⁴⁵⁰.

In Vosselare kunnen de inwoners als vervangmiddel voor de verplicht geleverde wol en nog te leveren wol zee gras kopen tegen 50 Pfennig per kg. Twee inwoners doen op 25 november 1917 een aanvraag: Camile Maere 25 kg en de kinders Schelpe 15 kg⁴⁵¹.

Vervoermiddelen

Op 15 december 1914 is er in Hansbeke maar één *automobiel*, het is die van graaf de Bousies en hij wordt door de Duitse overheid opgeëist. *Motocyclettes*, motorwagens, en hoeveelheden *essence* of *naphte* zijn er niet in de gemeente⁴⁵².

In elke gemeente worden een aantal fietsen opgeëist. Elke fietsbezitter moet zich aanbieden bij de burgemeester en die moet tegen 2 juli 1915 een lijst indienen van de eigenaars en de toestand van hun fietsen. Van de fietsen bij de handelaars moet het aantal worden opgegeven en het fabrieksmerk. Van wie zijn fiets niet aangeeft, zal die zonder schadevergoeding in beslag worden genomen⁴⁵³.

De Duitse commandant laat op 15 april 1915 aan de gemeente Hansbeke weten dat ze een wagen met ¾ wielen moet leveren om stenen te voeren. Er moet een aanbod zijn van vier wagens waaruit een onderofficier zal komen kiezen. Uiteraard wordt er een bon afgeleverd⁴⁵⁴.

En een jaar later volgt een nieuwe opeising⁴⁵⁵. Op 21 augustus 1916 moet om 8.45 uur een vierwielige wagen met laadbak in Eeklo in het station worden geleverd voor het bestuur van het leger. Een expert zal daar aanwezig zijn. Enkel goede wagens met lange dissel komen in aanmerking. Als

06-1915.

⁴⁴⁹ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 17-06-1915.

⁴⁵⁰ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 28-06-1915.

⁴⁵¹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, brief van 17-11-1917.

⁴⁵² RAG, Modern gemeentearchief Hansbeke, nr. 80.

⁴⁵³ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 26-06-1915.

⁴⁵⁴ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 15-04-1915.

⁴⁵⁵ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 17-08-1916.

er geen lange dissel kan ingepast worden bij de levering, moet er een passende disselstang worden meegegeven. De burgemeester moet de persoon die een wagen brengt een bewijs meegeven met zijn naam en de waarde van de wagen. De burgemeester is ervoor verantwoordelijk dat enkel bruikbare wagens worden geleverd en hij moet zich dus persoonlijk van de goede toestand van de wagens vergewissen. Op 21 augustus 1916 trekt landbouwer Emiel De Muylt van Kippendonk naar Eeklo met een wagen en een bewijs van de burgemeester waaruit blijkt dat de wagen een waarde heeft van 700 fr., het documentje is ondertekend door schepen A. Geirnaert. In potlood schreef de Duitse schatter 'geschätzt 500 fr.'⁴⁵⁶.

Op vrijdag 4 februari 1916 om 9 uur 's voormiddags moet Vosselare op de markt van Deinze twee wagens leveren. Ze moeten geschikt zijn voor het vervoer van vrachten, vier wielen hebben, nog in goede staat zijn en voor militaire doeleinden geschikt zijn. De bezetter eist een keuze tussen zes zulke wagens. Voor de geleverde voertuigen zal een bon opgemaakt worden. De secretaris van Vosselare noteerde op dit bevel twee namen: Jan Blomme 1 en Theof. De Waele 1⁴⁵⁷.

Op donderdag 12 juli 1917 moet de gemeente om 10 uur op het marktplein te Deinze aan het Duitse leger zes vierwielige vrachtwagens met dissel leveren in goede en zuivere staat. Op een kladblaadje noteerde de secretaris van Vosselare volgende namen waaruit zal gekozen worden: Jan Rogge, A. Sergeant, Ch. L. Martens, R. Schelstraete, Arn. De Meester, Th. Hertoghe, Ch.V. d. Velde, R.Saelens, E. Van der Vennet, Bytebier, Van Hee, Vermeersch, weduwe Claeysens en Steenstraete⁴⁵⁸.

En op 9 november 1917 moeten om 8.30 uur op de markt van Deinze drie vierwielkarren worden geleverd. Door de secretaris worden volgende personen aangeduid: Raymond Voet, Odiel Claeys en weduwe Goethals⁴⁵⁹.

Werktuigen

Op 4 april 1915 krijgt de burgemeester van Hansbeke twee dagen de tijd om aan de commandant mee te delen hoeveel zeisen er in de winkels van zijn gemeente voorhanden zijn. De zeisen worden voor het Duitse leger in beslag genomen en mogen niet meer weggegeven of verkocht worden en op 11 mei 1915 moet de gemeente om 11 uur in station van Eeklo tegen een bon of kwijtschrift 10 goede zeisen leveren. Alle andere zeisen zullen

⁴⁵⁶ Geschat op 500 fr.

⁴⁵⁷ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, brief van 31-01-1916.

⁴⁵⁸ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44, brief van 10-07-1917.

⁴⁵⁹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 44.

in beslag genomen worden⁴⁶⁰. En tegen 10 mei 1915 moet de burgemeester meedelen hoeveel wetstenen, sikkels, wetsteenkasten, raken en pikhaken er in de winkels liggen. Tegen 16 juni 1915 om 11 uur moet Hansbeke in Eeklo vijf harken leveren⁴⁶¹. Merendree levert op diezelfde dag *oogstraken*. Burgemeester Standaert stuurt volgende rekening naar de commandant in Eeklo: 6 raken met 14 tanden à 1,5 fr.= 9 fr., 2 raken met 22 tanden à 2,6 fr.= 5,3 fr., vervoer: 2 fr., samen: 16,20 fr.⁴⁶² Op 8 april 1917 worden in Hansbeke naaimachines beslag genomen⁴⁶³.

Opeising van werklieden

Bij elke opeising van goederen of personen vraagt de bezetter vooraf aan de burgemeester een lijst van de hoeveelheid goederen of een naamlijst van bepaalde beroepscategorieën.

Op 21 september 1915⁴⁶⁴ ontvangt graaf de Bousies, burgemeester van Hansbeke, een brief van de Duitse commandant Aegidi van Eeklo waarin de burgemeester wordt gevraagd op te geven hoeveel ambachtslui er in de gemeente zijn: metselaars, timmerlui, schrijnwerkers, schilders, glazeniers, dakdekkers, loodgieters, schoenmakers. Naar alle waarschijnlijkheid werd die brief niet beantwoord want op 30 september komt een tweede schrijven dat al duidelijker klinkt: tegen 4 oktober 1915 om 6.30 uur (Duitse tijd) moet de burgemeester twee timmerlui ter beschikking stellen om huizen te herstellen; zij moeten zich stipt aanbieden in de 'Gouden Leeuw' te Eeklo en alaan en alles wat nodig is meebrengen; zij krijgen kost en inwoning en 2 fr. per dag. Indien niemand zich aanbiedt, krijgen de gemeente en de burgemeester een straf. Hiermee zit de burgemeester in een moeilijk parket want indien niemand zich vrijwillig aanbiedt, moet hij twee inwoners als verplicht tewerkgestelde sturen naar Eeklo⁴⁶⁵. Op 7 oktober 1915 stuurt secretaris Achiel Vuylsteke een uitvoerige lijst - weer eens in zijn beste Duits - van de Hansbeekse timmerlui en metselaars aan de bezetter (zie bijlage 2). Gelukkig voor de burgemeester en de bevolking van Hansbeke hebben twee timmerlui zich 'vrijwillig' aangeboden, in werkelijkheid

⁴⁶⁰ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 04-04-1915 en van 06-05-1915.

⁴⁶¹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 10-06-1915.

⁴⁶² GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 15-06-1915.

⁴⁶³ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 08-04-1917.

⁴⁶⁴ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, Hansbeke, lijst van metselaars en timmerlui.

⁴⁶⁵ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15 Hansbeke.

werden zij opgevoerd en zijn ze zonder verzet meegegaan, aldus de secretaris. Het is Richard De Wagter (*23 mei 1891), ongehuwd. Hij werkt bij een baas en heeft zich op vordering van de gemeente vrijwillig aangeboden. De tweede timmerman is Emile Beirnaert (*28 april 1893), ook ongehuwd. Ook hij werkt voor een baas en is op het eerste verzoek met de soldaten meegegaan. Het valt op dat de burgemeester twee mannen 'aanduidt' die nog ongehuwd zijn en voor een baas werken. Of ze zo vrijwillig zijn meegegaan als de burgemeester schrijft, valt te betwijfelen want in zijn in het Duitse opgestelde lijst schrijft de secretaris *requiert* en dat betekent 'opgevoerd'.... maar een andere keuze was er niet, anders zou de hele gemeente gestraft worden.

In Hansbeke zoekt de bezetter vrijwilligers om vroege groenten te planten. De burgemeester moet tegen 29 januari 1917 de namen opgeven van groentekwekers en tuiniers, de bebouwde oppervlakte en de hoeveelheid zaad en plantgoed dat ze nodig hebben⁴⁶⁶.

Nog in januari 1917 moet de burgemeester van Hansbeke bekend maken aan de bevolking dat de bezetter voor de 'Trofstreufabrik'⁴⁶⁷ in Westfalen tien gezinnen zoekt met veel volwassen kinderen en 25 knechten en meiden. Er wordt een goede verdienste beloofd⁴⁶⁸.

In januari 1917 moet Hansbeke elke dag vijf arbeiders sturen naar het 'Holzabnahme-Kommando'⁴⁶⁹ om in Ursel struikgewas te kappen. De burgemeester moet een lijst opmaken en vervangers aanduiden. Maar de aangeduide arbeiders verschenen niet en werden toch 3 fr. betaald. De Duitsers dreigen ermee dat wie niet komt werken als 'Zivilarbeiter'⁴⁷⁰ naar de bezette gebieden zal worden gestuurd zonder 3 fr. loon⁴⁷¹.

Voor de gemeente Hansbeke beschikken voor een gedeelte van het jaar 1918 over een nauwkeurige lijsten van het aantal Hansbekenaren die (tijdelijk) voor het Duits bestuur of onder hun toezicht werkten; ook is de bedrijfstak opgegeven waar ze tewerkgesteld waren⁴⁷²:

⁴⁶⁶ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 22-01-1917.

⁴⁶⁷ Fabriek van turfstrooisel.

⁴⁶⁸ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief 24-01-1917.

⁴⁶⁹ Houthakkerscommando.

⁴⁷⁰ Burgerlijke verplicht tewerkgestelde.

⁴⁷¹ RAG, Oorlogsarchieven, nr. 15, brief van 18-01-1917 en 19-01-1917.

⁴⁷² RAG, Modern gemeentearchief, Hansbeke, nr. 82

24-05-1918

Inrichting	Mannen	Vrouwen	Totaal
Melkerij	6	0	6
Groenten/Fruit	18	0	18
Blokmakers	10	0	10
Kaasfabriek	9	60	69
IJzeren weg	22	0	22
In Duitsland	2	1	3
Houtcommando	7	0	7
Vlas	8	0	8
Timmerlui	5	0	5
Totaal	87	61	148

24-06-1918

Melkerij	7	0	7
Groenten/Fruit	18	0	18
Blokmakers	8	0	8
Kaasfabriek	9	60	69
IJzeren weg	22	0	22
In Duitsland	2	1	3
Houtcommando	7	0	7
Vlas	5	0	5
Timmerlui	0	0	0
Totaal	78	61	139

27-07-1918

Melkerij	7	0	7
Groenten/Fruit	26	0	26
Blokmakers	10	0	10
Kaasfabriek	17	70	87
IJzeren weg	21	0	21
In Duitsland	2	2	4
Houtcommando	7	0	7
Vlas	0	0	0
Timmerlui	0	0	0
Aan het front	2	0	2

Ambachtslieden	2	0	2
Waterbouwamt	2	0	2
Totaal	102	72	174

22-08-1918

Melkerij	7	0	7
Groenten/Fruit	29	0	29
Blokmakers	9	0	9
Kaasfabriek	23	72	95
IJzeren weg	21	0	21
In Duitsland	1	1	2
Houtcommando	0	0	0
Vlas	7	0	7
Timmerlui	0	0	0
Totaal	103	73	176

23-09-1918

Melkerij	7	0	7
Groenten/Fruit	29	0	29
Blokmakers	10	0	10
Kaasfabriek	23	72	95
IJzeren weg	21	0	21
In Duitsland	1	1	2
Houtcommando	8	0	8
Vlas	7	0	7
Metselaars	1	0	1
Waterbouwamt	2	0	2
Totaal	109	73	182

Uit een brief van 4 december 1915 weten we dat de Merendreeze metselaar Remi Mestdagh uit Durmen voor de Duitse overheid werkte aan de herstelling van huizen⁴⁷³. In die maanden waren de Duitsers ook bezig met herstellingswerken uit te voeren aan bruggen en wegen. Zo weten we uit een krantenartikel dat de brug over het Schipdonkkanaal in Merendree in

⁴⁷³ GAN, Merendree, 2.073.532.21, dubbels briefwisseling 1910-1915, brief van 04-12-1915.

de loop van maart 1915 werd hersteld door de Duitse soldaten⁴⁷⁴.

In Nevele worden in oktober 1918 enkele burgers aangewezen om de uitgedrevenen (vluchtelingen) te vergezellen. Het zijn Leo Reel, Jules Steyaert, Karel Tavernier, Valère Naessens, Leopold De Smet, Jules Dobbels, Jules Van Huffel, Adolf Dhooge, Antoon Vandenheuvel en Antoon Vander Venet⁴⁷⁵.

In oktober 1918, de laatste maand van de oorlog, moet Nevele personen leveren voor het *aandrijven* van koeien. Volgende namen worden opgegeven aan de Duitse commandant⁴⁷⁶: Eduard Claus, Eduard Coddens, Gentiel De Cloet, Adolf De Dobbelare, Jozef Dhaenens, Jules Heyerick, Kamiel Kneuvelds, Theophiel Van Haezebroeck en Jules Vanden Berghe.

Op 14 oktober 1918 eist de 'Ortskommandant' van Nevele van de gemeente "Sofort 10 Zivilarbeiter für das Brückenbau Kommando"⁴⁷⁷. De gemeente stuurt de volgende namen; deze personen zullen twee dagen werken aan de brug van Nevele: Frederik Ysebaert met een knecht, Bernard Vanderhaegen, Kamiel Schaubroeck, Louis Van Maldeghem, Kamiel De Beil, Emiel Heyerick, Victor Van Heule, Aimé Vanden Berghe, Maurice Dhaenens en Achiel Steyaert⁴⁷⁸.

⁴⁷⁴ *De Landwacht* van 17-03-1915.

⁴⁷⁵ GAN, Nevele, 2.072.5.

⁴⁷⁶ GAN, Nevele, 2.072.5.

⁴⁷⁷ Vertaling: Onmiddellijk tien burgers om te werken in de bruggenbouw.

⁴⁷⁸ GAN, Nevele, 2.072.5, brief van 14-10-1918.